TELEVİZYON ÜZERİNE

Pierre Bourdieu

Çeviren: Turhan Ilgaz

YAPI KREDİ YAYINLARI

TELEVİZYON ÜZERİNE

Pierre Bourdieu 1930'da Dengvin'de (Fransa) doğdu. Günümüz sosyolojisinin temel kuramcılarından biri olan Bourdieu, orta öğrenimini Paris'in ünlü Louis Le Grand lisesinde tamamladıktan sonra École Normale Supérieure'de felsefe eğitimi gördü. Askerliğini yapmak üzere gittiği Cezayir'de Fransız sömürgeciliğini yakından tanıma fırsatı bulan düşünür, bu deneyiminin de etkisiyle felsefi yaklaşımını sosyolojik ve antropolojik açılımlarla pekiştirdi. 1959 ve 1962 yıllarında Sorbonne'da felsefe dersleri verdikten sonra, École des Hautes Études en Sciences Sociales'in müdürlüğüne getirildi; ayrıca Avrupa Sosyolojisi'nin de yöneticiliğinde bulundu. 1982'de, Collège de France'ta, sosyoloji kürsüsüne seçilen Bourdieu halen bu görevini sürdürmekte, ayrıca *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* ve *Liber* dergilerinin de yayın yönetmenliğini yürütmektedir. Eğitimden başlayarak çeşitli kültürel alanlardaki üretim, yeniden üretim ve ayrışım mekanizmalarını inceleyen Bourdieu'nün pek çok önemli çalışması bulunmaktadır.
Başlıca eserleri: *La Distinction* (1979), *Le Sens pratique* (1980), *Questions de sociologie* (1980; *Toplumbilim Sorunları*: Kesit, 1997), *Homo Academicus* (1984), *Choses dites* (1987), *Raisons Pratiques* (1994; *Pratik Nedenler*: Kesit, 1995).

Turhan Ilgaz 1945'te Trabzon'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Üniversite yıllarında başladığı gazeteciliği 1988 yılına kadar sürdürdü. O yıldan bu yana kitap yayıncılığı ve Fransızcadan çeviriler yapıyor.

Başlıca çevirileri: André Gorz'dan *Cennetin Yolları* (*Les chemins du Paradis*; AFA, 1986), André Clot'dan *Muhteşem Süleyman* (*Soliman le Magnifique*; Milliyet, 1987), Michel Foucault'dan *Söylemin Düzeni* (*L'ordre du Discours*; Hil, 1987), Roland Topor'dan *Alis Harfler Ülkesinde* (*Alice de l'autre côté de la page*; YKY, 1992), Gilles Deleuze-Felix Guattari'den *Felsefe Nedir* (*Qu'est-ce que la Philosophie*; YKY, 1993), Michel Serres'den *Doğayla Sözleşme* (*Le Contrat Naturel*; YKY, 1994), Raymond Aron'dan *Özgürlükler Üzerine Deneme* (*Essai sur les libertés*; Kesit, 1995), Alexis de Tocqueville'den *Eski Rejim ve Devrim* (*L'ancien régime et la Révolution*; Kesit, 1995), Marc Ferro'dan *Sinema ve Tarih* (*Cinéma et Histoire*; Kesit, 1995), François Jacob'dan *Mümkünlerin Oyunu* (*Le jeu des possibles*; Kesit, 1996).

PIERRE BOURDIEU

TELEVİZYON ÜZERİNE

ÇEVİREN:
TURHAN ILGAZ

İletişim - 6
ISBN 975-363-743-8

Televizyon Üzerine / Pierre Bourdieu
Özgün Adı: Sur la télévision
Çeviren: Turhan Ilgaz

1. baskı: 2000 adet, İstanbul, Ağustos 1997

Dizi Yönetmeni ve Yayına Hazırlayan: Artun Ünsal
Kapak fotoğrafı: Sinan Göksel
Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Arzu Çakan
Düzelti: Selahattin Özpalabıyıklar
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

Sunuş (*Turhan Ilgaz*) • 7

TELEVİZYON ÜZERİNE
Önsöz • 13

1. Set ve Kulisleri • 17
2. Görünmeyen Yapılanma ve Etkileri • 45

EKLER
Gazeteciliğin Baskı Gücü • 77
Olimpiyat Oyunları • 91

Sonsöz: Gazetecilik ve Siyaset • 97

SUNUŞ

Pierre Bourdieu'nün çok yakın bir tarihte (Aralık 1996) yayımlanan bu kitabı, Fransa'da, ve hedeflediği çevrelerde, sözcüğün tam anlamıyla kıyamet kopardı.* Kitabın adının da söylediği gibi, *hedef aldığı* inceleme alanı medya dünyasıydı, ama *hedefi*, hedef tahtasına astığı şey, medya ve mensupları değildi. Yine de, insanlar (kimi gazeteciler, TV programcıları, sunucuları, TV'nin asla vazgeçemediği ve vazgeçemeyeceği "fast-thinker"lar) hop oturup hop kalktılar. Konu somut bir özne olunca ve de bu *özne* medya olunca, bu doğaldı!...

Ancak –okundukta görülecektir– bu küçük kitap, bütün "modern toplumlar"daki medya organlarının, kimi zaman "tencere dibin kara..." üslubuyla birbirlerine yönelttikleri eleştirilerde, kimi zaman –son derece ikincil konular vesilesiyle–, güya kendilerini yargılarken, kamuya dayattıkları "çifte standartlı" hakemliği bizzat aklamaya soyundukları özeleştirilerde dile gelen söylemi, hiç mi hiç kale almamaktadır. Bunların arkasında ve ötesinde, medyayı, *eşitlikçi ve özgürlükçü bir siyasal düzen için en büyük tehlike* haline getiren mekanizmayı, bu mekanizmanın oluşumunu ve etkilerini gözler önüne sermektedir.

Konu Türkiye için çok günceldir. Fransa gibi, gelişmiş bir Batı demokrasisinde olduğundan bile daha günceldir. Şu nedenle ki; Türkiye, gelişmiş bir demokrasi olmanın çok uzağındadır ama, oyunu gelişmiş Batılı ülkelerinin koyduğu kural ve standartlara göre oynayan çok gelişmiş bir medyaya sahiptir.

Bu medya, tekelleşmiş bir medyadır.

Bu medya, sorgulayan entelektüelleri pek az, ama salık veren, yol gösteren, dikte eden aydınları/yarı aydınları epey çok

* *Televizyon Üzerine*, Bourdieu'nun Türkçeye çevrilen üçüncü kitabıdır. Bundan önce çevrilenler, *Pratik Nedenler / Raisons Pratiques* (1995) ve *Toplumbilim Sorunları / Questions de Sociologie* (1997), Kesit Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

olan bir ülkede, "kültür"ün esasen son derece küçümen "alan"ını, etkilemenin de ötesinde, işgali altında tutabilmektedir.

Bu medya, bilimin daha da küçümen "alan"ını, bütünüyle yok sayabilmekte, onu kamudan soyutlayabilmektedir.

Nihayet bu medya, siyasetin alabildiğine geniş ve kirli "alan"ını, muhteşem bir işbirliği (hattâ suçortaklığı) bağlamında, ülkenin tek ve değişmez gündem maddesi yapabilmektedir.

Böylece tek tek insanları ve giderek bütün bir toplumu kullanabilmekte (manipüle edebilmekte); bir yandan "çete"lerle savaşan Robin Hood görüntüsü verip bunun propagandasını yaparken, bir yandan da çeteleri yaratan düzen işlevinde ve onun içinde varolmaktadır. Çünkü –ve Bourdieu'nün felsefe kökenli sosyoloji uzmanlığının olanca yetkinliği ve yetkisiyle gösterdiği üzere– medya "alan"ında, başka "alan"ları ve o alanların insanlarını, ya da kamuoyunu en çok *kullanan* (manipüle eden) kişi, program, ya da "kurum"lar, genel mekanizmanın işleyiş mantığı gereği, aslında en fazla *kullanılanlar* (manipüle edilenler) olmaktadırlar. Tehlike de, işte, buradadır: medya, liberal Batı demokrasisini, yeryüzünde gelmiş geçmiş *en tümel ve en mutlak totalitarizm* haline getiren bir *katalizör* olup çıkmıştır.

Demokrasisi gelişmemiş ama medyası gelişmiş bir ülkede, böylesi bir tehlikenin, en başta o tehlikenin odağını oluşturan kişi ve kurumlar olmak üzere (eğer duyarlı iseler), bütün ilgililerce çok daha büyük dikkatle, çok daha büyük endişeyle, çok daha büyük sorumlulukla düşünülüp, irdelenmesi gerekmektedir. Pierre Bourdieu de, esasen bunu önermektedir.

Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, insanı insan yapan değerlerin korunması, insanın özgür bir birey olarak varolabilmesi, ancak ve ancak medyanın klişeleştirilmiş şartlandırmalarına başkaldırabilmekle mümkün olabilir. Bu da, medyanın iğvasına düşmemekten geçmektedir. Özellikle de entelektüellerin onun iğvasına düşmemelerini gerektirmektedir... Çünkü –bu da imparator medyanın zayıf yanıdır–, medya entelektüellere *muhtaçtır*, onların *doğrulamasına* muhtaçtır.

Ama iş entelektüellerle bitmemektedir. Tek tek bireylerin

de, medyanın onlar adına ve onlara sormadan, klişe düşünceler, öneriler ve buyruklarla bir geçmiş, bir bugün ve –yakın ya da uzak– bir gelecek yaratmaya yeltendiğini saptamaları ve bu yeltenmeyi reddetmeleri şarttır. Reddedebilirler mi? Kim bilir... Ama saptayabilirler. Nitekim, okurlar, üslupları (kabadayı, küfürbaz, benmerkezci, teşhirci...) ile göz dolduran (!) köşe yazarlarının, bembeyaz porselen dişlerini gösteren müstehzi gülücükleriyle konuklarını/muhataplarını aşağılamaya çalışan, cahil, yarıcahil, bilgiç, ukala, küstah TV programcılarının, yorumcularının, her konuda hazır reçeteleri bulunan malumatfuruş ekran-aydınlarının (Bourdieu'nün "fast-thinker" dedikleri) Türkiye nüshalarını, bu kitapta teker teker anımsayıp tanıyacaklardır.

Turhan Ilgaz

TELEVİZYON ÜZERİNE

ÖNSÖZ*

Collège de France'ta verilen bir dersin alışılmış izleyicilerinin sınırları dışına çıkmayı denemek üzere, bu iki dersi televizyona taşımayı yeğledim. Gerçekten de, televizyonun, hızlı bir şekilde betimlemeye uğraştığım –derinlemesine ve sistematik bir çözümleme çok daha fazla zaman gerektirirdi– farklı mekanizmaları boyunca, kültürel üretimin farklı kürelerini, sanatı, edebiyatı, bilimi, felsefeyi, hukuku, çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bıraktığını düşünmekteyim; hattâ, sorumluluklarının bilincini en fazla duyan gazetecilerin, hiç şüphesiz büyük bir iyi niyetle, düşündüklerinin ve söylediklerinin tersine, onun siyasal yaşamı ve demokrasiyi de hiç de daha az olmayan bir tehlikeye maruz bıraktığını sanıyorum. Televizyonun, en geniş izleyici kitlesine erişme gayretiyle ve basının bir bölümünü de peşine takarak, yabancı düşmanı ve ırkçı söz ve eylem suçlularına sağladığı imkânları çözümlemek ya da siyasetin, haydi milliyetçi demeyelim ama, güdük ve güdükçe milliyetçi bir görüsüne [vizyon] her gün vermekte olduğu ödünleri göstermek suretiyle, bunun kanıtlarını rahatça ortaya koyabilirdim. Ve benim öncelikle Fransa'ya özgü özellikleri ortaya koyduğumdan kuşkulanacak olanlara da, Amerikan televizyonunun bin türlü hastalığı arasından, O. J. Simpson davasının medyada ele alınışını ya da, daha yakınlarda, sıradan bir cinayetin, denetlenebilmez ve zincirleme yargısal sonuçlara yol açma pahasına "cinsel suç" olarak kurgulanışını anımsatacağım. Ama izleyici sayısını arttırmak uğruna girişilen sınırsız rekabetin yol açtığı teh'ːkele-

* Bu metin, 18 Mart 1996 tarihinde, Collège de France'ta verilen bir dizi dersin, yeniden gözden geçirilip düzeltilmiş halidir; söz konusu dersler Mayıs 1996'da Paris Première kanalınca yayınlanmıştır ("Televizyon Üzerine" ve "Gazetecilik Alanı ve Televizyon", Collège de France – CNRS görsel-işitsel). Metne, bu derslerde işlenen konuları daha kesin çizgiler içinde ele alan bir makaleyi de ekledim (bu makale, *Actes de la recherche en sciences sociales* dergisinin televizyonun baskı gücünü konu alan bir sayısında, "Giriş" bölümü olarak çıkmıştır).

rin en mükemmel örneğini, hiç şüphesiz, Yunanistan ile Türkiye arasında yakınlarda patlak veren bir olay oluşturmaktadır: küçücük ıssız bir adacık olan Kardak kayalıkları dolayısıyla bir özel televizyon kanalının yükselttiği savaş çığlıkları ve seferberlik çağrıları üzerine, Yunanistan'ın özel radyo ve televizyonları, günlük gazetelerin eşliğinde, milliyetçi bir çılgınlık mezatına giriştiler; aynı izlenme-oranı [*audimat/rating*] rekabetinin mantığıyla sürüklenen Türk televizyon ve gazeteleri de kavgaya katıldılar. Yunan askerleri adacığa çıkarma yaptı, donanmalar harekete geçti ve savaş kıl payıyla önlendi. Türkiye ve Yunanistan'da, ama aynı zamanda eski Yugoslavya, Fransa ya da başka yerlerde gözlenen yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik patlamalarındaki yeniliğin özü, belki de modern iletişim araçlarının, bugün, bu ilkel tutkuları sonuna kadar sömürme imkânlarını sağlamalarında yatmaktadır.

Bir *katkı* olarak tasarlanmış olan bu derste kendime vermiş olduğum sözü tutmaya çalışmak için, herkesçe anlaşılabilecek tarzda konuşmaya zorladım kendimi. Bu da, birçok konularda, beni, sadeleştirmelere ya da yaklaşık ifadelere başvurmaya zorladı. Esas olanı, yani söylemi ön (ilk) plana koymak için, genellikle televizyonda uygulanan şeyden farklı olarak (ya da onun tersine), yapımcıyla anlaşarak, kadraj ve çekimde her türlü biçimsel arayıştan kaçınmayı ve görüntülerden –yayın örnekleri, belgelerin fotokopileri, istatistikler, vb.– vaz geçmeyi yeğledim; bunlar, çok değerli bir zamana malolacakları gibi, hiç şüphesiz, belgeleyici ve kanıtlayıcı olmak ereğindeki bir konuşmanın doğal çizgisini de bozacaklardı. Çözümlemenin konusunu oluşturan sıradan televizyon ile bu program arasındaki karşıtlık, çözümsel ve eleştirel söylemin, buyurgan olduğu söylenen bir dersin bilgiç ve ağır, didaktik ve dogmatik görüntüsü altında bile olsa, özerkliğini olumlamanın bir yolu olarak özellikle arzu edilmişti: televizyon setlerinden yavaş yavaş dışlanmakta olan tane tane dile getirilmiş bir söylem –söylendiğine göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde, televizyondaki siyasal tartışmalarda kurallar, konuşmaların yedi saniyeyi geçmemesini öngörmekteymiş– gerçekten de kullanılmaya karşı direnmenin ve düşünce özgürlüğünü olumlamanın en emin yollarından biri olarak

kalmaya devam etmektedir.

Söylem aracılığıyla eleştirinin alanına çekilirken, bunun bir ehveni şerden, *Tout va bien*, *Ici et ailleurs* ya da *Comment ça va*'daki Jean-Luc Godard'dan Pierre Carles'a kadar, şurada burada görüldüğü şekliyle, imgeye imge aracılığıyla yöneltilecek gerçek bir eleştirinin olabileceğinden daha az etkili ve eğlendirici bir yedekten başka bir şey olmayacağının bilincindeyim. Yaptığım şeyin, "kendi iletişim yasalarının bağımsızlığı" için mücadeleye kararlı bütün görüntü profesyonellerinin değişmez kavgasının uzantısında ve devamında yer aldığının da bilincindeyim, özellikle de görüntüler üzerindeki eleştirel düşünümlemenin [*réflexion*]; burada bir kez daha anacağım Jean-Luc Godard, Joseph Kraft'ın bir fotoğrafı ve bu fotoğrafın kullanılış biçimlerine ilişkin çözümlemesiyle bu düşünümlemenin mükemmel bir örneğini vermektedir. Ve sinemacının önerdiği programı ben de kendi hesabıma benimseyebilirdim: "Bu çalışma, görüntüler ve sesler üzerinde ve bunların *ilişkileri* üzerinde siyasal yönden [ben, sosyolojik yönden derdim] kendi kendini sorgulamaya başlamaktı. Artık şöyle dememekti: 'Bu, doğru bir görüntüdür', ama şunu söylemekti: 'Bu, yalnızca bir görüntüdür'; bir daha şunu söylememekti: 'Bu, at sırtındaki Kuzeyli bir subaydır', ama şöyle demekti: 'Bu, bir at ve bir subay *görüntüsü*dür'."

Fazlaca hayale kapılmaksızın, çözümlemelerimin gazetecilere ve televizyona karşı, Télé-Sorbonne tarzı bir kültür televizyonuna beslenen kim bilir hangi geçmişçi nostaljinin ya da televizyonun, her şeye rağmen, örneğin bazı röportaj programları aracılığıyla taşıyabileceği bütün şeylere karşı, aynı ölçüde tepkisel ve geriye dönük bir inkârın esinlendirdiği "saldırılar" olarak kabul edilmemesini temenni edebilirim. Bu çözümlemelerin, kendi kendine sahte bir eleştiri yöneltmeye fazlasıyla yatkın olan bir gazetecilik âlemindeki Narsisçe hoşnutluğu beslemekten başka bir şeye yaramayacağından endişe etmek için her türlü nedene sahipsem de; doğrudan demokrasi açısından olağanüstü bir araç haline gelebilecek olan şeyin bir simgesel baskı aracına dönüşmemesi için, bizatihi görüntünün meslekleri içinde kavga veren herkese, alet ya da silah sağlamaya katkıda bulunabileceklerini umuyorum.

1.
SET VE KULİSLERİ

Burada, televizyona, televizyon üzerine bazı sorular yöneltmek isterdim. Biraz paradoksal bir niyet bu, zira öyle sanıyorum ki, genellikle televizyona, özellikle de televizyon üzerinde fazlaca bir şey söylemek mümkün değildir. Televizyona hiçbir şey söylenemediği doğru ise, en büyükleri arasından birtakım entelektüellerle, sanatçılarla, yazarlarla beraber benim de, oraya çıkıp konuşmaktan kaçınmak gerektiği sonucuna varmam gerekmez mi?

Bu kestirme seçeneği ya hep ya hiç olarak cevaplamak zorunda değiliz. Televizyona çıkıp konuşmanın önemli olduğuna inanıyorum, ama *bazı koşullar altında.* Bugün, Collège de France'ın görsel-işitsel bölümü sayesinde, tümüyle sıradışı koşullardan yararlanmaktayım: ilk önce, zamanım sınırlandırılmış değil; ikinci olarak, konuşma konum bana dayatılmış değil –bu konuyu ben özgürce seçtim ve üstelik onu değiştirebilirim de–; üçüncü olarak, sıradan yayınlarda olduğu gibi, beni teknik adına, "anlamayacak-olan-izleyici" adına ya da ahlak, edep, vb. adına hizaya çağıracak hiç kimse yok ortada. Bu, tümüyle özel bir durum zira, modası geçmiş bir dille söylemek gerekirse, alışılmadık bir *üretim araçları hakimiyetine* sahibim. Bana sunulmuş olan koşulların tümüyle sıradışı olduklarına işaret ederken, esasen televizyonda konuşulduğunda tâbi olunan sıradan koşullar üzerine bir şeyler söylemekteyim.

Ama, denecektir ki, varolan koşullar altında insanlar neden her şeye rağmen televizyon yayınlarına katılmayı kabul ediyorlar? Bu çok önemli bir sorudur, ve buna rağmen, bırakın gazetecileri, televizyona çıkmayı kabul eden araştırmacıların, bilim adamlarının, yazarların çoğu, bu soruyu kendilerine sormazlar.

Bu sorgulama yokluğunu sorgulamak bana zorunlu görünüyor. Gerçekten de, bana öyle geliyor ki, bir şeyler söyleyebilip söyleyemeyeceği konusunda herhangi bir kaygı taşımaksızın televizyona çıkmayı kabul etmekle insan, oraya bir şey söylemek için değil, ama daha başka nedenlerle, özellikle de kendini göstermek ve görünmüş olmak için çıktığını ortaya koymaktadır. "Olmak," diyordu Berkeley, "algılanmış olmaktır." Felsefecilerimizden (ve de yazarlarımızdan) bazıları için, olmak, televizyonda algılanmış olmaktır, yani, sonuçta, gazeteciler tarafından algılanmış olmak, hep söylenegeldiği gibi, gazeteciler tarafından *iyi bulunmuş* olmaktır (bu da, düpedüz ödünleri, gizli ödünleşmeleri içerir) – ve şurası da doğrudur ki, varlıklarını sürdürebilme konusunda yapıtlarına hiçbir şekilde güvenemediklerinden, ekranda olabildiğince sıklıkla belirmekten, dolayısıyla da, Gilles Deleuze'ün saptadığı gibi, başlıca işlevi televizyona çağrılmalarını sağlamak olan, olabildiğince kısa yapıtları, düzenli aralıklarla yazmaktan başkaca umarları yoktur. Televizyon ekranı bugün işte bu şekilde bir tür Narsis aynası, Narsisçil bir teşhir mekânı haline gelmiştir.

Bu girizgâh biraz uzun gibi görünebilir, ama sanatçıların, yazarların ve bilim adamlarının, televizyondan gelen çağrıları kabul edip etmeme, koşullar koyarak ya da koymadan kabul etme, vb. türünden bir seçim karşısında kendi başlarına kalmamaları için, –mümkünse kolektif bir şekilde– bu soruyu kendilerine sormaları, bana temenni edilesi bir şey olarak görünüyor. Bu soruyu, kolektif bir şekilde ele almalarını ve konunun uzmanı olan ya da olmayan gazetecilerle, bir tür sözleşmeye varmak üzere müzakereler başlatmayı denemelerini pek çok isterdim (insan her zaman hayal kurabilir). Besbelli bir şey ki, söz konusu olan, dayatmak mecburiyetinde kaldıkları zorlamalardan ötürü çoğu kez fazlasıyla acı çeken gazetecilere savaş açmak ya da onları mahkûm etmek değildir. Tam tersine, araç haline getirilme tehlikelerini beraberce aşabilmek için gerekli imkânların araştırılmasına yönelik bir düşünümlemeye onları da ortak etmek söz konusudur.

Televizyona çıkmayı düpedüz ve doğrudan reddeden tarafgirlik, bana savunulabilir gibi görünmüyor. Hattâ, bazı durum-

larda, televizyona çıkmanın bir *ödev* olabileceğini bile düşünüyorum, yeter ki, makul koşullar altında mümkün olabilsin. Ve seçimi yönlendirmek için, görüntü aygıtının özgüllüğünü de hesaba katmak gerekir. Televizyonla birlikte, kuramsal olarak, herkese ulaşmaya imkân veren bir aygıt karşısındayızdır. Bu da birtakım vazgeçilmez soruları sormayı gerektirir: söyleyeceğim şeyler acaba herkese ulaştırılacak türden şeyler midir? Söylemimin, dile geliş biçimiyle, herkesçe duyulabilmesini sağlamaya hazır mıyım? Acaba bu söylem, herkesçe duyulmayı hak ediyor mu? Hattâ daha da ileriye gidilebilir: bu söylem herkes tarafından duyulmalı mıdır? Araştırmacıların, özellikle de bilim adamlarının bir misyonu vardır –ve belki de bu misyon toplum bilimleri için özellikle ivedilik taşır–, o da, araştırmanın sağladığı kazanımların herkese maledilmesidir. Bizler, Husserl'in dediği gibi, "insanlığın memurları"yız, kâh doğal dünyaya kâh toplumsal dünyaya ilişkin şeyler keşfetmek için devletçe maaşa bağlanmışız ve bana öyle geliyor ki, elde ettiklerimizi geri vermek de mecburiyetlerimiz arasında yer alıyor. Ben, televizyona çıkmayı kabul ya da reddederken, kararlarımı her zaman bu vazgeçilmez sorgulamaların süzgecinden geçirmeye uğraştım. Ve televizyona çağrılan herkesin bu soruları kendine sormasını ya da yavaş yavaş kendine sormaya mecbur kalmasını temenni ederim, çünkü televizyon izleyicileri, televizyon eleştirmenleri, bunları kendilerine soruyorlar ve bunları televizyona çıkanlarla ilgili olarak soruyorlar: acaba söyleyecek bir şeyi var mı? Bunu söyleyebilecek koşullar içinde mi? Söylediği şey, orada söylenmeyi hak ediyor mu? Tek sözcükle, ne yapıyor orada?

GÖRÜNMEZ BİR SANSÜR

Ama asıl konuya geliyorum: başlarken, televizyona çıkabiliyor olmanın karşı kefesinde müthiş bir sansürün, bir özerklik yitiminin bulunduğunu öne sürdüm; bu özerklik yitimi, birçok şeyin yanı sıra, konunun dayatılmış olmasından, iletişimin koşullarının dayatılmış olmalarından ve özellikle de, zaman sınırlamasının, söyleme, birtakım şeylerin söylenebilmesinin pek de

mümkün olamayacağı ölçüde zorlamalar dayatmasından kaynaklanır. Çağrılı konuşmacılar üzerinde olduğu kadar uygulanmasına katkıda bulunan gazeteciler üzerinde de etkisini gösteren bu sansürün siyasal nitelikte olduğunu söylemem beklenecektir. Siyasal müdahalelerin, siyasal bir denetimin (özellikle de yönetici kadrolara yapılanatamalar üzerinden işleyen bir denetim) olduğu doğrudur; aynı zamanda ve asıl, bir yedek ordunun beklediği, televizyon ve radyo mesleklerindeki işlerde çok büyük bir belirsizliğin hüküm sürdüğü bugünkü gibi bir dönemde, siyasal uydumculuğa [*conformisme*] eğilimin daha fazla olduğu da doğrudur. İnsanlar, onlardan hizaya girmelerini talep etmeye gerek kalmaksızın, bilinçli ya da bilinçsiz bir otosansür biçimiyle uyumlu hale gelmekteler.

Ekonomik sansürler de düşünülebilir. Televizyon üzerinde ağırlığını duyuran şeyin, son aşamada, ekonomik baskı olduğunun söylenebileceği doğrudur. Bu bir yana, televizyonda gösterilen şeyin televizyonu elinde tutan kişiler, reklam bedelini ödeyen reklam verenler, sübvansiyonlar sağlayan devlet tarafından belirlendiğini söylemekle yetinmek mümkün değildir ve bir televizyon kanalıyla ilgili olarak yalnızca sahibinin adı, çeşitli reklam verenlerin bütçe içindeki payları ve sübvansiyonların tutarı bilinseydi, fazlaca bir şey anlamak mümkün olmazdı. Yine de bunu anımsatmak önemlidir. NBC'nin General Electric'in malı olduğunu (bu da şu demektir; eğer bu kanal bir atom santralinin kıyısında yaşayan kişilerle mülakatlar yapmaya kalkışacak olursa, muhtemeldir ki... ama esasen böyle bir şey kimsenin aklına gelmeyecektir...), CBS'in Westinghouse'ın, ABC'nin Disney'in, TF1'in Bouygues'in malı olduklarını bilmek önemlidir, bu durumun da, bir dizi aracılıklar boyunca bazı sonuçları olmaktadır. TF1'in arkasında Bouygues'in olduğunu bilen bir hükümetin Bouygues'e yapamayacağı bazı şeyler olduğu besbellidir. Bunlar en sıradan eleştiricinin bile saptayacağı kadar göze batan ve kaba şeylerdir, ama simgesel düzenin korunmasında, televizyonu muhteşem bir aygıt haline getiren her türden sansürlerin işlemesine imkân veren, kimliksiz, görünmez mekanizmaları gizlemektedirler.

Bu noktada bir nebze durmak zorundayım. Sosyolojik çö-

zümleme sık sık bir yanlış anlamaya takılır: çözümlemenin nesnesi içinde yer almış olanlar, incelediğimiz özel durumda gazeteciler, mekanizmaların açığa çıkarılma, sözcelendirilme işinin, insanlara karşı yöneltilmiş bir suçlama işi ya da, söylenegeldiği gibi, "saldırılar", kişisel, *ad hominem*, saldırılar olduğunu düşünme eğilimindedirler (bu bir yana, eğer sosyolog, gazetecilerle konuştuktan sonra, örneğin yapılan yayınların "düzenlenişi", ya da üretimi –asıl sözcük budur– üzerine duyduklarının onda birini söylese ya da yazsaydı, aynı gazeteciler tarafından tarafgirlikle ve nesnellikten uzaklaşmakla suçlanırdı). İnsanlar, genel olarak, nesne yerine konulmuş, nesneleştirilmiş olmaktan asla hoşlanmazlar ve gazeteciler başkalarından da daha fazla olarak bundan hoşlanmazlar. Kendilerini hedef alınmış, mimlenmiş hissederler, oysa ki, bir ortamın çözümlenişinde ne kadar ilerlerseniz, bireyleri de sorumluluklarından o kadar arındırmaya yönelirsiniz –bu, o ortamda olup biten her şeyi doğrularsınız anlamına gelmez– ve ortamın nasıl çalıştığını ne kadar iyi anlarsanız, ona katılan insanların, kullanıcı oldukları ölçüde de kullanılan olduklarını daha iyi anlarsınız. Hattâ çoğu kez, kendileri daha çok kullanıldıkları ve kullanıldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde, kullanma işini daha iyi yaparlar. Bu nokta üzerinde duruyor, ama bir yandan, her şeye rağmen, söylediğim şeyin bir eleştiri olarak algılanacağını da biliyorum; bu tepki, aynı zamanda kendini çözümlemeye karşı korumanın da bir tarzıdır. Şuna da inanıyorum ki, kişilerin yozlaşması, çözümlemeyi denemek istediğim pazar payı rekabeti gibi mekanizmalar boyunca, oyunun bütünü üzerinde etkili olan o *yapısal yozlaşma* (iyi de hâlâ yozlaşmadan söz etmek gerekir mi?) türünü maskelediği ölçüde, skandalların, şu ya da bu sunucunun yaptığı işlerin ve verdiği zararların, ya da kimi yapımcıların insanın gözlerini yuvalarından dışarı uğratacak ücretlerinin duyurulması, konuyu özünden saptırabilir.

Dolayısıyla, televizyonun simgesel şiddetin özellikle zararlı bir biçimini uygulamasına yol açan bir dizi mekanizmayı açığa çıkarmak isterim. Simgesel şiddet, ona maruz kalanların ve aynı zamanda da, çoğu kez, onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz

kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir. Bütün bilimler gibi sosyolojinin işlevi de gizli şeyleri açığa çıkarmaktır; bunu yaparken, toplumsal münasebetlerde ve özellikle de medyatik iletişim münasebetlerinde kendini gösteren simgesel şiddetin önemsiz gibi gösterilmesine katkıda bulunabilir.

En kolayından başlayalım: sansasyon basını için her zaman en yeğlenesi otlak olan gelgeç olaylar [*faits divers*]; kan ve cinsellik, dram ve suç her zaman satış yaptırmıştır ve izleyici kitlesinin saltanatı, ciddi yazılı basının sunduğu örnek tarafından dayatılan saygınlık kaygısının şimdiye kadar dışlamaya ya da uzaklaştırmaya zorlamış olduğu bu dolgu malzemelerini, yeniden birinci sayfaya, televizyon haberlerinin açılışına yükseltmek zorundaydı. Ama gelgeç olaylar, aynı zamanda da oyalayıcı olaylardır. Gözbağcıların çok basit bir ilkeleri vardır, seyircinin dikkatini yaptıkları numaradan başka bir şeye yöneltirler. Televizyonun, örneğin haberler düzeyindeki simgesel eyleminin bir bölümü, dikkatleri, herkesin ilgisini çekecek türden, *omnibüs* olarak nitelenebilecek -yani herkes için geçerli olan- olaylarda yoğunlaştırmaktan ibarettir. Omnibüs olaylar, söylenegeldiği üzere, hiç kimseyi şaşırtmamak zorunda olan, hiçbir tercih içermeyen, bölmeyen, uzlaşım sağlayan, herkesi ilgilendiren ama hiçbir önemli şeye dokunmayan bir kipte ilgilendiren olaylardır. Gelgeç olay, işte bu türden, basit, ilkel nevaledir, hiçbir sakıncası olmaksızın herkesi ilgilendirdiği ve zaman aldığı, başka seyleri söylemek için kullanılabilecek zamanı harcadığı için çok önemli olan haberdir. Oysa, zaman, televizyonda alabildiğine az bulunan bir nevaledir. Ve eğer bunca değerli dakikalar bunca önemsiz şeyler söylemek için kullanılıyorsa, bunun nedeni, bunca önemsiz bu şeylerin, değerli şeyleri gizledikleri ölçüde, aslında çok önemli olmalarıdır. Bu nokta üzerinde durmamın nedeni, beri yanda, hiçbir günlük gazete okumayan; yegâne enformasyon kaynağı olarak ruhları ve bedenleriyle televizyona bağlanmış insanların oranının çok yüksek olduğunun bilinmesidir. Televizyon, nüfusun çok büyük bir bölümünün beyinlerinin oluşturulmasında bir tür fiili tekele sahiptir. Oysa, gelgeç olaylara önem atfederek, o değerli zamanı boşlukla, hiç-

le ya da hemen hemen hiçle doldurmak suretiyle, yurttaşın demokratik haklarını kullanmak için sahip olması gereken ve asıl önem taşıyan enformasyonlar dışlanırlar. Bu yoldan, enformasyon alanında, –eğer televizyonun rekabeti karşısında ciddi olarak kalabileceklerse– ciddi denilen günlük gazeteleri okuyabilenler, uluslararası gazetelere, yabancı dilde yayın yapan radyo istasyonlarına ulaşabilenler ile, öte yanda, bütün siyasal dağarcıkları televizyonun sağladığı enformasyondan ibaret olanlar, yani hemen hemen hiçbir enformasyona (gündemdeki kadın ve erkeklerin, onların yüzlerinin, ifadelerinin, kültürel yönden en donanımsız olanların şifresini çözmeyi bildikleri bütün o şeylerin –ki bu, onların siyasal sorumluların pek çoğundan uzaklaşmalarına bayağı katkıda bulunur– doğrudan bilinmesini sağlayan enformasyon dışında) sahip olmayanlar arasındaki bir ayrıma doğru yönelinir.

GÖSTEREREK GİZLEMEK

En görünür olan şey üzerinde durdum. Televizyonun, tuhaf bir şekilde, göstererek, yapılması gereken şeyin, yani bilgilendirme işinin yapılması için gösterilmesi gerekenden daha başka şeyler göstererek; ya da yine, gösterilmesi gerekeni gösterirken, bunu göstermeyecek ya da anlamsızlaştıracak bir tarzda yaparak, ya da onu gerçekle hiçbir şekilde uyuşmayan bir anlam kazanacak tarzda kurarak nasıl gizleyebildiğini göstermek suretiyle, hafifçe daha az görünür olan şeylere doğru ilerlemek isterim.

Bu noktaya ilişkin olarak, vereceğim iki örneği Patrick Champagne'ın çalışmalarından ödünç alıyorum. Patrick Champagne, *La Misère du Monde* [Dünyanın Sefaleti] adlı kitabındaki bir bölümü, medyanın, "varoş" fenomeni diye adlandırılan fenomenleri aktarma biçimine ayırmıştır ve hem yaptıkları işten kaynaklanan eğilimlerle, hem de kendi dünya görüşleri, formasyonları, içinde bulundukları durumlarla, ama aynı zamanda da mesleğin mantığıyla hareket eden gazetecilerin, varoş yaşamı denen o özel gerçeklik içinden tümüyle tikel olan bir gö-

rünümü, kendilerine özgü algılama kategorileri çerçevesinde nasıl ayıkladıklarını göstermektedir. Eğitimcilerin, bu "kategori" kavrayışını, yani, görülen şey ile görülmeyen şeyi belirleyerek, algılanmış olanı düzenleyen o görünmez yapıları açıklarken en sıkça başvurdukları eğretileme, *gözlük* eğretilemesidir. Bu kategoriler, eğitimimizin, tarihin, vb. ürünleridir. Gazetecilerin özel "gözlükleri" vardır ve bunlarla bazı şeyleri görürlerken bazılarını görmezler; ve gördükleri şeyleri de belli bir tarzda görürler. Bir ayıklama yapar ve ayıklanmış olan şeyi belli bir tarzda kurarlar.

Ayıklama ilkesi, sansasyonelin, gösteri niteliği taşıyanın aranmasıdır. Televizyon, iki anlamıyla da *dramatikleştirmeye* [canlandırma] başvurur: bir olayı sahneye koyar, görüntülendirir ve bu olayın önemini, vahametini, dramatik ve trajik niteliğini abartır. Varoşlar söz konusu oldukta, ilgi çekecek olan şey buralardaki ayaklanmalardır. Ayaklanma esasen abartılı bir sözcüktür... (Aynı iş sözcükler üzerinde de yapılır. Sıradan sözcüklerle ne "burjuva şaşırtılabilir", ne de "halk". Sıradışı sözcükler gerekir. Aslında görüntü dünyası, tuhaf bir şekilde, sözcüklerin egemenliği altındadır. Okunması gereken şeyi söyleyen altyazı *-legendum-*, yani, çoğu zaman, en önemsiz şeyleri gösteren altyazılar olmadan, fotoğraf bir hiçtir. Adlandırmak, bilindiği üzere, göstermektir, yaratmaktır, varoluşa taşımaktır. Ve sözcükler, yıkımlara bile yol açabilirler: İslam, İslami, İslamcı – türban İslami midir, yoksa İslamcı mı? İyi de, ya *sadece* basit bir baş örtüsü söz konusuysa? Anıştırdıkları şeyin zorluğu ve vahameti konusunda, binlerce televizyon seyircisinin karşısında, onları anlamadan ve onları anlamadıklarını da anlamadan o şeyin sözünü ederlerken altına girdikleri sorumluluklar konusunda en ufak bir fikirleri olmaksızın, çoğu kez laf ola beri gele konuşan sunucuların ağzından çıkan *her sözcüğü* yeniden ele alma arzusuyla kıvrandığım olur. Çünkü bu sözcükler bir şeyler yapmaktalar, fantazmalar, korkular, fobiler ya da, düpedüz, yanlış temsiliyetler yaratmaktalar.) Gazeteciler, üç aşağı beş yukarı, istisnai olanla, *kendileri için* istisnai olanla ilgilenirler. Başkalarına son derece sıradan gelebilecek olan şey onlar için sıradışı olabilir, ya da tersi. Onlar sıradışı olanla, sıradan

olan şeyden ayrılanla, güncel olmayanla ilgilenirler – günlük gazeteler her gün gündelik-ötesi şeyler sunmak zorundadırlar, bu kolay değildir... Gazeteciler bu yüzden, sıradan olan, yani sıradan beklentilerce öngörülmüş olan sıradışıya, yangınlara, sellere, cinayetlere, gelgeç olaylara bunca yer ayırırlar. Ne var ki, sıra-dışındaki, aynı zamanda ve özellikle öteki gazetelere kıyasla sıradan olmayan şeydir. Sıradandan farklı olan ve öteki gazetelerin sıradan hakkında söylediklerinden, ya da sıradan bir şekilde söylediklerinden farklı olan şeydir. Atlatmanın [*scoop*] kovalanmasının dayattığı baskı, müthiş bir baskıdır. Bir şeyleri ilk gören ya da gösteren olmak için hemen hemen her şeyi yapmaya hazırsınızdır ve ötekilerin önüne geçmek, ötekilerden önce yapmak, ya da ötekilerden farklı biçimde yapmak için karşılıklı olarak birbirinizden kopya çektiğinizden, sonuçta hepiniz aynı şeyi yapar hale gelirsiniz, özelin, başka yerde, daha başka alanlarda, özgünlük ve tekillik üreten aranışı, burada tekbiçimliliğe ve sıradanlığa ulaşır.

Sıra-dışındakinin peşinde koşan bu meraklı, zorlu arayışın, doğrudan doğruya siyasal nitelikteki yönergeler ya da dışlanma endişesinden kaynaklanan oto-sansürler ölçüsünde, siyasal etkileri olabilir. Televizyondan yayınlanan görüntünün bu olağanüstü gücünü elinde tutan gazeteciler, benzeri görülmedik etkilere yol açabilirler. Tekdüzeliği ve gri renkleri içindeki bir varoşun gündelik görünümü kimseye bir şey söylemez, kimseyi ilgilendirmez, gazetecileri ise hiç ilgilendirmez. Ama, her türlü şıkta, varoşlarda gerçekten cereyan etmekte olan şeyle ilgilenmeye ve bunu gerçekten göstermeye kalktıklarında, asıl büyük zorluk ortaya çıkacaktır. Hiçbir şey, gerçekliği bütün sıradanlığı içinde hissetirmekten daha zor değildir. Flaubert'in severek kullandığı bir söz vardı: "vasatı iyi betimlemek gerekir". Bu, sosyologların da karşılaştığı sorundur: sıradanı sıradışı kılmak; sıradandan söz açarken, insanların onun ne kadar sıradışı olduğunu görecekleri tarzda söz etmek.

Televizyonun sıradan kullanılışına içkin siyasal tehlikeler, görüntünün, edebiyat eleştirmenlerince *gerçek etkisi* olarak adlandırılan şeyi yaratabilmek, gösterebilmek ve gösterdiği şeye inandırabilmek gibi bir özelliği olmasından kaynaklanmakta-

dırlar. Bu anıştırma gücünün seferber edici etkileri vardır. Fikirleri ya da temsiliyetleri varedebildiği gibi birtakım grupları da varedebilir. Gelgeç olaylar, karışıklıklar ya da her gün karşılaşılan kazalar, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, yabancıya karşı duyulan korku-nefret gibi, çoğu kez olumsuz nitelikteki güçlü duyguları alevlendirmeye elverişli siyasal, etik, vb. sonuçlarla yüklendirilmiş olabilirler ve basit bir özet, aktarma olgusu, *reporter* olarak *to record*, gerçeğin, seferber edici (ya da seferberlikten caydırıcı) toplumsal etkiler uygulayabilecek tarzda, toplumsal bir inşasını her zaman içerir.

Patrick Champagne'dan ödünç aldığım öteki örnek, 1986 yılındaki liseliler grevidir ve burada gazetecilerin, büyük bir iyi niyetle, bütün safiyetleriyle, ama bir yandan da kendilerini çıkarlarının –onları ilgilendiren şeyin–, önyargılarının, algılama ve değerlendirme kategorilerinin, bilinçsiz beklentilerinin yönlendirmesine bırakmak suretiyle, nasıl birtakım 'gerçek etkileri' ve gerçeğin içinde ortaya çıkan etkiler yaratabildikleri, hiç kimsenin arzu etmediği ve bazı durumlarda çok feci sonuçlar doğurabilecek olan etkiler yaratabildikleri görülmektedir. Gazetecilerin kafasında 1968 Mayıs'ı ve "yeni bir 68"i atlama korkusu vardı. Politikaya fazla bulaşmamış, ne söyleyeceğini tam olarak bilemeyen yeniyetmelerin izlenmesi söz konusudur, bunun üzerine ortaya birtakım sözcüler (hiç şüphesiz, politikaya en aşina olanlar arasından seçilen) çıkarılır ve bu sözcüler ciddiye alınır ve sözcüler de kendilerini ciddiye alırlar. Ve, şöyle böyle derken, bir kaydetme aygıtı olma iddiasındaki televizyon, gerçeklik yaratma aygıtı haline gelir. Artan bir ölçüyle, toplumsal dünyanın televizyon tarafından betimlenip dayatıldığı evrenlere doğru gidilmektedir. Televizyon, toplumsal ve siyasal varoluşa ulaşmanın arabulucusu haline geliyor. Varsayalım ki, bugün ben 50 yaşında emeklilik hakkını elde etmek istiyorum. Bundan birkaç yıl öncesine kadar, bu amaç için bir gösteri düzenlerdim, elimize pankartlar alırdık, yürüyüşler yapardık, Milli Eğitim Bakanlığı'na giderdik; bugün ise –hiç abartmıyorum– becerikli bir iletişim danışmanı tutmak gerekir. Medyaya yönelik, ona çarpıcı gelecek birkaç numara bulunur: kılık değiştirilir, maskeler takılır ve televizyon aracılığıyla, 50.000 kişi-

nin katıldığı bir gösterinin sağladığından daha az olması mümkün olmayan bir etki sağlanır.

Gündelik alışverişler ölçeğinde ya da global ölçekteki siyasal mücadelelerin hedeflerinden biri, insanların dünyayı birtakım bölünmeler uyarınca (gençler ve yaşlılar, yabancılar ve Fransızlar) görmelerini sağlayacak gözlükler, dünya görüşü ilkeleri, dayatma yeğinliğini kazanmaktır. Bu bölünmeleri dayatmak suretiyle, seferber olan ve bunu yaparken de varolduklarına ikna etmeyi, baskı yapmayı ve avantajlar elde etmeyi başarabilen gruplar oluşturulur. Bu mücadelelerde, televizyon bugün belirleyici bir rol oynamaktadır. Televizyonla ilgilenmeksizin gösteri yapmanın yeterli olduğuna hâlâ inanmakta olanlar, amaçlarına ulaşamama tehlikesiyle karşı karşıyadırlar: giderek televizyon için gösteriler; yani, algılama kategorileri belli olduğuna göre, televizyon çalışanlarını ilgilendirecek türden ve onlar tarafından devralınıp yoğunlaştırılarak, olanca etkinliklerini kazanacak olan gösteriler üretmek gerekmektedir.

ENFORMASYONUN DÖNGÜSEL DOLAŞIMI

Şimdiye kadar, sanki bütün bu süreçlerin öznesi gazeteciymişçesine konuştum. Ama gazeteci varolmayan, soyut bir tümlüktür; varolan şey, cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, gazeteye, "medium"a göre farklılıklar gösteren gazetecilerdir. Gazetecilerin dünyası, çatışmaların, rekabetlerin, düşmanlıkların olduğu bölünmüş bir dünyadır. Bu bir yana, çözümlemem doğruluğunu koruyor, çünkü benim kafamdaki düşünceye göre gazetecilik ürünleri sanıldığından da daha fazla türdeştirler. Özellikle gazetelerin siyasal renklerine (esasen, giderek renksizleştiklerini söylemek gerekiyor) bağlı olan en besbelli farklılıklar, başta kaynaklar olmak üzere, en önemlisini rekabet mantığının oluşturduğu bir dizi mekanizmalar tarafından dayatılan baskılara bağlı olan derin benzerlikleri saklamaktadırlar. Liberal amentü adına, her zaman, tekelin tekbiçimli kıldığı, rekabetinse çeşitlendirdiği söylenir. Elbette rekabete karşı değilim, ama yalnızca şunu gözlemliyorum ki, rekabet, aynı baskılara, aynı kamuoyu

yoklamalarına, aynı ilan verenlere maruz bulunan gazeteler ya da gazeteciler arasında işlemeye koyulduğunda (gazetecilerin ne büyük bir kolaylıkla bir gazeteden ötekine transfer olduklarını görmek bile yeter), türdeşleştiriyor. Fransız haftalık dergilerinin kapaklarını on beş günlük arayla kıyaslayın: hemen hemen aynı başlıkları göreceksiniz. Benzer şekilde, geniş bir yaygınlığı olan kanalların televizyon ya da radyo haberlerinin de, ister en iyisi ister en kötüsü olsun, yalnızca haberlerin düzeni değişmektedir.

Bu, bir yönüyle üretimin kolektif olmasının sonucudur. Sinemada örneğin, yapıtlar, jeneriklerde özetlenen kolektifliklerin ürünleridir. Ama ürünü televizyondan yayınlanan mesajlar olan kolektiflik, bir redaksiyon servisinin bütünü tarafından oluşturulan gruba indirgenemez; gazetecilerin bütününü kapsar. "İyi de, bir söylemin öznesi kimdir?" sorusu her zaman sorulur. İnsan hiçbir zaman söylediği şeyin öznesi olduğundan emin değildir... Sandığımızdan çok daha az sayıda özgün şeyler söyleriz. Ama bu saptama, yapımcılardan her biri, ötekiler varolmasaydı yapmayacak olduğu şeyleri, örneğin, ötekilerden önde gelmek için yaptığı şeyleri yapmak zorunda kaldığı ölçüde, kolektif baskıların ve özellikle de rekabetin getirdiği baskıların çok güçlü olduğu evrenler için özellikle doğrudur. Hiç kimse gazeteleri gazeteciler kadar okumaz ve beri yanda gazeteciler de, herkesin bütün gazeteleri okuduğunu düşünme eğilimindedirler (önce, pek çok insanın gazete okumadığını, ardından, okuyanların da yalnızca bir tek gazete okuduğunu unuturlar. Aynı gün *Le Monde*, *Le Figaro* ve *Libération* okunması pek sık görülen bir şey değildir; meğer ki, insan bir profesyonel olsun). Gazeteciler için, gazetelerin okunması, olmazsa olmaz bir faaliyet ve basın özeti de bir çalışma aygıtıdır: söylenecek olan şeyi bilmek için, başkalarının ne söylediğini bilmek gerekir. Sunulan ürünlerin türdeşliğine yol açan mekanizmalardan biridir bu. Eğer *Libération* filan olayı birinci sayfadan vermişse, *Le Monde*'un, aradaki mesafeyi vurgulamak, seviyeli ve ciddi yayın olma ününü korumak için kendini biraz farklılaştırarak da olsa (*a fortiori* eğer söz konusu haber TF1 ile ilgiliyse), buna ilgisiz kalması mümkün değildir. Ama, farklı gazetecilerin, öz-

nel yönden, onca önem atfettikleri bu küçük farklılıklar, devasa benzerlikleri maskelerler. Yazıişleri toplantılarında, zamanın büyük bir kısmı, öteki gazetelerden ve özellikle de "onların yapıp da bizim yapmadığımız" ("bunu atlamışız!") ve de –hiç tartışmasız– yapmış olmamız gereken zira onların yaptığı şeyden konuşmakla geçer. Bu, belki de, edebiyat, sanat ya da sinema eleştirmenliği alanında daha da fazla görünmektedir. Eğer X kişi, *Libération*'da bir kitaptan söz ederse, Y de *Le Monde*'da ya da *Le Nouvel Observateur*'de aynı kitaptan söz etmek zorundadır; hattâ kitabı boş ya da önemsiz bulsa bile, ya da tersi. Bazen satış başarısıyla da birleşen (her zaman değil) medyatik başarılar işte böyle kazanılırlar.

Karşılıklı duran aynaların birbirini yansıtması türünden bu oyun müthiş bir kapanmışlık, zihinsel kapatılmışlık etkisi yaratır. Ara-okumanın, bütün mülakatlarda doğrulanan bu etkisine bir başka örnek: televizyonun öğlen haberlerini hazırlamak için, bir önceki akşam, 20 haberlerinde geçen başlıkları ve sabah gazetelerini görmüş olmak ve akşam haberlerindeki başlıklarımı saptayabilmem için de sabah gazetelerini okumuş olmam gerekir. Mesleğin dillendirilmemiş zorunluluklarının parçasıdır bu. Aynı anda hem sürecin içinde olmak, hem de kendini farklılaştırmak için, çoğu kez gazetecilerin akıl almaz bir önem atfettikleri, ama televizyon izleyicisinin tümüyle algılaması dışında kalan, küçümen farklılıklar aracılığıyla ayrıştırmak için yapılır. (İşte özellikle tipik bir alan etkisi: müşterilerin arzularına daha iyi uyarlanmak için yapıldığı sanılan şeyler, rakiplere atfen yapılır.) Örneğin gazeteciler–aktarıyorum– "TF1'i becerdik" diyeceklerdir; arada rekabet olduğunu ve çabalarının büyük bir bölümünün ufak farklılıklar üretmeyi hedef aldığını itiraf etmenin bir şeklidir bu. "TF1'i becerdik"in anlamı şudur: biz bir anlam diferansiyeliyiz; "onlar, ses almayı başaramadılar, biz başardık". Ortalama izleyici açısından kesinlikle algılanamaz olan, ancak birçok kanalı birden ve eşzamanlı olarak izleselerdi algılayabilecekleri farklılıklar, dolayısıyla tümüyle farkedilmeden geçen farklılıklar, yapımcılar açısından son derece önemlidirler; çünkü onların düşüncesine göre, algılanmış olmakla, izlenme-oranının, bu evrenin bilinçler üzerinde hüküm

süren gizli Tanrı'sının başarısına katkıda bulunmaktadırlar ve izlenme-oranında bir puan kaybetmek, bazı durumlarda, düpedüz ölüm demektir. Bu, yayınların içeriği ile varsayılan etkileri arasındaki ilişki konusunda ve benim görüşüme göre yanlış olan denklemlerden yalnızca biridir.

Televizyonda yapılmakta olan tercihler bir bakıma öznesiz tercihlerdir. Belki biraz aşırı kaçan bu önermeyi açıklamak üzere, hızlı bir şekilde işaret edip geçtiğim döngüsel dolaşım mekanizmasının etkilerine değinmekle yetineceğim: aslında, koşul bağlamında olduğu kadar köken ve formasyon bakımından da pek çok ortak özelliklere sahip olan gazetecilerin birbirlerini okumaları, birbirlerini görmeleri, her zaman aynı kişilerin yeniden görüldüğü tartışmalarda durmadan birbirleriyle karşılaşmaları olgusu, birtakım kapanma etkilerine ve, hiç çekinmeden söyleyelim, bir merkezî bürokrasinin, bir özel siyasal müdahalenin etkileri kadar etkili –hattâ ilkesi daha görünmez olduğu için, daha da etkili– *sansür* etkilerine sahiptir. (Enformasyonun bu kısırdöngüsündeki kapanma kuvvetini ölçmek için, Cezayir'deki durum, Fransa'daki yabancıların statüsü, vb. üzerine, önceden programlanmamış bir enformasyonu –büyük kitlelere ulaştırılmak üzere– o süreç içine sokmayı denemek yeter. Basın toplantısı, basın bülteni hiçbir işe yaramaz; çözümleyici makalenin sıkıcı olduğu düşünülür ve böyle bir makaleyi, altında ünlü, satışı olan bir ismin imzasını taşımıyorsa, bir gazetede yayımlatmak imkânsızdır. Bu çemberi kırmak için kapıyı zorlama yöntemine başvurmak gerekir, ama kapı zorlama ancak medyatik olarak mümkündür; medyayı, ya da en azından bir "medium"u ilgilendiren ve rekabetin etkisiyle başkaları tarafından da benimsenebilecek bir "çıkış" yapmayı becermek gerekir.)

Bir parçacık naif görünme pahasına, bizi enforme etmekle görevli bu insanların nasıl enforme oldukları sorulduktа, onların, kabaca, daha başka enforme ediciler tarafından enforme edildikleri ortaya çıkar. Elbette AFP [*Agence France Presse/Fransız Basın Ajansı*], haber ajansları, resmî kaynaklar (bakanlıklar, polis, vb.) vardır ve gazeteciler bunlarla çok karmaşık birtakım alışveriş ilişkileri sürdürmek zorundadırlar, vs. Ama enformasyonun en belirleyici bölümü, yani neyin önemli olduğuna, ne-

yin aktarılması gerektiğine karar vermeye imkân veren o *enformasyon hakkındaki enformasyon*, büyük ölçüde daha başka enforme edicilerden gelmektedir. Ve bu da önem hiyerarşilerinin türdeşleşmesine, bir tür aynı düzeye getirilmesine yol açmaktadır. Bir program müdürüyle yaptığım konuşmayı anımsıyorum; eksiksiz bir besbellilik içinde yaşıyordu. Ona şunu sordum: "neden falanı ilk sırada filanı ikinci sırada veriyorsunuz?" Şöyle yanıt verdi: "Bu besbellidir". Ve hiç şüphesiz bu yüzden işgal ettiği o mevkide bulunuyordu; yani, algılama kategorileri nesnel zorunluluklara ayarlanmış olduğu için. (Onu dinlerken, "FR3'ün müdürüne kıyasla Verneuil bir çingenedir. Yani, kıyaslayacak olursak..." diyen Godard'ı düşünmekten alamadım kendimi.) Şüphe yok ki, gazetecilik ortamının bizatihi içindeki farklı konumlarda, farklı gazeteciler, besbelli olduğu kabul edilen şeyi aynı ölçülerde besbelli bulmamaktadırlar. İzlenme-oranınıyla bütünleşmiş olan sorumluların sahip oldukları besbellilik duygusu, gelip önerdiği konunun, "Bunun ilgi çekici hiçbir yönü yok..." yanıtıyla reddedildiğini gören parçabaşı çalışan bir gazeteci tarafından da paylaşılmak zorunda değildir. Bu ortam türdeşmiş gibi tasarlanabilemez: ortak yönleri –bunu unutmamak gerek– izlenme-oranının baskısına maruz kalmak olan ve bizzat yöneticilerinin de izlenme-oranının aracından başka bir şey olmadıkları insanlar arasında çevrimsel tarzda dolaşıp duran enformasyonun (kısır) döngüsünün dayattığı bu devasa türdeş bulamacın içine ufacık farklılıklar sokuşturmak uğruna umutsuzca mücadele eden küçükler, gençler, bozguncular, can sıkıcılar vardır.

İzlenme-oranı, farklı kanalların yararlandıkları ve ulaşılan izleyici oranını saptayan ölçüdür (halen, bazı kanallarda, izlenme-oranını on beş dakikada bir saptamaya, ve hattâ, ki bu yakın tarihlerde devreye sokulmuş olan bir gelişmedir, değişkeleri büyük toplumsal kategorilerle görmeye imkân veren aygıtlar vardır). Dolayısıyla tutulan ve tutulmayana ilişkin çok kesin bir bilgi edinilmektedir. Bu ölçü gazeteci için nihaî hüküm haline gelmiştir: belki *Le Canard enchaîné, Le Monde diplomatique* ve cömert ve "sorumsuz" kişilerin çıkarttığı birkaç küçük avangard dergi dışında, izlenme-oranı halihazırda gazeteciliğin en özerk

mekânlarında bile bütün beyinlere yerleşmiştir. Bugün yazıişleri odalarında, yayınevlerinde, vb. bir "izlenme/okunma oranı anlayışı" egemendir. Her yerde, tecimsel başarı terimleriyle düşünülmektedir. XIX. yüzyılın ortasından, Baudelaire'den, Flaubert'den, vb. beri, ve şunun surasında otuz yıl öncesine kadar, avangard yazarların, yazarlarca kabul edilmiş, yazarlar için yazarların arasında, ya da aynı şekilde, sanatçılar tarafından kabul edilmiş sanatçıların arasında, çabuk kazanılan tecimsel başarı kuşkuyla karşılanırdı: böylesine bir başarı çağla, parayla uzlaşmışlığın bir işareti gibi görülürdü... Oysa ki, bugün, pazar, giderek meşruiyetin meşru mercii olarak kabul ediliyor. Bu durum, bir başka yakın tarihli kurum olan *best-sellers* listesiyle kendini göstermektedir. Daha bu sabah, radyoda, bir sunucunun son *best-seller*'i bilgiççe yorumlayıp şöyle dediğini duydum: "felsefe bu yıl çok moda, zira *Sophie'nin Dünyası* 800.000 bastı". Satış rakamlarının kararını, mutlak karar, son hüküm olarak sunuyordu. İzlenme-oranları boyunca, tecimsel olanın mantığı, kendini kültürel ürünlere dayatmaktadır. Oysa, tarihsel yönden, benim –ve umarım, yalnız benim değil–, bir kısım kişilerin, insanlığın en yüce ürünleri olarak düşündüğümüz bütün kültür ürünleri, matematik, şiir, edebiyat, felsefe, bütün bu şeyler, izlenme-oranına tekabül eden şeye karşı, tecimin mantığına karşı üretilmişlerdir. Bu izlenme-oranı mantığının, pazarlamacılığa soyunan avangard yayıncılara, bilimsel kurumlara kadar ulaşmış olduğunu görmek son derece kaygı vericidir, çünkü, izleyicilerinin beklentilerinin önünden gitmeyen, ama sonuçta, kendi izleyicilerini yaratmaya muktedir olan, bu nedenle içrek [*ésotérique*] gibi görünebilecek yapıtlar üretmenin koşullarını bile sorgulanır hale getirme tehlikesi taşımaktadır.

İVEDİLİK VE *FAST THINKING*

İzlenme-oranı, televizyon üzerinde bütünüyle özel bir etkide bulunur: kendini, ivediliğin baskısı içinde yeniden dile getirir. Gazeteler arasındaki rekabet, gazeteler ile televizyon arasındaki rekabet, televizyon kanalları arasındaki rekabet, *atlatma*

için, ilk sırayı kapmak için sürdürülen geçici bir rekabet şeklini alır. Örneğin, Alain Accardo, gazetecilerle yaptığı bir dizi mülakatı sunduğu bir kitapta, televizyon gazetecilerinin, falanca rakip televizyon bir sel felaketini "verdiği" için, bu olayı, nasıl onun elde edemediği bir şeyler elde etmeye çalışarak "vermek" zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kısacası, birtakım nesneler vardır ki, bunlar kendilerini yapımcılara dayattıkları için televizyon izleyicilerine dayatılmışlardır; ve bunlar, başka yapımcılarla olan rekabet tarafından dayatılmış oldukları için kendilerini yapımcılara dayatırlar. Gazetecilerin birbirleri üzerinde kurdukları bu tür bir çapraz baskının ağırlığı, seçişlerle, varlık ve yokluklarla yeniden dile gelen bir dizi sonuç doğurucu niteliktedir.

Konuşmamın başında televizyonun düşüncenin ifade edilmesine çok da yandaş olmadığını söylüyordum. İvedilik ve düşünce arasında, olumsuz bir bağ kuruyordum. Bu, felsefece söylemin eski bir aşinalığıdır: Platon'un, vakti olan filozof ile *agora*'da, kamusal meydanda ve ivedilik içinde bulunan insanlar arasında kurduğu karşıtlıktır. Söylediği şey, aşağı yukarı, ivedilik içindeyken düşünmenin mümkün olmadığıdır. Düpedüz aristokratik bir yaklaşımdır. Vakti olan ve de ayrıcalığı üzerinde kendini fazla sorgulamayan ayrıcalıklının bakış açısıdır. Ama işin bu tarafını tartışmanın yeri değil; kesin olan şey, düşünce ile zaman arasında bir bağ olduğudur. Ve televizyonun karşımıza çıkardığı başlıca problemlerden biri de düşünce ile hız arasındaki bağlantılar sorunudur. Hızın içinde düşünmek mümkün müdür? Televizyon, hızlandırılmış hızda düşündükleri varsayılan düşünürlere söz vermek suretiyle, kendini yalnızca birtakım *fast-thinker*'lara, gölgelerinden daha hızlı düşünen düşünürlere mahkûm etmiyor mu?...

Gerçekten de, bu düşünürlerin, neden bütünüyle özel olan bu koşullara yanıt vermeye muktedir oldukları, neden artık hiç kimsenin düşünmediği koşullarda düşünmeyi başardıklarını kendimize sormamız gerekir. Bunun yanıtı, bana öyle geliyor ki, bu düşünürlerin "buyur edilmiş fikirler"le düşünüyor olmalarıdır. Flaubert'in sözünü ettiği "buyur edilmiş fikirler", herkesçe kabul edilmiş olan, sıradan, kararlaştırılmış, ortak fikir-

lerdir; ama aynı zamanda da, onları kabul ettiğinizde, esasen kabul edilmiş olan fikirlerdir, öyle ki, kabul etmek diye bir problem ortaya çıkmaz. Oysa, ister bir söylem, ister bir kitap ya da televizyondan yayılan bir mesaj söz konusu olsun, iletişimin başat problemi, kabul etme koşullarının yerine getirilmiş olup olmadıklarının bilinmesidir; acaba dinleyen kişi söylemekte olduğum şeyin şifresini çözecek anahtara sahip mi? Bir "buyur edilmiş fikir" yaydığınızda, bu iş olup bitmiş gibidir; problem çözülmüştür. İletişim anlıktır, çünkü, bir anlamda, yoktur. Ya da yalnızca görüntüdedir. "Ortak yerler" alışverişi, bizatihi iletişim olgusundan başkaca içeriği bulunmayan bir iletişimdir. Gündelik konuşmada muazzam bir rol oynayan "ortak yerler"in şu erdemi vardır ki, bunları herkes buyur edebilir ve de anında buyur edebilir: sıradanlıklarıyla, yayıcı için de, alıcı için de ortaktırlar. Buna karşılık, düşünce, tanım gereği, bozguncudur: "buyur edilmiş fikirler"i bozmakla işe başlamak ve sonra da kanıtlamak zorundadır. Descartes kanıtlamadan söz ettiği zaman, uzun kanıt zincirlerinden söz etmektedir. Bu iş zaman alır, "dolayısıyla", "bunun sonucu olarak", "bu bir yana", "anlaşıldığı üzere"... gibi bağlayıcı sözcüklerle zincirlenmiş bir dizi önermeler sergilemek gerekir. Oysa, *düşünen* düşüncenin bu açılımı içsel bir şekilde zamana bağlıdır.

Televizyon eğer kültürel *fast-food* öneren, önceden hazmedilmiş, önceden düşünülmüş kültürel gıda öneren belli sayıdaki *fast-thinker*'ları ayrıcalıklı kılıyorsa, bunun nedeni, yapımcıların yalnızca bir adres defterine, esasen hep aynı olan bir adres defterine (Rusya konusunda, Bay ya da Bayan X., Almanya'yla ilgili olarak Bay Y.) sahip olmaları değildir (beri yanda, ivediliğe boyun eğmenin de bir parçasıdır): her zaman serbest ve demeçlerini yumurtlamaya ya da mülakatlarını vermeye hazır medya müdavimleri el altında dururken gidip de aranması gereken gerçekten söyleyecek bir şeyleri olanı, yani çoğu kez, gençleri, henüz tanınmayanları, kendi araştırmalarına gömülmüş olanları, medyayla ilişki kurmaya pek yatkın olmayanları aramaktan kurtaran zorunlu konuşmacılar vardır. Bir de şu olgu vardır ki, hiç kimsenin artık düşünmediği koşullar altında "düşünmeye" muktedir olabilmek için, özel tipte bir düşünür olmak gerekir.

GERÇEKTEN SAHTE YA DA SAHTECE GERÇEK TARTIŞMALARA DAİR

Tartışmalara gelmek gerekecektir. Bu noktaya çabucak değinebilirim çünkü kanıtlamanın daha kolay olduğunu düşünüyorum: önce, gerçekten sahte olan, bu nitelikleriyle kendilerini hemen belli eden tartışmalar var. Televizyonda Alain Minc ve Attali'yi, Alain Minc ve Sorman'ı, Ferry ve Finkielkraut'u, Julliard ve Imbert'i... gördüğünüzde, bunlar birbiriyle ortak kişilerdir. (Amerika Birleşik Devletleri'nde, hayatlarını bu tür ikililer oluşturup bir fakülteden ötekine dolaşarak kazanan insanlar vardır...) Bunlar birbirini tanıyan, öğlen yemeklerini, akşam yemeklerini birlikte yiyen insanlardır. (Jacques Julliard'ın bu yıl Seuil'den yayımlanan günlüğünü, *L'Année des dupes*'ü [Enayilerin Yılı] okuyun, işlerin nasıl yürüdüğünü göreceksiniz). Örneğin, Durand'ın seçkinleri konu alan ve yakından izlemiş olduğum bir programında, bütün bu insanlar mevcuttu. Attali, Sarkozy, Minc... vardı. Programın belli bir anında, Sarkozy'ye hitaben konuşan Attali, "Nicolas... Sarkozy" dedi. Küçük isim ile soy ismi arasında bir anlık bir sessizlik oldu: eğer küçük isimle yetinmiş olsaydı, bu iki insanın birbirlerinin ortağı oldukları, birbirlerini çok yakından tanıdıkları herkesçe farkedilmiş olacaktı, oysa ki, görünürde, karşıt partilere mensuptular. Burada, farkedilmeden geçebilecek bir ortaklığın, uzlaşmışlığın işareti vardı. Aslında, sürekli çağrılanların oluşturdukları evren, sürekli bir öz-güçlendirme mantığı içinde işleyen kapalı bir iç-tanışıklık dünyasıdır. (Christine Ockrent'in programında, Serge July ile Philippe Alexandre arasındaki tartışma, ya da bu tartışmanın yoğun özeti olan ve Guignols tarafından gerçekleştirilen parodisi, bu açıdan baktıkta, örnek bir olaydır.)[1] Bunlar birbirine karşı olan insanlardır, ama bu karşıtlık öylesine uzlaşımsaldır ki... Örneğin, Julliard ve Imbert'in solu ve sağı temsil ettikleri düşünülmektedir. Kâbil halkı, gelişigüzel konuştuğunu gördükleri kişiler için, *"batımı doğuya koydu"* der.. Bunlar, sağınızı solunuzu şaşırtan insanlardır. Acaba izleyici bu suç ortaklığının bilincinde midir? Pek emin değilim. Belki bilincindedir diyelim. Parisçilik'e yönelik faşist eleştirinin sahiplenmeye ça-

lıştığı ve Kasım olayları sırasında sayısız kez dile getirilmiş olduğu üzere, Paris'in topyekûn reddi şeklinde kendini göstermektedir bu bilinç: "bütün bunlar, Parislilerin masalları". İnsanlar, bir şeylerin olduğunu hissetmekte, ama bu dünyanın ne kadar kapalı olduğunu, kendi üzerine kapanmış olduğunu, dolayısıyla onların problemlerine, hattâ onların varoluşlarına kapalı olduğunu görememektedirler.

Gerçekten doğru, sahtece gerçek tartışmalar da vardır. Bunlardan birini hızla çözümleyeceğim: demokratik tartışmanın bütün görüntülerine sahip olduğundan ve *a fortiori* akıl yürütebilmek için, Kasım grevleri sırasında Cavada'nın düzenlemiş olduğu tartışma programını seçtim. Oysa, bu tartışma sırasında cereyan edenlere bakıldıkta (şimdiye kadar yaptığım gibi, en görünür olandan en gizli olana gitme yöntemine başvuracağım), bir dizi sansür işlemi görülmektedir.

Birinci düzey: sunucunun rolü. İzleyicileri her zaman etkileyen şey budur. Sunucunun baskıcı müdahalelerde bulunduğunu gayet iyi görürler. Konuyu, sorunsalı dayatan, sunucudur (bu konular, sorunsallar, çoğu kez, Durand'ın tartışma programında –"seçkinleri yakmalı mı?"– olduğu gibi öylesine saçmadır ki, olumlu ya da olumsuz bütün karşılıklar da aynı ölçüde saçma olurlar). Sunucu, oyunun kuralına uyulmasını dayatır. Ama değişken geometrili bir oyun kuralıdır bu: bir sendikacı söz konusu oldukta başka, Fransız Akademisi'nden Bay Peyreffite söz konusu oldukta daha başkadır. Sunucu söz verir, önem sıralarını belirler. Bazı sosyologlar, sözel iletişimin içerdiği sözel olmayan şeyi ortaya çıkarmayı denemişlerdir: biz, sözün kendisi kadar, bakışlarla, sessizliklerle, jestlerle, mimiklerle, gözlerin hareketiyle, vb. de birşeyler söyleriz. Ve aynı zamanda ses tonuyla, her türlü şeylerle. Şu halde, kontrol edilebilenden çok daha fazlası dışa verilmektedir (bunun, Narsis aynası bağnazlarını kaygılandırması gerekirdi). İfade biçiminin, gerçek anlamıyla söz düzeyinde bile olsa, öyle çeşitli düzeyleri vardır ki –sesbilimsel düzey denetlense, sözdizimsel düzey denetlenmez ve bu böyle devam eder–, hiç kimsenin, kendine en fazla hâkim olabilen kişinin bile, eğer rol yapmıyor ya da parti propagandasına soyunmuyorsa, her şeye hâkim olması mümkün

değildir. Sunucunun kendisi de bilinçsiz dille, soruları soruş tarzıyla, sesinin tonuyla müdahalede bulunur: bazılarına, kırıcı bir tonla, "Yanıt veriniz, soruma yanıt vermediniz" ya da "Yanıtınızı bekliyorum. Yeniden greve gidecek misiniz?" diyecektir. Son derece anlamlı olan bir başka örnek, "Teşekkür ederim" demenin farklı biçimleridir. "Teşekkür ederim" sözü, "Size teşekkür ediyorum, çok memnun oldum, söylediklerinizi memnuniyetle karşılıyorum" anlamına gelebilir. Ama bir de sözü kesmekle eşanlamlı olan teşekkür etme tarzı vardır: o durumda, "Teşekkür ederim" demek şu anlama gelir: "Tamam, yeter. Sonraki konuşmacıya geçelim". Bütün bunlar, ses tonunun çok küçük nüansları içinde, çok küçük bir tarzda ortaya çıkar, ama muhatap, bunları toplar, görünür anlamı ve gizli anlamı toplar; her ikisini de toplar ve elindeki imkânları yitirebilir.

Sunucu, konuşma süresini paylaştırır, sözün, saygılı ya da küçümseyici, dikkatli ya da sabırsız olabilen tınısını paylaştırır. Örneğin, bir "evet, evet evet..." deme tarzı vardır ki, muhatabı zorlar, ona sabırsızlığı ya da ilgisizliği hissettirir... (Yaptığımız mülakatlarda, insanlara birtakım katılım imleri, ilgi imleri yollamanın çok önemli olduğunu biliriz, aksi takdirde muhataplarımız bezginliğe düşerler ve konuşma yavaş yavaş anlamsızlaşır: onlar, küçücük şeyler beklerler, "evet, evet"ler, onaylar tarzda baş sallamalar, birtakım küçük kavrayış imleri beklerler). Sunucu, bu belirsiz imleri, çoğu kez bilinçli olmaktan çok bilinçsiz bir tarzda kullanır. Örneğin, kültürel yüceliklere duyulan saygı, kendi kendini yetiştirmiş ve biraz kültüre bulaşmış olan bir kişiyi sahte yüceliklere, akademisyenlere, saygı telkin eden sanlarla donanmış kişilere hayranlık duymaya götürecektir. Sunucunun bir başka stratejisi de şudur: ivedilikle oynar; sözü kesmek, çabuk bitirmeye zorlamak, yarıda bırakmak için zamandan, ivedilikten, saatten yararlanır. Ve burada, bir başka yardımcısı vardır; bütün sunucular gibi, kendini izleyicilerin sözcüsü konumuna sokar: "Sözünüzü kesiyorum, ne söylemek istediğinizi anlamıyorum". Budalanın teki olduğunu değil de, tanım gereği budala olan sıradan izleyicinin anlamayacağını anlatmak ister. Ve aklı başında bir konuşmayı yarıda kesmek için "ahmakların" sözcülüğüne soyunur. Aslında, çeşitli vesile-

lerle gözlemiş olduğum gibi, kendini onlar adına bu sansürcü rolünü oynamaya yetkili saydığı insanlar, çoğu kez söz kesmelerden en fazla rahatsız olan kişilerdir.

Sonuç şu ki, bütün bunları dikkate aldığımızda, iki saat süren bir yayında, CGT temsilcisi, her şeyi katmak, her şeyi hesaplamak koşuluyla bütün konuşmalar topladığında, tastamam beş dakika konuşabilmiştir (oysa, herkesin bildiği gibi, eğer CGT olmasaydı, grev de olmayacaktı, yayın da olmayacaktı, vb.). Oysa görünürde –ve Cavada'nın programı bu nedenle anlam taşıyor–, biçimsel eşitliğin bütün dış kurallarına uyulmuştu.

Bu da, demokrasi açısından son derece önemli bir problem yaratmaktadır: sette yer alan bütün konuşmacıların eşit olmadıkları besbellidir. Setin profesyonelleri, konuşmanın ve setin profesyonelleri vardır ve onların karşısında da amatörler yer almaktadır (bunlar bir ateşin başında toplaşmış grevciler olabilir...), bu olağanüstü bir eşitsizliktir. Ve küçücük bir eşitlik kurabilmek için, sunucunun eşitlikçi davranmaması, yani, *Dünyanın Sefaleti* konulu anket çalışmamız sırasında bizim yaptığımız gibi, görece en az donanımlı olanlara yardımcı olması gerekir. Konuşmanın profesyoneli olmayan birinin birşeyler söylemeyi başarması isteniyorsa (ve o zaman, çoğu kez, süre boyunca söz alan kişilerin akıllarına bile getiremeyecekleri, tümüyle olağanüstü şeyler söyler), söze yardımcı olacak bir çaba göstermek gerekir. Dediklerimi tumturaklı kılmak üzere, bunun, olanca ihtişamı içindeki Sokratesçi misyon olduğunu söyleyeceğim. Sözü önem taşıyan, ne düşündüğü, neler söyleyeceği bilinmek istenen kişinin sözünü *doğurmasına* yardımcı olmak suretiyle, ona hizmet etmek söz konusudur. Oysa, sunucuların yaptıkları hiç de bu değil. Donanımsız konumda olanlara yardım etmedikleri gibi, bir bakıma onları daha da dibe batırıyorlar. Onlara gerektiği anda söz vermeyerek, onlara hiç beklemedikleri bir anda söz vererek, sabırsızlıklarını göstererek, vb., seksen türlü yoldan yapıyorlar bunu.

Ama, burada, hâlâ fenomensel düzeydeyiz. İkinci düzeye gelmek gerek: setin oluşumu. Bu oluşum belirleyicidir. Bu, sonucu bizatihi set olan görünmez bir çalışmadır. Örneğin, daha

önceden girişilen bir çağrı çalışması söz konusudur: çağrılması düşünülmeyen kişiler vardır; çağrılan ama çağrıyı reddeden kişiler vardır. Set oradadır ve algılanmış olan algılanmış olmayanı saklar: inşa edilmiş bir algılanmış olanın içinde, inşaatın toplumsal koşulları görülmez. Dolayısıyla, insan kendi kendine, "Şu işe bak, falanca kişi yok" demez. Bu kullanma çabasına bir örnek (bin tane örnekten biri): grevler sırasında, *Cercle de minuit* [Geceyarısı Çevresi] adlı programda, entelektüeller ve grevler üzerine peşpeşe iki yayın yapıldı. Entelektüeller arasında, üç aşağı beş yukarı, iki cephe vardı. İlk yayında, greve yandaş olmayan entelektüeller –hızlı ilerlemek için söylüyorum– sağda görünüyorlardı. İkinci (telafi edici) yayında, daha sağda yer alan kişileri katmak ve greve yandaş olan kişileri çıkarmak suretiyle, setin düzeni değiştirilmişti. Bunun sonucu olarak, birinci yayın sırasında sağda yer alan kişiler soldaymış gibi göründüler. Sağ ve sol, tanım gereği görecelidir. Dolayısıyla, bu olayda, setin düzeninde yapılan bir değişiklik, mesajın anlamında bir değişikliğe yol açmaktadır.

Setin düzenlenişi önemlidir çünkü bir demokratik denge görüntüsü vermek zorundadır (bunun sınırı, *Face à Face* [Yüz Yüze] programıdır: "Sayın X, otuz saniyelik zamanınız doldu..."). Eşitlik sergilenir ve sunucu kendini bir hakem gibi sunar. Cavada'nın programındaki sette, iki kategori insan vardı: angaje oyuncular, baş oyuncular, grevciler vardı; ve sonra da ötekiler, aynı şekilde baş oyuncu durumunda olan, ama gözlemci konumuna yerleştirilmiş bulunanlar vardı. Oraya *hesap vermek* üzere çağrılmış olan insanlar vardı ("bunu neden yapıyorsunuz, tüketicileri neden rahatsız ediyorsunuz?, vb.) ve orada *açıklamak* için, bir üst-söylem sergilemek için bulunanlar vardı.

Görünmemekle birlikte tümüyle belirleyici nitelikteki bir başka etmen: önceden belirlenmiş katılımcılarla yapılan ve çağrılanların içinde eyleşmek zorunda oldukları, az ya da çok katı bir tür senaryoya götürebilecek hazırlık konuşmaları marifetiyle, daha önceden kurgulanmış düzenek (hazırlık, kimi durumlarda, tıpkı bazı oyunlarda olduğu gibi, neredeyse bir prova şeklini bile alabilir). Baştan öngörülmüş olan bu senaryo

içinde, doğaçlamaya, özgür, engelsiz, fazla riskli, hattâ sunucu ve programı için tehlikeli olabilecek konuşmaya hemen hemen hiç yer yoktur.

Bu uzamın bir başka görünmez özelliği de, filozofun[2] dediği gibi, dil oyunun bizatihi mantığıdır. Söylemin dolaşımda olduğu toplumsal evrenlerin her biri, bazı şeylerin söylenebilip bazılarının söylenemediği tarzda yapılanmış olduklarından, oynanacak bu oyunun da söylenmemiş kuralları vardır. Bu dil oyununa içkin birinci önvarsayım şudur: demokratik tartışma kaç güreşi modeline göre tasarlanmıştır; zira, çatışmaların, iyilerin ve kötülerin olması gerekir... Ve aynı zamanda da, her türlü vuruşa izin verilmemiştir. Darbelerin biçimsel, bilimsel dilin mantığı içinde biçimlenmeleri gerekir. Uzamın öteki özellikleri de şunlardır: biraz önce sözünü ettiğim profesyoneller arası suçortaklığı. Benim *fast-thinkers*, atılabilir düşüncenin uzmanları, diye adlandırdığım kişilere, profesyoneller "iyi müşteri" adını verirler. Bunlar çağrılabilir insanlardır, iyi bir bileşim oluşturacakları, size güçlük yaratmayacakları, olay çıkarmayacakları bilinir; üstelik bolca ve hiç güçlük çekmeden konuşurlar. Suyun içindeki balıklar gibi olan iyi müşteriler ile suyun dışındaki balıklar olan ötekilerden oluşan bir evren vardır. Ve sonra, görünür olmayan son şey de, sunucuların bilinçaltıdır. Pek çok kez ve bana karşı çok iyi duygular besleyen gazetecilerin karşısında bile, verdiğim bütün yanıtlara soruyu sorgulayarak başlamak zorunda kaldığım olmuştur. Gazeteciler, kendi gözlükleriyle, kendi düşünce kategorileriyle, hiçbir şeyle hiçbir ilgisi olmayan sorular sorarlar. Örneğin, varoşlarda yaşanan problemlerle ilgili olarak, biraz önce sözünü ettiğim bütün o fantazmalar kafalarındadır ve sorularını yanıtlamadan önce, nazikçe "sorunuz hiç şüphesiz ilginç, ama bana öyle geliyor ki, daha önemli bir başka soru daha var..." demek gerekir. Bir parçacık bile olsa hazırlıklı olunmadığı takdirde, gündemde olmayan sorulara yanıt vermek zorunda kalınır.

ÇELİŞKİLER VE GERİLİMLER

Televizyon, pek az özerkliği olan ve gazeteciler arasındaki toplumsal ilişkilerden, saçmalık derecesinde acımasız, azgın *rekabet ilişkileri*nden kaynaklanan bir dizi baskıların ağırlığı altındaki bir iletişim aygıtıdır; bu rekabet ilişkileri, aynı zamanda da, gazetecilerin simgesel üretim alanındaki konumlarına bağlı ortak çıkarları ve onların toplumsal kökenlerine, formasyonlarına (ya da formasyonsuzluklarına) bağlı ortak algılama ve değerlendirme kategorilerine, ortak bilişsel yapılara sahip olmaları üzerine kurulmuş olan nesnel suçortaklığı, *birliktelik ilişkileri*dir. Bunun sonucu olarak, adına televizyon denen ve alabildiğine azade görünen bu iletişim aracı, aslında gemlenmiştir. 60'lı yıllarda, televizyon ortaya çıktığında, bir kısım "sosyologlar" (bu sözcüğü pek çok "tırnak" açarak kullanıyorum), bunun "kitle iletişim aracı" olarak "kitleselleştireceğini" söylemek için hemen öne atıldılar. Televizyonun, yavaş yavaş bütün televizyon izleyicilerini bir düzeye getireceği, türdeşleştireceği düşünülüyordu. Aslında bu, direniş yeğinliklerinin küçümsenmesiydi. Ama özellikle, televizyonun, onu üretenleri ve daha genel olarak da, öteki gazetecileri ve bütünüyle kültür üreticilerini (aralarından bazıları üzerinde etkili olan karşı durulmaz çekimle) dönüştürmedeki yeğinliğinin küçümsenmesiydi. En önemli ve öngörülmesi oldukça güç olan fenomen de, televizyonun, bilimsel ve sanatsal üretim faaliyetleri de dahil olmak üzere, kültürel üretim faaliyetlerinin tamamı üzerindeki nüfuzunun olağanüstü yaygınlaşmasıydı. Bugün televizyon, kültürel üretimin bütün evrenlerini rahatsız eden bir çelişkiyi en aşırı noktaya, sınırına getirmiştir. Belli bir tipteki yapıtları (matematik örneğini verdim, çünkü daha bir besbellilik taşıyor, ama bu, avangard şiir için, felsefe, sosyoloji, vb. için de doğrudur) "arınmış" diye adlandırılan (bu gülünç bir sözcük), dilerseniz tecimsel, vb. baskılara kıyasla özerk diyeceğimiz yapıtları üretebilmek üzere içinde bulunmak gereken ekonomik ve toplumsal koşullar ile, öte yandan, bu koşullar içinde elde edilen ürünlerin aktarımında ortaya çıkan toplumsal koşullar arasındaki çelişkiden; avangard matematik, avangard şiir, vb. yapabilmek

için içinde bulunulması gereken koşullar ile bu şeyleri herkese aktarabilmek için içinde bulunulması gereken koşullar arasındaki çelişkiden söz etmek istiyorum. Televizyon, tecimin baskısına, izlenme-oranı aracılığıyla, kültürel üretimin bütün öteki evrenlerinden daha fazla maruz kaldığı ölçüde, bu çelişkiyi en aşırı noktasına taşımaktadır.

Aynı anda da, adına gazetecilik dünyası denen o mikrokozmosta, tecime, siparişe, şeflere, vb. karşı özerkliğin, özgürlüğün değerlerini savunmak isteyecek olanlar ile zorunluluğa boyun eğenler ve karşılığında bunun ücretini alanlar arasındaki gerilimler fazlasıyla şiddetli olmaktadır... Bu gerilimler, en azından ekranlarda, asla dile getirilebilemezler, çünkü koşullar pek elverişli değildir: örneğin, özellikle görünür olan ve özellikle ödüllendirilen, ama aynı zamanda da özellikle tâbi durumda bulunan, büyük servet sahibi parlak yıldızlar ile enformasyonun, röportajların görünmeyen taşeronları arasındaki karşıtlığı düşünüyorum; bu ikinciler, giderek daha eleştirici oluyorlar, zira iş pazarının mantığı gereği giderek daha iyi eğitildikleri halde, giderek daha ayakçı, giderek daha anlamsız işlerde çalıştırılıyorlar. Mikrofonların, kameraların arkasında, 60'lı yıllardaki benzerleriyle kıyaslanamayacak ölçüde iyi yetişmiş insanlar bulunuyor; başka türlü dendikte, mesleğin talep ettiği şey ile insanların gazetecilik okullarında ya da fakültelerde edindikleri özlemler arasındaki bu gerilim –beri yanda, fazlasıyla aç kişilerin gerçekleştirdikleri hızlı bir uyum olmakla birlikte–, giderek büyüyor... Geçenlerde bir gazeteci, kırk yaş bunalımının (40 yaşına gelindikte, mesleğin hiç de sanıldığı gibi olmadığı keşfediliyordu), bir otuz yaş bunalımı haline geldiğini söylüyordu. İnsanlar, mesleğin korkunç zorunluluklarını ve özellikle de izlenme-oranına, vb. bağlı bütün o baskıları, giderek daha erken bir zamanda keşfediyorlar. Gazetecilik, kaygılı, doyumsuz, asi, ya da sinik bir şekilde boşvermiş insanların en çok görüldüğü, "ötekiler gibi olmadığı" için yaşanmaya ya da savunulmaya devam edilen bir işin gerçek yüzü karşısında duyulan öfkenin, tiksintinin ya da bezginliğin en çok sıklıkla (elbette ve özellikle de ezilmekte olanların saflarında) dile getirildiği mesleklerden biridir. Ama bu küskünlüklerin ya da bu redlerin gerçek bir di-

reniş, bireysel ve özellikle de kolektif bir direniş biçimini alabilecekleri bir konumlanıştan uzaktayız.

Sözünü ettiğim ve bütün çabalarıma karşın, sunucuların, iletişimcilerin bireysel sorumluluklarına yüklediğim izlenimini verebilecek olan bütün bu şeyleri anlamak için, global mekanizmalar düzeyine, yapılar düzeyine geçmek gerekiyor. Platon (bugün onu çok sık anıyorum), bizlerin, tanrısallığın elindeki kuklalar olduğumuzu söylüyordu. Televizyon, toplumsal edimcilerin bir yandan önemin, özgürlüğün, özerkliğin ve hattâ kimi zaman da olağanüstü bir halenin (televizyonda haberleri okumak yeter) görüntülerini taşırlarken, betimlenmesi gereken bir zorunluluğun, ortaya çıkarılıp gün ışığına getirilmesi gereken bir yapılanmanın kuklaları oldukları izleniminin edinildiği bir evrendir.

2. GÖRÜNMEYEN YAPILANMA VE ETKİLERİ

Ne kadar ayrıntılı olursa olsun, bir televizyon setinde cereyan eden şeylere ilişkin bir betimlemeden daha öteye gitmek ve gazetecilerin uygulamalarının açıklayıcı mekanizmalarını kavramaya çalışmak için, biraz teknik olmakla beraber anıştırmaya mecbur olduğum bir nosyonu, gazetecilik alanı nosyonunu devreye sokmak gerekiyor. Gazeteciliğin dünyası, kendine özgü yasaları olan ve global dünya içindeki konumuyla, maruz kaldığı ve öteki mikrokozmoslardan kaynaklanan çekim ve itimlerle tanımlanan bir mikrokozmostur. Onun özerk olduğunu, kendine özgü yasaları olduğunu söylemek, orada cereyan eden şeyin, dış etmenlerden yola çıkarak doğrudan bir tarzda anlaşılmasının mümkün olmadığını söylemektir. Bu, gazetecilikte cereyan eden şeyin ekonomik etmenlerle açıklanmasına yönelttiğim itirazın önvarsayılmışıydı. Örneğin, TF1'de yapılan şeyleri, bu kanalın Bouygues'in malı oluşuyla ve bir tek bu olguyla açıklamak mümkün değildir. Elbette bu olguyu dikkate almayacak bir açıklama yetersiz kalacaktır, ama yalnızca bunu dikkate alan bir açıklama da bir o kadar yetersiz olacaktır. Ve belki de daha yetersiz olacaktır, çünkü, sanki yeterliymiş gibi görünecektir. Marksist geleneğe bağlı güdük bir materyalizm biçimi vardır ki, hiçbir şeyi açıklamaz, hiçbir şeyi aydınlatmadan suçlar.

PAZAR PAYLARI VE REKABET

TF1'de olup bitenleri anlamak için, bu kanalın, rekabet halinde bulunan, ama biçimsel yönden, görünmez bir tarzda, pazar payları, reklam verenler indindeki ağırlık, çalıştırılan itibarlı gazetecilerin sağladığı kolektif sermaye, vb. gibi göstergeler boyunca kavranabilen ve algılanmayan güç dengeleri aracılığıyla tanımlanan bir rekabet halinde bulunan farklı televizyon kanalları arasındaki nesnel ilişkiler evreninde konumlanmış olmasına borçlu olduğu her şeyi dikkate almak gerekir. Başka türlü dendikte, yüz tane kanal arasında, yalnızca karşılıklı etkileşimler, birbiriyle görüşen ya da görüşmeyen insanlar, birbirini etkileyen, birbirini okuyan insanlar, buraya kadar anlattığım bütün o şeyler değil, ama aynı zamanda da asla görülmeyen güç dengeleri vardır; bu yüzden, TF1'de ya da Arte'de olup bitenleri anlamak için, alanın yapısını oluşturan nesnel güç dengelerinin topluca dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin, ekonomik işletmelerin alanında, çok güçlü bir işletme, ekonomik uzamı neredeyse tümden değiştirebilecek erke sahiptir; fiyatları düşürmek suretiyle yeni işletmelerin alana girmesini engelleyebilir, girişe bir tür engel dikebilir. Bu etkiler ille de istençlerin ürünü olmak zorunda değildir. TF1, odyovizüel evrenin manzarasını değiştirmiştir ve bunun basit nedeni de, bu evren üzerinde etkiyen ve gerçek anlamda pazar payları olarak kendini belli eden bir özgül erkler bütününü elinde toplamış olmasıdır. Bu yapı, ne televizyon izleyicileri ne de gazeteciler tarafından algılanır; etkilerini algılarlar, ama içinde bulundukları kurumun görece ağırlığının ve bu kurum içindeki kendi yerlerinin ve kendi ağırlıklarının yükünü ne ölçüde taşıdıklarını görmezler. Bir gazetecinin neler yapabileceğini anlamayı denemek üzere, bir dizi parametrenin akılda tutulması gerekir: bir yandan içinde bulunduğu basın kurumunun, TF1 ya da *Le Monde*'un, gazetecilik alanı içindeki konumu, ikinci olarak da kendi gazetesi ya da televizyon kanalının alanı içindeki kendi konumu.

Bir alan, yapılanmış bir toplumsal uzamdır, bir kuvvetler alanıdır –ezenler ve ezilenler vardır, bu uzamın içinde etkiyen

düzenli, sürekli, eşitsizlik münasebetleri vardır–, ama bir yandan da bu kuvvetler alanını dönüştürmek ya da korumak için verilen mücadelelerin alanıdır. Bu evrende herkes, başkalarıyla sürdürdüğü rekabet içinde, elinde tuttuğu ve alan içindeki konumunu, dolayısıyla da izleyeceği stratejileri tanımlayan kuvveti (görece) devreye sokar. Kanallar ya da gazeteler arasında, okur ve izleyici kazanmak için, ya da alışılmış söylenişiyle, pazar payları için sürdürülen ekonomik rekabet, somutta, atlatma haber, özel haber, meslekte ünlenmek, vb. türünden kendine has özgül hedefleri olan ve bir yandan basın organının ekonomik ve simgesel kuvvet dengeleri içinde düşünülen konumuna bağlı baskılara boyun eğmekle beraber, ne tümüyle mali kazançlar uğruna ekonomik bir mücadele gibi görülen ne de böyle düşünülen, gazetecilerarası bir rekabet biçiminde gerçekleşir. Bugün rastlaşmaları hiçbir zaman mümkün olmayabilecek, ama yaptıkları iş nedeniyle, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, aynı evrene aidiyetlerinden ötürü üzerlerindeki baskıları ve etkileri dikkate almak zorunda kalan kişiler arasında, bir uç örnek olarak *Le Monde diplomatique* ile TF1 arasında, görünmeyen nesnel ilişkiler vardır. Başka türlü dendikte, bugün falan gazetecinin ne söyleyeceğini ya da yazacağını, neyi besbelli ya da düşünülebilmez, doğal ya da kendine yakışmaz türden bulacağını bilmek istersem, bu uzam içinde işgal ettiği konumu bilmem gerekir; yani, çalıştığı basın organının elinde tuttuğu ve çeşitli göstergeler arasından, ekonomik ağırlığına, pazar paylarına, ama aynı zamanda da, nicelendirilmesi daha zor olan simgesel ağırlığına göre ölçülen özgül gücünü bilmem gerekir. (Aslında, hiçbir şeyi eksik bırakmamak için, ulusal medyatik alanın dünya medyatik alanı içindeki konumunu ve örneğin, pek çok gazeteci için bir model olan, bir fikirler, formüller ve yöntemler kaynağı oluşturan Amerikan televizyonunun, ekonomik-teknik ve özellikle de simgesel egemenliğini dikkate almak gerekirdi.)

Bu yapıyı, halihazırdaki biçimi altında daha iyi kavramak için, içinde oluştuğu sürecin tarihini yeniden gözden geçirmek iyi olur. 50'li yıllarda, televizyon, gazeteciliğin alanı içinde hemen hemen yoktu; gazetecilikten söz edildiğinde, televizyon

neredeyse akla bile gelmiyordu. Televizyon çalışanları iki yönden ezilmiş durumdaydılar: en başta, siyasal güç erklerine bağımlı olduklarından kuşkulanıldığı için, kültürel ve simgesel açıdan, saygınlık açısından ezilmişlerdi; sonra da, devletin sübvansiyonlarına bağımlı oldukları, dolayısıyla çok daha az etkili, çok daha az güçlü oldukları ölçüde de, ekonomik yönden ezilmiş durumdaydılar. Aradan geçen yıllarla beraber (bu sürecin ayrıntılarıyla betimlenmesi gerekirdi) bu bağıntı tümüyle tersine döndü ve televizyon, gazetecilik alanında, ekonomik yönden de simgesel yönden de ezen haline geldi. Bu oluşum, en başta gazetelerin yaşadıkları bunalımla belli olmaktadır: ortadan kalkan gazeteler vardır; daha başkaları, hayatta kalıp kalamayacaklarını, okur kitlelerini kazanıp kazanamayacaklarını, ya da yeniden kazanıp kazanamayacaklarını her an kendilerine sormak durumundadırlar, tehlikeye en fazla maruz bulunanlar da, en azından Fransa'da, gelgeç olaylara ve spora özel bir yer veren ve ciddi gazeteciliğin (yani, iç ve dış politika haberlerine, hattâ siyasal çözümlemelere ön planda, birinci sayfada, yer veren ya da vermiş olan, gelgeç olayları ve sporu hak ettiği oranda yansıtan) egemenliğinden kurtulduğu ölçüde bu konulara giderek daha çok yönelen bir televizyonun karşısına çıkarabilecek pek fazla şeyleri bulunmayan gazetelerdir.

Burada yaptığım şey kabaca bir betimleme; ayrıntılara girmek, farklı basın organları (tek bir basın organı değil) arasındaki münasebetlerin evriminin toplumsal tarihine (maalesef böyle bir tarih yok) girişmek gerekirdi. En önemli şeyler, evrenin bütününün yapısal tarihi düzeyinde ortaya çıkarlar. Bir alan içinde önem taşıyan şey, görece ağırlıklardır: bir gazete mutlak bir şekilde kendinin aynı olarak kalabilir, tek okur bile yitirmeyebilir, hiçbir yönden değişmeyebilir ve bununla birlikte derinlemesine bir tarzda dönüşebilir, çünkü ağırlığı ve uzam içindeki görece konumu dönüşmüştür. Örneğin bir gazete, çevresindeki uzamın biçimini değiştirme gücü azaldığı ve de artık yasa koyamaz hale geldiği zaman egemen olmaktan çıkar. Yazılı basının evreninde, *Le Monde*'un yasa koyduğunu söylemek mümkündür. *News*'a, haberlere, gelgeç olaylara yer veren gazeteler ile *views*'a, görüşlere, çözümlemelere, vb. yer veren gazeteler

arasında; *France Soir* gibi yüksek tirajlı gazeteler ile görece daha dar bir tiraja sahip ama yarı-resmî bir yetkeyle donanmış olan gazeteler arasında, gazetecilikle ilgilenen bütün tarihçilerin işaret ettikleri karşıtlığı içeren bir alan esasen bulunuyordu. *Le Monde*, her iki bağlamda da iyi bir konuma yerleşmişti: tirajıyla, reklam verenler açısından bir güç sayılabilecek ölçüde büyüktü ve bir yetke olabilecek ölçüde de simgesel sermayeyle donanmıştı. Bu alandaki iki güç etmenini kendinde topluyordu.

Fikir gazeteleri, XIX. yüzyılın sonunda, eğitimli okurlarda her zaman korku ya da tiksinti yaratmış olan yüksek tirajlı, büyük okur kitlesine sahip, sansasyon peşinde koşan gazetelere tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Televizyonun, en başta gelen kitlesel *medium* olarak yükselişi, yaygınlığı bir yana bırakılacak olursa, ilk kez karşılaşılan bir fenomen değildir. Burada bir ayraç açıyorum: sosyologların büyük problemlerinden bir tanesi de, bakışımlı iki yanılsamadan, "hiç görülmedik şey" yanılsaması (bazı sosyologlar buna bayılırlar, duyulmadık fenomenleri, birtakım devrimleri, özellikle de televizyondan haber vermek çok hoştur) ile "hep böyle olan şey" yanılsamasının (bu da, daha çok muhafazakâr sosyologların eğilimidir: "güneşin altında yeni bir şey yok, ezenler ve ezilenler, zenginler ve yoksullar her zaman olacaktır...") birinden birine düşmekten sakınmaktır. Buradaki risk her zaman çok büyüktür ve dönemlerarası kıyaslama son derece zor olduğu ölçüde, daha da büyüktür: ancak yapıdan yapıya kıyaslama yapılabilir ve sırf kültürsüzlük yüzünden, yanılma ve sıradan bir şeyi sanki duyulmadık bir şeymiş gibi betimleme tehlikesi her zaman mevcuttur. Gazetecilerin zaman zaman tehlikeli olabilmelerinin nedenlerinden bir tanesi budur: her zaman çok kültürlü olmadıkları için, fazla şaşırtıcı olmayan şeyler karşısında şaşırırlar da insanın dudağını uçuklatan şeye şaşırmazlar... Biz sosyologlar için, tarih mutlak bir gereksinimdir; ne yazık ki, birçok alanda, en başta da yakın dönemin tarihi alanındaki çalışmalar, özellikle de gazetecilik gibi yeni fenomenler söz konusu oldukta, hâlâ yetersiz düzeydedir.

BİR SIRADANLAŞTIRMA GÜCÜ

Televizyonun yükselişinin etkileri problemine dönersek, karşıtlığın varolduğu doğrudur, ama asla bu yoğunlukla varolmamıştır ("hiç görülmedik şey" ile "hep böyle olan şey" arasında bir uzlaşım yapıyorum). Televizyon, sahip olduğu yayılım gücüyle, yazılı basının evreni ve genel olarak da kültür evreni için kesinlikle korkunç bir problem yaratmaktadır. İnsanların tüylerini ürperten kitle basını (Raymond Williams, şiirde ortaya çıkan bütün bir romantik devrime, kitle basınının peydahlanışının İngiliz yazarlara esinlediği dehşetin yol açtığı varsayımını öne sürmüştür), bunun yanında pek önemsiz kalmaktadır. Televizyon, yaygınlığı ve tümüyle olağanüstü ağırlığıyla, ilk kez görülen türden olmasalar bile tümüyle yeni etkiler yapmaktadır.

Örneğin televizyon, akşam sekiz haberleri için, Fransa'nın bütün sabah ve akşam gazetelerinin toplam okurlarından daha fazla sayıdaki insanı ekran başına toplayabilir. Eğer böyle bir *medium* aracılığıyla verilen enformasyon, türdeşleştirilmiş, çıkıntıları olmayan bir omnibüs enformasyon haline gelirse, bunun sonucu olabilecek siyasal ve kültürel etkiler de görülür. Bu, çok iyi bilinen bir yasadır: bir basın organı ya da herhangi bir ifade aracı, ne kadar yaygın bir kitleye ulaşmak istiyorsa, çıkıntılarını, bölebilecek, dışlayabilecek bütün şeylerini de o kadar yok etmek –*Paris Match*'ı düşünün–, hep söylendiği gibi, "kimseyi şoka uğratmamaya", asla birtakım problemler yaratmamaya ya da yalnızca önemsiz problemler yaratmaya da o kadar dikkat etmek zorundadır. Gündelik yaşamda, yağmurdan ve iyi havadan[3] çok söz edilir, çünkü hiçbir sürtüşmeyle karşılaşılmayacağına emin olunabilecek bir problemdir söz konu olan –sizin tatilde bulunduğunuz bir sırada yağmura gereksinimi olan bir köylüyle tartışmanız durumu dışında, başatlıkla yumuşak bir konudur bu. Bir gazete, yaygınlığını ne kadar genişletirse, problem yaratmayan omnibüs konulara da o kadar fazla yönelir. Konu, alıcının algılama kategorilerine uygun olarak inşa edilir.

İşte bu yüzden, biraz önce betimlediğim, türdeşleştirmeye

ve sıradanlaştırmaya, "uydumculaştırmaya" ve "siyasetdışılaştırmaya" [apolitizasyon] yönelik bütün bir kolektif çalışma, aslında bir öznesi bulunmadığı halde, her kim olursa olsun hiç kimse tarafından o haliyle asla düşünülmüş ve arzu edilmiş olmadığı halde, herkese ve tümüyle uygun gelir. Toplumsal dünyada sıklıkla gözlemlenen bir şeydir bu: hiç kimsenin istemediği ve sanki istenmiş gibi görünebilen ("onun için yapıldı") şeylerin olduğu görülür. Basitleştirici eleştiri işte burada tehlikelidir: hiç kimse gerçekten arzu etmiş olmadığı halde, parasal gücü elinde tutan kişiler o kadar da müdahalede bulunmak istemedikleri halde, adına "televizyon haberleri" denen ve herkese uyan, esasen bilinmekte olan şeyleri doğrulayan, özellikle de zihinsel yapıları olduğu gibi bırakan o çok tuhaf ürünle karşılaşıldıkta ortaya çıkanlar türünden fenomenleri anlayabilmek için gereken her türlü mesaiden kurtarır. Bir toplumun maddi temellerine dokunan devrimler vardır ve genelde bunlardan söz edilir –Kilise'nin malları kamulaştırılıyor–, bir de simgesel devrimler, sanatçıların, bilim adamlarının, ya da büyük din peygamberlerinin ya da bazen, daha ender olarak, büyük siyaset peygamberlerinin gerçekleştirdikleri, zihinsel yapılara dokunan, yani görme ve düşünme tarzlarımızı değiştiren devrimler vardır. Resim alanında, temelli bir karşıtlığı, bütün akademik eğitimin üzerinde durduğu bir yapıyı, çağdaş ile eski arasındaki karşıtlığı altüst eden Manet'nin durumu böyledir. Eğer televizyon kadar güçlü bir aygıt, bu türden simgesel bir devrime biraz olsun yönelseydi, sizi temin ederim ki, hemen durdurulmaya çalışılırdı... Oysa, gerçek o ki, hiç kimsenin talep etmesine gerek kalmaksızın, sırf rekabetin ve sözünü ettiğim mekanizmanın mantığıyla, televizyon böyle bir şeye kalkışmıyor. İzleyicilerin zihinsel yapılarına mükemmelen uyarlanmış durumda. Televizyonun ahlakçılığını, bu mantık içinde çözümlenmesi gereken *telethon* yanını anıştırabilirdim. Gide, "İyi duygularla kötü edebiyat yapılıyor" diyordu, ama, iyi duygularla "izlenme-oranı yapılıyor". Televizyon çalışanlarının ahlakçılığı üzerinde durup düşünmek gerekirdi: çoğu kez sinik oldukları halde, kesinlikle muhteşem bir ahlaki uydumculuk yansıtan şeyler söylüyorlar. Televizyon haberlerini okuyan, tartışma program-

larını yöneten sunucularımız, spor yorumcularımız, pek de fazla zorlanmaksızın, kendilerini tipik bir küçük-burjuva ahlakının sözcüleri yapan ve "toplum sorunları" adını verdikleri şey hakkında, varoşlardaki saldırganlıklar ya da okullardaki şiddet eylemleri hakkında "ne düşünmek gerektiğini" söyleyen, küçümen birer günah çıkartıcı haline geldiler. Aynı şey, sanat ve edebiyat alanı için de geçerli: edebi olduğu söylenen yayınların en tanınmışları –üstelik giderek daha fazla ubudiyet içinde– yerleşik değerlere, uydumculuğa ve akademiciliğe, ya da pazarın değerlerine hizmet etmekteler.

Gazeteciler –gazetecilik alanı demek daha doğru olur– toplumsal dünya içindeki önemlerini, enformasyonun büyük ölçekli üretim ve yayılımını sağlayan aygıtlar üzerindeki olgusal bir tekeli ellerinde bulundurmakta olmalarına ve bu araçlar eliyle, sıradan yurttaşlara, ama aynı zamanda da kültürün öteki üreticilerine, bilim adamlarına, sanatçılara, yazarlara, kimi zaman "kamu alanı" diye adlandıralan şeye, kolayca ulaşabilmelerine borçludurlar, yani büyük ölçekli yayına. (Birey olarak ya da bir birliğin, herhangi bir gruplaşmanın üyesi kimliğiyle, belli bir enformasyonu geniş ölçekte yaymak istediğinizde takıldığınız şey, işte bu tekeldir.) Kültürel üretim alanının aşağı düzeyde, baskı altındaki bir konumunu işgal etmelerine rağmen, kesinlikle az rastlanır bir egemenlik uygulamaktadırlar: kamuya karşı söyleme, kamusal olarak varolma, tanınma, *kamusal saygınlığa* erişme (ki, bu, siyaset adamları ve bazı entelektüeller açısından en başta gelen hedeftir) araçları üzerinde erk sahibidirler. Bu da, entelektüel değerleriyle çoğu kez orantısızlık gösteren bir saygınlıkla çevrelenmiş olmalarını (en azından, içlerinde en güçlü olanlarının) sağlar... Ve bu saygınlık gücünün bir bölümünü kendi çıkarları için kullanabilirler (gazetecilerin, hattâ en tanınmış olanlarının bile, zaman zaman egemen olabildikleri –aralarında yer almak için can attıkları– entelektüeller ve siyasetçiler gibi kategorilere kıyasla, yapısal yönden daha aşağı konumda olmaları, sürekli bir entelektüel-karşıtı eğilim sergilemekte oluşlarını da hiç şüphesiz açıklamaktadır).

Ama en önemlisi de, bir kültür üreticisi açısından, çok ünlü bile olsa, en azından televizyonun ortaya çıkışına kadar tümüy-

le düşünülemez olan kamusal görünürlüğe, kendini büyük ölçekte ifade edebilmeye, sürekli olarak erişebilecek durumda bulunmalarından ötürü, kendi dünya görüşü ilkelerini, kendi sorunsallarını, kendi bakış açılarını toplumun bütününe dayatabilmektedirler. Buna karşı, gazetecilik dünyasının bölünmüş, farklılaşmış ve çeşitlenmiş olduğu, dolayısıyla bütün kanaatleri, bütün bakış açılarını temsil etmeye ya da bunlara kendilerini ifade etme fırsatı sunmaya elverişli olduğu söylenecektir (ve gazeteciliğin ekranından geçebilmek için, belli bir noktaya kadar ve asgari bir simgesel ağırlık taşımak koşuluyla, gazeteciler ve gazeteler arasındaki rekabetten yararlanmanın mümkün olduğu da doğrudur). Ama şu var ki, gazetecilik alanı, tıpkı öteki alanlar gibi, bir paylaşılmış ön-varsayılmışlar ve inançlar bütünü üzerinde durmaktadır (tavır ve kanaat farklılıklarının ötesinde). Belli bir düşünce kategorileri sistemi içinde, konuşulan dille olan belli bir münasebet içinde, örneğin, "televizyonda-iyi-gider" gibisinden bir nosyonun bütün içerimleri içinde, kayıtlı bulunan bu ön-varsayılmışlar, gazetecilerin toplumsal gerçeklik içinde ve aynı zamanda da simgesel üretimlerin bütünü içinde, uyguladıkları elemenin ilkesinde yer alırlar. Hiçbir söylem (bilimsel çözümleme, siyasal tavır, vb.) ya da eylem (gösteri, grev, vb.) yoktur ki, kamusal tartışma düzlemine erişebilmek için gazeteciliğin uyguladığı o eleme sınavından geçmek zorunda kalmasın, yani gazetecilerin, yalnızca kendilerini *ilgilendireni*, "ilgilerini çekmeyi", yani onların kategorilerine, onların süzgeçleri içine girmeyi başaranı tutup, yurttaşların bütününe ulaşmayı hak edecek simgesel ifadeleri önemsizliğin ya da umursamazlığın içine atmak suretiyle, farkında bile olmadan uyguladıkları o muhteşem *sansüre* takılmasın.

Televizyonun, yayın araçları uzamı içindeki görece ağırlığının ve egemen hale gelmiş olan bu televizyon üzerindeki tecimsel baskının ağırlığının büyümesinin bir başka ve kavranması daha güç olan sonucu da, televizyon aracılığıyla bir kültürel eylem politikasından bir tür kendiliğindenlikçi demagojiye geçiştir (bu demagoji, kendini elbette en çok televizyonda olumlamaktadır, ama ciddi denen gazeteleri de sarmaktadır: bunlar, serbest kürsüler, serbest görüşler şeklinde verilen bu

türden okur mektuplarına giderek daha büyük bir yer ayırmaktadırlar). 50'li yılların televizyonu, kültürel olma iddiasındaydı ve herkese kültürel iddia taşıyan ürünler (belgeseller, klasik yapıtlardan uyarlamalar, kültür tartışmaları, vb.) dayatmak ve geniş halk kitlesinin beğenilerini oluşturmak için bir bakıma kendi tekelinden yararlanıyordu; 90'lı yılların televizyonu, en geniş izleyici kitlesine ulaşmak için, televizyon izleyicilerine, paradigması *talk-show*, yaşam kesitlerinin, yaşantıların hiç saklısız teşhiri olan, çoğunlukla aşırılıklar içeren ve bir çeşit röntgenciliği ve teşhirciliği tatmine yarayan ham ürünler (esasen tıpkı, insanların, bir anlık görünürlüğe erişebilmek uğruna, sıradan seyirci olarak bile olsa katılmak için yanıp tutuştukları televizyon oyunları gibi) sunarak, bu beğenileri sömürmeyi ve şımartmayı hedeflemektedir. Bu bir yana, ben bazılarının geçmişin pedagojik-pederşahi televizyonu için besledikleri nostaljiyi paylaşmıyorum ve o televizyonun da büyük ölçekli yayın araçlarının gerçekten demokratik bir kullanımını, popüler beğenilerin karşısına, popülist kendiliğindenlikçilik ve demagojik itaatkârlıktan daha fazla çıkaramadığını düşünüyorum.

İZLENME-ORANININ HAKEMLİĞİNDEKİ MÜCADELELER

Şu halde, güç dengesinin, karşılıklı etkileşimlerin aldığı biçimi bile yönlendirdiği ölçüde, farklı organlar arasındaki bu dengeye kadar ilerleyebilmek için görüntülerin ötesine, setlerde görünen şeyin ve hattâ gazetecilik alanının içinde etkiyen rekabetin de ötesine geçmek gerekiyor. Bugün, falan ya da filan gazeteci arasında neden falan ya da filan tartışmanın olduğunu anlamak için, bu insanların gazetecilik uzamının içinde temsilcileri oldukları basın organlarının konumunu ve onların bu organların içindeki konumunu devreye sokmak gerekir. Aynı şekilde, *Le Monde*'un bir başyazarının neyi yazıp neyi yazamayacağını anlamak için de bu iki etmeni hep akılda tutmak gerekir. Konumdan kaynaklanan bu baskılar birtakım yasaklar ya da etik buyruklar olarak yaşanacaklardır: "bu, *Le Monde*'un gele-

neğiyle bağdaşmaz" ya da "bu, *Le Monde*'un anlayışına aykırıdır", "burada bu yapılamaz", vb. Etik davranış kuralları biçiminde sözcelendirilmiş olan bütün bu deneyimler, alanın yapısının, bu alan içinde belli bir konumu işgal eden bir kişi üzerinden yeniden aktarılması olmaktadır.

Bir alanın içindeki farklı oyuncular, kendileriyle rekabet içinde bulundukları öteki edimcilerin polemik temsiliyetlerine sahiptirler: onlar hakkında basmakalıp deyişler, sövgüler üretirler (sportif uzamda, sporların herbiri öteki sporların basmakalıplaştırılmış imgelerini üretirler, rugby oyuncuları futbolculardan söz ederken, onlara "penguenler" derler). Bu temsiliyetler, çoğu kez, güç dengesini hesaba katan ve onu dönüştürmeyi ya da muhafaza etmeyi hedefleyen mücadele stratejileridir. Halihazırda, yazılı basındaki gazetecilerde ve özellikle de bu basın içinde edilgin bir konum işgal eden, küçük gazetelerde ve küçük konumlarda çalışanlar arasında, televizyona karşı son derece eleştirel bir söylemin geliştiği gözlenmektedir.

Aslında, bu temsiliyetler özü itibariyle onları dile getirenin konumunun, az çok yadsınan biçimler altında dile geldiği tavır alışlardır. Ama aynı zamanda da, konumu dönüştürmeyi hedefleyen stratejilerdir. Bugün, gazetecilik ortamında, televizyon çevresinde verilen mücadele odak niteliğindedir; bu da, bu nesnenin incelenmesini çok zor bir hale getirmektedir. Bilgiçlik taslayan söylemin bir bölümü, televizyonda çalışan insanların televizyon hakkında söylediklerinin kayda alınmasından ibarettir. (Gazeteciler, bir sosyolog hakkında, onun söylediği şeyin kendilerinin düşündükleri şeye yakın olmasının iyi olacağını çok daha gönülden söyleyeceklerdir. Bu yüzden de, televizyon üzerindeki gerçeği söylemeye çalıştıkta, televizyonda çalışan insanlar indinde popüler olmayı umabilmek imkânsızdır – ve esasen, bunun böyle olması da iyidir.) Bu bir yana, yazılı basın gazeteciliğinin televizyona kıyasla aşamalı olarak gerilediğine ilişkin işaretlere sahibiz: gazetelerin hepsinde de, televizyon ekinin sahip olduğu yerin hiç durmadan artmakta oluşu, gazetecilerin televizyon tarafından alıntılanmaya en büyük değeri vermekte oluşları (ve aynı zamanda, elbette ki, televizyonda görünmeye; çünkü bu, onların kendi gazeteleri içinde paye ka-

zanmalarına katkıda bulunmaktadır: ağırlık kazanmak isteyen bir gazeteci televizyonda da bir yayın yapmak zorundadır; televizyon gazetecilerinin yazılı basında çok önemli konumlar elde ettikleri bile görülmekte, böylelikle de yazıyı, mesleğin bizatihi özgüllüğünü, sorgulanır hale getirmektedirler: eğer televizyondaki bir kadın sunucu bugünden yarına bir gazetenin yöneticisi olabiliyorsa, insan gazetecinin özgül uzmanlığının neden ibaret olduğunu sormak zorunda kalır); Amerikalıların gündem [*agenda*] adını verdikleri şeyin (söz edilmesi gereken şey, başyazıların konusu, önemli problemler) giderek daha büyük ölçüde televizyon tarafından tanımlanmakta oluşu (enformasyonun yukarıda betimlediğim çevrimsel dolaşımı içinde, televizyonun ağırlığı belirleyicidir ve eğer bir konu –bir olay, bir tartışma– yazılı basına mensup gazeteciler tarafından ortaya atılacak bile olsa, ancak televizyon tarafından yeniden ele alındığında, yeniden düzenlendiğinde belirleyici, odaksal hale gelir ve aynı anda da, siyasal bir etkinlikle donanır). Yazılı basındaki gazetecilerin konumu tehdit altına girmekte ve aynı anda da mesleğin özgüllüğü sorgulanır olmaktadır. Burada söylediğim her şey açıklanmayı ve doğrulanmayı gerektirecektir: bu aynı zamanda da belli bir sayıdaki araştırmalar ve bir program üzerinde temellenen bir bilançodur. Bunlar son derece karmaşık, bilginin ancak çok önemli bir ampirik çalışmayla gerçekten ilerletilebileceği şeylerdir (ama bu, varolmayan bir bilimin, "mediyoloji"nin, kerameti kendinden menkul kimi sahiplerinin, her türlü anketten bile önce, medya dünyasının durumu konusundaki kendi kesin sonuçlarını önermelerini engellemiyor).

Ama en önemlisi; televizyonun ve rakip televizyonlar arasından da, sansasyonelin, gösterisel olanın, olağandışının aranışında en fazla sinizm ve de başarı gösterenlerin simgesel ağırlığının büyümesiyle birlikte, şimdiye kadar sansasyon basını denen ve spor haberleri ile gelgeç haberlerde yoğunlaşan gazetelere bırakılmış olan belli bir enformasyon anlayışının, kendini gazetecilik alanının bütününe dayatmakta oluşudur. Ve aynı anda da, en az müşkülpesent olan izleyici kitlesinin beklentileri karşısında hiç sıkıntı duymadan eğilebilme yatkınlıklarından ötürü büyük paralar karşılığında işe alınan, dolayısıyla en si-

niklerinden, deontolojinin her türlüsüne ve *a fortiori*, her türlü siyasal sorgulamaya karşı en ilgisizlerinden olan belli bir gazeteci kategorisi, kendi "değerlerini", kendi tercihlerini, kendi duruş ve konuşma tarzlarını, kendi "insanlık idealini", gazetecilerin tamamına dayatma eğilimi göstermektedir. Pazar payları için sürdürülen rekabet tarafından sürüklenen televizyonlar, sansasyon gazetelerinin eski yöntemlerine giderek daha fazla başvurmakta, eğer bütün ağırlığı veremiyorlarsa o zaman ilk sırayı, gelgeç olaylara ya da spor haberlerine ayırmaktadırlar: dünyada cereyan edenler ne olursa olsun, televizyon haberlerindeki açılışın Fransız futbol şampiyonasının sonuçlarına, ya da, saat yirmideki haberlerde ayrıntılarıyla yer almak üzere programlanmış şu ya da bu türden bir başka sportif olaya, ya da siyasal yaşamın en öykümsü ve en ritüelleşmiş görünümüne (yabancı devlet başkanlarının ziyareti, ya da devlet başkanının yabancı ülkeyi ziyareti, vb.), bu arada elbette doğal afetlere, kazalara, yangınlara, kısacası sıradan bir merak uyandırabilecek ve de hiçbir özgül ön uzmanlık, en başta da siyasal uzmanlık gerektirmeyen şeylere ayrılması, giderek daha sıklıkla görülmektedir. Daha önce söyledim, dikkati, gelgeç haberlerin, hiçbir siyasal sonuçları bulunmayan ama "dersler çıkarmak" ya da "toplum problemlerine" dönüştürmek için dramatikleştirilen olaylar üzerinde sabitleştirmek ve orada tutmak suretiyle, siyasal boşluk yaratmak, siyasetdışılaştırmak ve dünyadaki yaşamı öykümsüye ve dedikoduya (yıldızların ya da kraliyet ailelerinin yaşamıyla, ulusal ya da gezegensel boyutta olabilir bu) indirgemek gibi bir etkileri vardır: televizyon filozofları, yapay olarak sahnenin önüne taşınmış ve olay halinde oluşturulmuş bulunan önemsiz olana, öykümsü ve arızi olana yeniden anlam vermek için, çoğu kez, işte burada yardıma çağırılırlar; okulda türban takılması, bir öğretmene saldırı ya da herhangi başka "toplum olayı", Finkielkraut'vari hastalıklı ayıplamalar ya da Comte-Sponville'vari ahlakiyatçı düşünceler doğurmak için iyi kurgulanmış olaylardır. Ve aynı sansasyon, dolayısıyla tecimsel başarı arayışı, gelgeç olaylar arasında bir seçim yapmaya da yöneltebilir ve bu seçilmiş olaylar, demagojinin vahşi kurgula rına (kendiliğinden ya da hesaplı) terkedildiklerinde, en basit

itki ve tutkuları gıdıklayarak (çocuk kaçırma ve halkın tepkisini doğurtabilecek skandallar türünden olaylarla) muazzam bir ilgi uyandırabilirler, hattâ tümüyle duygusal ve arındırıcı ya da aynı ölçüde tutkulu ama saldırgan olabilen ve, çocukların öldürülmesi gibi ya da aşağılanmış gruplara bağlananlar türünden olaylarda, simgesel linçlere yaklaşan seferberlik biçimlerine yol açabilirler.

Bundan çıkan sonuç, yazılı basındaki gazetecilerin bugün bir tercih karşısında bulunduklarıdır: egemen model doğrultusunda gitmek, yani hemen hemen televizyon haberleri gibi olan gazeteler yapmak mı gerekir, yoksa farkı çoğaltmak, bir ürün farklılığı stratejisi oluşturmak mı gerekir? Her iki yönde de kaybetmek pahasına rekabete girişmek, kültürel mesajın kesin tanımına bağlanmış kitleyi kaybetmek mi gerekir, yoksa farklılığı artırmak mı? Problem, gazetecilik alanı içinde sarılmış alt-alan olan görüntüsel alanın kendi içinde de aynı şekilde gündemdedir. Gözlemlerimin halihazırdaki durumu itibariyle, "izlenme-oranı anlayışı"nın kurbanları olan sorumluların, bilinçdışı bir tutumla, gerçek anlamda bir seçiş yapmadıklarını düşünüyorum. (Nitekim, büyük toplumsal tercihlerin hiç kimse tarafından yapılmadıkları, çok düzenli bir şekilde gözlenmektedir. Eğer sosyolog her zaman biraz rahatsızlık veriyorsa, bunun nedeni, bilinçsiz kalınması yeğlenen şeylerin bilincine varmaya zorlamasıdır.) Genel eğilimin, eski tarz kültürel üretim organlarını, her türlü şıkta yenilgiye uğrayacakları bir alana yönelmek uğruna özgüllüklerini yitirmeye sürüklediğini düşünüyorum. Nitekim kültürel kanal, "Arte"'ye dönüşen "La Sept", çok hızlı bir şekilde, ödün vermez, hattâ saldırgan bir içreklik politikasından, *prime-time*'daki kolaylıklar ve içrekliğin gecenin ilerlemiş saatlerine itilmesiyle sonuçlanan gizli pazarlıkları çoğaltmaya götüren izlenme-oranının zorlamalarıyla, şu ya da bu ölçüde utanç verici bir uzlaşmaya geçiverdi. *Le Monde* aynı türden bir seçiş karşısında bulunuyor. Çözümlemenin ayrıntılarına girecek değilim; görünmeyen –bir bakıma, genelçekim kuvveti gibi hiç kimsenin görmediği ama ne olup bittiğini anlamak için varsayılmaları gereken şeyler olan– yapıların çözümünden bireysel deneyimlere nasıl geçilebileceğini, görün-

meyen güç dengelerinin kişisel çatışmalar içinde varoluşsal tercihler olarak nasıl yeniden dile geleceklerini göstermek için, sanırım yeterince şey söyledim.

Gazetecilik alanının bir özelliği vardır: dış güçlere, kültürel üretimin bütün öteki alanlarından, matematiğin alanından, edebiyatın alanından, hukukun alanından, bilimsel alandan, vb. çok daha fazla bağımlıdır. Çok doğrudan bir şekilde talebe bağımlıdır; belki siyasal alandan da fazla olarak, pazarın yaptırımcı etkisine, halk oylamasının etkisine maruzdur. Bütün alanlarda gözlenen "arınmış" ya da "tecimsel" olan seçeneği (örneğin, tiyatro için bu, bulvar tiyatrosu ile avangard tiyatro arasındaki karşıtlıktır, bu karşıtlık, bir yanda daha kültürlü, öte yanda daha az kültürlü, bir yanda daha fazla öğrenci, öte yanda daha çok tüccar barındıran bir kitle arasındaki benzer karşıtlıklarla, TF1 ve *Le Monde* arasındaki karşıtlığın eşdeğeridir) gazetecilik alanına özel bir katılıkla kendini dayatır ve tecimsel kutbun ağırlığı burada özellikle güçlüdür: yoğunluk bakımından benzersiz olmasının ötesinde, şimdiki zaman içinde, eğer başka alanlardaki şekliyle eşzamanlı olarak kıyaslanırsa, eşdeğeri de bulunmamaktadır. Ama bunun dışında, gazetecilik evreninde, bilimsel evrende gözlemlenen şeyin benzerini bulamazsınız; örneğin, birtakım yasakları çiğneyenin harcanmasına ya da, tersine, oyunun kurallarına uyanın meslektaşlarının takdirini toplamasına yol açan (örneğin birtakım atıflar, alıntılar şeklinde tezahür eden) o bir tür içkin adaleti... Gazetecilikte, olumlu ya da olumsuz, yaptırımlar nerededir? Koza halindeki tek eleştiri odağı, Guignols türü taşlama programlarıdır. Ödüllere gelince, "tekrarlar"dan (bir başka gazeteci tarafından alıntılanmak) başka bir şey yoktur, ama bu da nadir, pek görünür olmayan ve ikircikli bir göstergedir.

TELEVİZYONUN BASKI GÜCÜ

Gazeteciliğin evreni bir alandır ama izlenme-oranı aracılığıyla ekonomik alanın baskısı altındadır. Ve fazlasıyla heteronom, tecimsel baskılara çok güçlü bir şekilde maruz bu alan,

yapı olarak, bütün öteki alanlar üzerinde bizzat bir baskı uygulamaktadır. Bu yapısal, nesnel, anonim, görünmez etkinin doğrudan görünen şeyle, genelde ilan edilen şeyle, yani falanın ya da filanın müdahalesiyle hiçbir ilişiği yoktur... Sorumluları ilan etmekle yetinilemez, yetinmemek gerekir. Örneğin Viyanalı büyük taşlamacı Karl Kraus, bugün *Le Nouvel Observateur*'ün genel yayın müdürüne tekabül etmesi gereken kişiye çok şiddetle saldırıyordu: bütün zamanını, onun, kültürü tahrip eden kültürel uydumculuğunu, önemsiz ve acınası yazarlara gösterdiği yakınlığı, barışçı fikirleri gözden düşürmek için onları riyakârca öğreten tutumunu açığa çıkarmakla geçiriyordu... Ve aynı şekilde, çok genel bir tarzda, eleştiriler insanlara yönelirler. Oysa, insan sosyolojiyle uğraştığı zaman, kadınların ya da erkeklerin sorumluluk taşıdıklarını, ama kendi imkânları ve imkânsızlıkları içinde, büyük ölçüde, içine yerleştirilmiş oldukları yapı ve bu yapı içinde işgal ettikleri konum tarafından belirlendiklerini öğreniyor. Dolayısıyla, falan gazeteciye, falan filozofa ya da falan filozof-gazeteciye yönelik polemikle yetinmek mümkün değildir... Ama herkesin kendi günah keçisi vardır. Bu kurala bazen ben de uyarım: Bernard-Henri Lévy yazar-gazeteci ya da filozof-gazetecinin bir tür simgesi haline gelmiştir. Ama Bernard-Henri Lévy'den söz etmek bir sosyologa yakışmaz... Onun bir yapının bir tür gölgeolayından [*épiphénomène*] ibaret olduğunu, bir elektronun olduğu şekilde, bir alanın ifadesi olduğunu görmek gerekir. Eğer onu üreten ve ona küçümen gücünü veren alan anlaşılmazsa hiçbir şey anlaşılamaz.

Çözümlemeyi dramatikleştirmemek ve eylemi de akılcı bir biçimde yönlendirmek için bu önemlidir. Nitekim ben inanıyorum ki (ve bunları bir televizyon kanalından sunmakta oluşum bunu kanıtlıyor), buradakiler türünden çözümlemeler olayların gidişini, bir ölçüde de olsa, değiştirmeye katkıda bulunabilirler. Bütün bilimler bu iddiayı taşırlar. Auguste Comte şöyle diyordu: "Bilim ve dolayısıyla öngörü, öngörü ve dolayısıyla eylem". Toplum bilimi de bütün öteki bilimler gibi bu emeli gütme hakkına sahiptir. Sosyolog da, gazetecilik gibi bir uzamı, daha yola çıkarken oradaki itkileri, duyguları, tutkuları, çözümleme çabasıyla arılaşan tutku ve itkileri betimlediğinde,

belli bir etkinlik umudu taşır. Örneğin, mekanizmalara ilişkin bilinci yücelterek, ister gazeteci ister televizyon izleyicisi olsunlar, bu mekanizmalar tarafından kullanılan insanlara bir parça özgürlük kazandırmaya katkıda bulunabilir. Sanırım –ve-bu bir ayraç– kendilerini, hep söylendiği üzere, nesneleştirilmiş gibi hissedebilecek gazeteciler, eğer söylediklerime iyi kulak verecek olurlarsa, dağınık bir şekilde bildikleri ama fazla da bilmek istemedikleri şeyleri açıklığa kavuşturmak suretiyle, sözünü ettiğim mekanizmalara hâkim olabilecekleri özgürlük araçlarını onlara verdiğimi kabul etmek durumunda kalacaklardır – en azından ben, bunu umuyorum. Aslında, gazeteciliğin içinde, rekabetten doğan bazı etkileri ortadan kaldırmaya imkân verecek gazeteler-arası ittifaklara yönelmek mümkündür. Eğer kötücül etkilerin bir bölümü rekabeti yönlendiren yapısal etkilerden doğuyorsa, bu yapısal etkiler ivediliği bizzat üretiyor, *scoop*'un izlenmesine bizzat yol açıyor, hiç kimsenin farkında olmayabileceği çok tehlikeli bir enformasyonun sırf bir rakibi alt etmek için ortaya atılabilmesine bizzat neden oluyorlarsa, eğer işlerin böyle olduğu doğru ise, bu mekanizmalar konusundaki bilinçlendirme ve bunların açıklanabilir kılınması, rekabeti etkisizleştirmeye yönelik bir ortak muhakeme ve eyleme yöneltebilir (bir bakıma, kimi zaman, çocuk kaçırma olayları türünden aşırı durumlarda yapıldığı gibi; gazetecilerin, kamuoyunda yabancı düşmanı söylemleri yüzünden –ve bu söylemler aracılığıyla– tanınmış olan siyasal liderleri –izlenme-oranı hesaplarıyla– televizyona çağırmama konusunda mutabık kaldıklarını ve bu söylemleri aktarmamayı yükümlendiklerini düşünmek –ya da hayal etmek– mümkündür – ve bu da her türlü sözümona "yalanlama"dan çok daha etkili olurdu). Gerçekten de ütopyacılığa kayıyorum ve bunun bilincindeyim. Ama sosyoloğun determinizmini ve kötümserliğini her zaman onun karşısına dikenlere karşı şunu öne sürmekle yetineceğim; eğer ahlaki savsaklamaları doğuran yapısal mekanizmaların bilincine varılsaydı, bunları kontrol altına almaya yönelik bilinçli bir eylem de mümkün hale gelirdi. Yüksek düzeydeki bir sinizmle belirginleşen bu evrende, ahlaktan çokça söz edilmektedir. Sosyolog olarak, ahlakın ancak yapılara, insanların ahlaktan çıkarları ol

masını sağlayan mekanizmalara dayanırsa etkili olduğunu biliyorum. Ve bir ahlaki kaygı gibi bir şeyin ortaya çıkabilmesi için, bu şeyin o yapının içinde dayanaklar ve destekler, ödüller bulması gerekirdi. Bu ödüller izleyici kitlesinden de gelebilirdi (eğer ne türlü kullanılmalara maruz kaldığı konusunda daha aydınlanmış ve daha bilinçli olsaydı).

Dolayısıyla ben, halihazırda bütün kültürel üretim alanlarının gazetecilik alanının yapısal baskısına maruz olduklarını düşünüyorum; yoksa kendileri de alanın güçleri tarafından aşılmış bulunan falan ya da filan gazetecinin, falan ya da filan kanal yöneticisinin baskılarına değil. Ve bu baskı bütün alanlarda son derece eşdeğer, sistemli etkiler uygulamaktadır. Gazetecilik alanı, alan olarak, öteki alanlar üzerinde etkimektedir. Başka türlü dendikte, kendisi de tecimsel mantığın giderek daha fazla egemenliği altında olan bir alan, kendi baskılarını giderek daha büyük ölçüde öteki evrenlere dayatmaktadır. Ekonominin ağırlığı, izlenme-oranı aracılığıyla televizyon üzerinde etkide bulunmakta ve, televizyonun gazetecilik üzerindeki ağırlığı boyunca da, televizyonun problemlerinin kendilerine dayatılmasına yavaş yavaş razı olan gazeteciler ve öteki gazeteler üzerinde, hattâ en "arınmış" gazeteler üzerinde etki yapmaktadır. Ve aynı şekilde, gazetecilik alanının bütününün taşıdığı ağırlık aracılığıyla, kültürel üretimin bütün alanlarına yüklenmektedir.

Actes de la recherche en sciences sociales'in[4] gazeteciliğe ayırdığımız bir sayısında, Remi Lenoir'ın, yargı evreni içinde yer alan ve yargı alanına içsel normlar açısından da her zaman en saygıdeğer kişilerden olmayan birtakım adli yargıçların, kendi alanlarının içindeki kuvvet dengelerini değiştirmek ve içerdeki aşamalı-düzeni devre dışı bırakmak için televizyondan nasıl yararlanabildiklerini gösteren çok güzel bir yazısı vardı. Bu, bazı durumlarda çok iyi olabilir, ama aynı zamanda, güçlükle elde edilmiş bir kolektif akılcılık durumunu tehlikeye de düşürebilir; ya da, daha kesin bir ifadeyle, kendine özgü mantığını adaletin anlamına ilişkin sezgilerin, sık sık görüntülerin ya da tutkuların kurbanı olan ortak adalet duygusuna ilişkin sezgilerin karşısına çıkarmaya muktedir bir yargısal evrenin özerkliğiyle sağlanmış ve güvenceye alınmış olan kazanımları sorgulanır

hale getirebilir. İster kendi dünya görüşlerini ya da kendi değerlerini dile getirsinler, ister, bütün iyi niyetleriyle, "kamusal heyecan"ın ya da "kamuoyunun" sözcülüğüne soyunduklarını iddia etsinler, gazetecilerin baskısının kimi zaman yargıçların işini çok güçlü bir biçimde yönlendirdiği duygusu vardır. Ve bazı kişiler, yargı erkinin gerçek bir aktarımından söz etmişlerdir. Patrick Champagne'ın çözümlediği "olaylar"da da görüldüğü gibi, bunun eşdeğerini, demagojinin mantığının –izlenme-oranının mantığı– içsel eleştirinin mantığına ikame olabildiği bilimsel evrende de bulmak mümkün olabilirdi.

Bütün bunlar fazlasıyla soyut görünebilir; yeniden ve daha basitçe söyleyeceğim. Alanların her birinde, üniversite alanında, tarihçilerin alanında, vb., alanın içsel değerleri uyarınca ezenler ve ezilenler vardır. "İyi bir tarihçi", iyi tarihçilerin iyi tarihçi olduğunu söyledikleri biridir. Zorunlu olarak döngüseldir bu. Ama heteronomi, matematikçi olmayan birinin matematik konusundaki fikrini açıklamak üzere müdahale edebildiği zaman, tarihçi olarak kabul edilmeyen birinin (örneğin bir televizyon tarihçisi) tarihçiler hakkındaki fikrini açıklayabildiği ve kendisine kulak verildiği zaman başlar. Bay Cavada, televizyonun kendisine bahşettiği "yetke" ile, size en büyük Fransız filozofunun bay X olduğunu söyler. İki matematikçi, iki biyoloji bilgini ya da iki fizikçi arasındaki bir anlaşmazlığa, bir referandumla, ya da bay Cavada tarafından seçilmiş katılmacılar arasındaki bir tartışmayla hakemlik etmenin mümkün olduğu düşünülebilir mi? Oysa medyalar, hiç durmadan, birtakım kesin kararları açıklamak üzere müdahale etmekteler. Haftalık yayınlar buna bayılırlar: on yılın bilançosunu çıkarmak, on yılın, on beş yılın, haftanın, on büyük "entelektüeli"ni, önem taşıyan "entelektüelleri", yükselmekte olanları ve inişe geçenlerini belirlemek... Bu iş neden bu kadar gözdedir? Çünkü bunlar, entelektüel değerler borsasında etkili olmaya imkân veren ve entelektüellerin, yani hisse senedi sahiplerinin (çoğunlukla küçük hisse sahipleridirler, ama gazetecilik ya da yayın âlemi içinde güçlüdürler) senetlerinin rayicini yükseltme girişiminde bulunmak için yararlandıkları araçlardır. Aynı şekilde, sözlükler de vardır (filozoflar, sosyologlar ya da sosyoloji, entelektüeller, vb.

sözlükleri) ve her zaman için birer erk, birer kutsama aracı olagelmişlerdir. Değerlendirmelerin yapısını değiştirmeye yeltenmek üzere, örneğin, dışlanmış olmaları gereken ya da dışlanabilecek olan (özgül kıstaslar uyarınca) insanları dahil etmekten, ya da dahil edilmiş olmaları gereken ya da dahil edilebilecek olan insanları dışlamaktan, ya da yine bu "palmares"lerden birinde olduğu gibi, Claude Lévi-Strauss ile Bernard-Henri Lévy'yi, yani hiç tartışılmayacak bir değer ile tartışmasız bir şekilde tartışılabilir olan bir değeri yanyana koymaktan ibaret olan en sıradan stratejilerden biridir bu. Ama gazeteler, gazeteci-entelektüeller tarafından hemen benimsenip ele alınan problemleri ortaya koymak üzere de müdahalede bulunurlar. Gazete dünyasının yapısal bir değişmezi olan entelektüel-düşmanlığı (çok kolayca anlaşılan), gazetecileri, örneğin düzenli aralıklarla entelektüellerin hataları sorununu gündeme getirmeye, ya da gazeteci-entelektüeller dışında kimseyi seferber etmesi mümkün olmayan ve çoğu kez, kendilerine bir "boş zaman" kapmak suretiyle, bu televizyon entelektüellerinin medyatik yönden varolmalarına imkân vermekten başkaca varlık nedeni bulunmayan tartışmalar açmaya yöneltir.

Bu dış müdahaleler son derece tehditkârdırlar, çünkü bunlar, en başta kültür üreticileri, kitapların satış başarısına katkıda bulunan ve satış üzerinden yayıncıları etkileyen ve yayıncılar aracılığıyla da gelecekteki yayın imkânları üzerinde etkili olan izleyicilere, seyircilere, okurlara gereksinim duydukları ölçüde, her şeye rağmen ağırlığı olan haricileri yanıltabilirler. Bugün tanık olduğumuz gibi, medyanın kendi *best-sellers lists*'i içinde tüketilmeye koşulu tecimsel ürünleri övme ve yazar-gazeciler ile gazeteci-yazarlar arasında inip çıkan asansör mantığını kullanma eğilimleri sonucu, kitapları 300 basan genç yazarlar, ister şair, ister romancı, sosyolog ya da tarihçi olsunlar, yayın yapmakta giderek daha fazla zorlanacaklardır. (Bir ayraç: aykırı bir şekilde, ben, sosyolojinin ve özellikle de entelektüeller sosyolojisinin, Fransız kültürel alanının bugün gözlemekte olduğumuz hale gelişine, hiç şüphesiz katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Bu, elbette istemeden olmuştur: gerçekten de sosyoloji iki karşıt kullanımın konusu olabilir; biri, stratejilerini daha etkin

kılmak için ortamın yasalarının bilgisinden yararlanmaktan ibaret olan *sinik* kullanım, öteki de, yasaların bilgisinden ya da onlarla mücadele etmek için ortaya çıkan eğilimlerden yararlanmaktan ibaret olan ve *klinik* diye adlandırabileceğimiz kullanım. İnancım o ki, siniklerin bir bölümü, hiçe saymanın peygamberleri, televizyon *fast thinker*'ları ve gazeteci tarihçiler, sözlükleri ya da ses alma cihazına kaydedilmiş çağdaş düşünce bilançolarını kaleme alanlar, güç denemelerine girişmek, entelektüel alanda özgül hükümet darbelerine kalkışmak için, fütursuzca sosyolojiden –ya da sosyolojiden ne anlıyorlarsa ondan– yararlanıyorlar. Gösteri dünyasının büyük düşünürü olarak oluşturulmuşken, onu etkisizleştirmeye yarayan sinik ve sahte bir radikalizme bahane işlevi gören Debord'un düşünce tarzında, gerçekten eleştirel nitelikte neyin bulunabileceği konusunda da aynı şeyler söylenebilirdi.)

İŞBİRLİĞİ

Ama gazeteciliğe özgü güçler ve manipülasyonlar, aynı zamanda ve daha incelikli bir tarzda Truva atı mantığıyla, yani özerk evrenlerin içine, meslektaşlarından görmeleri mümkün olmayan bir kutsamayı dış güçlerin desteğiyle ele edecek heteronom yapımcılar sokmak suretiyle de etkiyebilirler. Yazar olmayanlar için yazar, filozof olmayanlar için filozof, vb. olan bu kişiler, bir televizyon kotasına, kendi özgül evrenleri içinde sahip oldukları özgül ağırlıklarıyla hiçbir şekilde kıyaslanamayacak bir gazetecilik ağırlığına sahip olacaklardır. Şu bir olgudur: bazı disiplinlerde, medya tarafından kutsanmışlık, CNRS'in[5] komisyonları tarafından bile giderek daha çok dikkate alınmaktadır. Televizyon ya da radyodaki filan ya da falan program yapımcısı bir araştırmacıyı konuk ettiğinde, ona, bugüne kadar daha çok bir yozlaşma gibi algılanan, bir çeşit kabuledilirlik kazandırmaktadır. Daha otuz yıl bile geçmedi; Raymond Aron, kolay kolay yadsınamayacak akademik yeteneklerine rağmen, bu yetenekleri bağlamında derinlemesine kuşkuların hedefi oluyordu, çünkü *Figaro*'da gazetecilik yaptığı için med-

yaya bağlıydı. Bugün alanlararası kuvvet dengesindeki değişim o ölçüdedir ki, dışarının değerlendirme kıstasları –Pivot'nun[6] programına çıkmak, dergilerde övülmek, portrelerine yer verilmek– kendilerini, meslektaşların yargıları karşısında giderek daha fazla dayatmaktadırlar. Örnekleri en arınmış evrenin içinden, katı bilimlerin bilimsel evreninden seçmek gerekirdi (toplum bilimlerinin evreninde bu zor olurdu, çünkü sosyologlar dünyadan söz açtıkları zaman, bu, içinde herkesin hedeflere, çıkarlara sahip olduğu bir dünyadır; öyle ki, sosyolojiyle hiçbir ilişiği bulunmayan nedenlerden ötürü, herkesin kendince iyi ve kötü sosyologları vardır). Tarih ya da antropoloji, ya da biyoloji ve fizik gibi, açıkça daha bağımsız olan disiplinlerde, saygınlıkların elde edilmesi, medyatik kutsanmaya ve meslektaşlar indinde kazanılmış olan üne ne kadar borçlu olunduğu pek de bilinmeyen bir saygınlığa bağlı olabildiği ölçüde, medyanın hakemliği de giderek daha önemli hale gelmektedir. Aşırı şeyler söyler gibi görünüyorum ama, ne yazık ki, medyatik güçlerin, yani medya tarafından medyalaştırılmış ekonomik güçlerin, en arınmış bilimlerin alanı içindeki müdahalelerine ilişkin örnekleri çoğaltabilirim. Bu nedenledir ki, televizyonda görüş açıklamalı mı, açıklamamalı mı sorusu, tümüyle odaksal bir sorudur ve bilim cemaatinin bu soruyla gerçek anlamda ilgilenmesini isterdim. Nitekim, betimleyegeldiğim bütün bu mekanizmaların bilincine varılmasının, bilimsel gelişme için koşul olan özerkliği televizyonun artan baskı gücüne karşı koruyacak kolektif girişimlere götürmesi önemli olurdu.

Medyanın güç dayatma eyleminin bilimsel evren gibi evrenler üzerinde etki gösterebilmesi için, söz konusu alan içinde birtakım suçortaklıkları bulması gerekir. Sosyoloğun anlaşılmasını sağladığı bir suçortaklığı. Gazeteciler, üniversite mensuplarının, bir rapor hazırlama talebiyle, bir çağrı dilenerek, unutulmuş olmalarından ötürü itirazlarını dile getirerek medyaya üşüşmelerini çoğu zaman büyük bir tatmin duygusuyla gözlerler ve tanık oldukları, oldukça dehşet verici şeyler duyuldukça, yazarların, sanatçıların ve de bilim adamlarının öznel özerkliğinden gerçekten de şüpheye düşme noktasına gelinir. Bu ba-

ğımlılığı bir kenara kaydetmek ve özellikle bunun nedenlerini, ya da buna yol açan olguları anlamaya çalışmak gerekmektedir. Bir bakıma, kimin işbirliği yaptığını anlamaya çalışmak gerekmektedir. Sözcüğü amaçlı olarak kullanıyorum. *Actes de la recherche en sciences sociales*'de, Gisèle Sapiro'nun, işgal altındaki Fransa'nın edebiyat alanı üzerine bir makalesini içeren bir sayı yayımladık. Bu mükemmel çözümlemenin ereği, kimin işbirlikçi olduğunu ya da kimin olmadığını söyleyip geriye dönük bir hesaplaşmaya gitmek değildi. Söz konusu olan, belli bir sayıdaki değişkenlerden yola çıkarak, belli bir anda, yazarların neden falanca taraf yerine filanca tarafı seçtiklerini anlamaktı. Çabuk yol almak için özetlersem, denilebilir ki, insanlar meslektaşları tarafından ne kadar fazla kabul görüyorlarsa, dolayısıyla özgül sermaye yönünden zenginseler, direnmeye de o kadar eğilimli olmaktadırlar; bunun tersine, tastamam edebi uğraşları içinde ne kadar heteronom kalıyorlarsa, yani tecimselin çekimine kapılmışlarsa (tıpkı, başarılı romanların yazarı olan ve bugün de eşdeğerlerine rastlanan Claude Farrère gibi), işbirliğine de o kadar yatkın olmaktadırlar.

Ama özerk sözcüğüyle neyin anlaşılması gerektiğini daha iyi açıklamak zorundayım. Fazlasıyla özerk bir alan, örneğin matematiğin alanı, içindeki üreticilerin rakiplerinden, yani sundukları keşfi onların yerine yapabilecek olanlardan başkaca müşterilerinin bulunmadığı bir alandır. (Benim düşüm sosyolojinin de bu duruma gelmesidir: maalesef herkes karışıyor ona. Herkes onu bildiğini sanıyor ve bay Peyreffite, bana sosyoloji dersleri vermeye kalkışıyor. Ama, diyeceksiniz ki, kendisiyle birlikte televizyonda tartışmaya çıkacak sosyologlar ve tarihçiler bulduğuna göre neden kalkışmasın...) Özerkliği elde etmek için, içinde kendi kendimizi yargıladığımız, kendi kendimizi eleştirdiğimiz, hattâ kendi kendimizle kavga ettiğimiz, ama bütün bunları nedenini bilerek yaptığımız o bir tür fildişi kuleyi inşa etmek gerekir; kapışırız, ama bilimsel silahlarla, bilimsel araçlarla, tekniklerle, yöntemlerle. Bir gün radyoda tarihçi meslaktaşlarımdan biriyle tartışma fırsatı bulmuştum. Mikrofonda bana dedi ki: "sevgili meslektaşım, patronlar konusundaki uygunluklar çözümlemenizi (söz konusu olan bir istatistiksel çö-

zümleme yöntemidir) yeniden yaptım ve hiç de sizin vardığınız sonuçlara varmadım". Şöyle düşündüm: "bu harika! Nihayet beni gerçekten eleştiren biri çıktı..." Ne var ki, patron kesimine ilişkin olarak bir başka tanımı esas almış ve banka patronlarını çözümlemeye konu olan topluluktan çıkarmıştı. Onları yeniden dahil etmek (ve bu da önemli kuramsal ve tarihsel tercihlere zorluyordu) görüşbirliğine varmamız için yeterliydi. Bilimsel nitelikte gerçek bir uzlaşıma ya da gerçek bir uzlaşımsızlığa götürebilecek gerçek bir bilimsel tartışma yapmak için, uzlaşımsızlık alanı ve bu uzlaşımsızlığı çözmenin araçları üzerinde yüksek bir uzlaşım derecesine sahip olmak gerekir. Televizyonda, tarihçilerin kendi aralarında her zaman uzlaşmadıklarını görmek bazen şaşırtıcı olur. Çoğu zaman, bu tartışmaların aralarında hiçbir ortak yan bulunmayan ve birlikte konuşmamaları gereken insanları karşı karşıya getirdiği anlaşılmamaktadır (bir bakıma, sanki bir astronom ile bir astroloğu, bir kimyacı ile bir simyacıyı, bir din sosyoloğu ile bir tarikat liderini, vb. biraraya getirmişsiniz gibi bir şey – kötü gazeteciler buna bayılırlar).

Böylece, Fransız yazarlarının işgal altındaki tercihleriyle, benim Jdanov yasası adını verdiğim şeyin özel bir uygulamasını elde ediyoruz: bir kültür üreticisi ne kadar özerk, özgül sermaye yönünden zengin ve saltlıkla yalnızca kendi öz rakiplerinin bulunduğu dar pazara dönükse, direnişe de o kadar yatkın olacaktır. Tersine, ürünlerini büyük üretim pazarına ne kadar çok yöneltiyorsa (denemeciler, gazeteci-yazarlar, uyumlu romancılar gibi), dış güçlerle, devletle, Kilise'yle, partiyle ve bugün de, gazetecilik ve televizyonla işbirliği yapmaya, onların taleplerine ya da buyruklarına boyun eğmeye de o kadar eğilimli olmaktadır.

Bu çok genel ve aynı zamanda da şimdiki zamana uyarlanabilen bir yasadır. Bana, medya ile işbirliğinin, Nazi düşmanla işbirliği yapmakla hiç de aynı şey olmadığı itirazı yöneltilecektir. Bu doğrudur ve ben de elbette, gazetelerle, radyo ya da televizyonla yapılan her türlü işbirliğini, *a priori* mahkûm etmiyorum. Ama, özerk alanların normlarını tahrip edici baskılara koşulsuz boyun eğiş olarak tanımlanan işbirliğine yönelten et-

menler açısından bakarsak, benzeşim çarpıcıdır. Eğer bilimsel, siyasal, edebi alanlar medyanın baskı gücü tarafından tehdit ediliyorlarsa, bunun nedeni, bu alanların içinde, alanın özgül değerleri açısından kendini pek az vakfetmiş heteronom insanların, ya da, gündelik dille söylersek, "ratelerin" ya da rate haline gelmekte olanların, heteronomide çıkarı bulunan, alanın içinde elde edemedikleri kutsanmaları (hızlı, erken, vaktinden önce ve kısa ömürlü) dışarda aramakta çıkarı bulunan ve de ayrıca, onları korkutmadıkları (daha özerk yazarlardan farklı olarak) ve onların taleplerine uymaya hazır oldukları için gazeteciler tarafından da çok iyi bir gözle bakılacak olan insanların bulunmasıdır. Eğer heteronom entelektüellerle savaşmak bana gerekli görünüyorsa, bunun nedeni, onların Truva atı olmaları ve heteronominin, yani tecimin, ekonominin yasalarının, onlar aracılığıyla alanın içine sızmasıdır.

Çabucak siyaset örneğine geliyorum. Siyasal alanın kendisi de belli bir özerkliğe sahiptir. Örneğin parlamento, içinde, birbirinden ayrılan ya da hattâ birbirine karşı olan çıkarları dile getirmeleri beklenen insanlar arasındaki bir dizi kavgaların, birtakım kurallar uyarınca, konuşma ve oylama aracılığıyla çözümleneceği bir tür arenadır. Televizyon bu alan içinde, öteki alanlarda ve özellikle de yargısal alanda yarattıklarına benzeyen etkiler yaratacaktır: özerkliğin haklarını sorgulamaya kalkacaktır. Bunu göstermek için, *Actes de la recherche en sciences sociales*'in, gazeteciliğin baskı gücüne ayrılan aynı sayısında aktarılmış olan bir öyküyü, küçük Karine olayını çabucak anlatacağım. Karine, Güney Fransa'da cinayete kurban gitmiş olan bir küçük kız çocuğudur. Yöredeki küçük gazete haberleri, babanın, babanın erkek kardeşinin kızgın protestolarını aktarır, küçük bir yerel gösteri düzenler, konu bir küçük gazete tarafından, sonra bir başkası tarafından yeniden işlenir. Herkes şöyle demektedir: "korkunç bir şey, hem de bir çocuk! Ölüm cezasını yeniden getirmek gerekiyor!" Yerel siyasetçiler işe karışırlar, Front National'e[7] yakın kişiler özellikle kışkırtılmış bir haldedirler. Olayın biraz daha bilincinde olan Toulouse'lu bir gazeteci uyarmaya çalışır: "Dikkat, bu bir linç eylemidir, düşünmek gerekiyor". Bu kez avukat kuruluşları işe karışırlar ve doğru-

dan yargının iğva edici olduğunu ilan ederler... Baskı yoğunlaşır; ve sonuçta, müebbet hapis kararı çıkar. Bu hızlandırılmış filmde, seferber edici enformasyon aracı olarak hareket eden medya üzerinden, ille de demokratik olmaları gerekmeyen kolektif tutkuların baskısına ve ivediliğe karşı korunması gereken ve normal olarak siyasal alanın görece özerk mantığı tarafından sağlanan mesafeyi ortadan kaldıran, doğrudan demokrasinin bir tür sapkın biçiminin nasıl yerleşebildiği görülmektedir. Bütün bir yargısal ve hattâ siyasal mantığın, kendisine karşı kurulduğu bir intikam mantığının yeniden oluştuğu görülmektedir. Gazetecilerin, düşünümleme için zorunlu olan mesafeyi koruyamadıkları için, yangına körükle giden itfaiyeci rolü oynadıkları bile olmaktadır. Bir gelgeç olayın (genç bir Fransızın aynı şekilde Fransız olan ama "Afrika kökenli" bir başka genç tarafından öldürülmesi) açığa çıkarılmasıyla, olay yaratmaya katkıda bulunabilirler, ardından, bizzat kendilerinin yakmış oldukları ateşe benzin dökmeye gelenleri, yani Front National'i suçlarlarken, manşete çıkarmak, bütün televizyon haberlerinin başında yineleyip durmak, vb. suretiyle olayı yaratmış olan gazetelerin bizzat söyledikleri gibi, berikiler elbette "olayın neden olduğu heyecan"ı sömürmekte ya da sömürmeye çalışmaktadırlar; ve sonra da çıkıp, bağıra çağıra suçlayarak, kullanmalara kalkışmasına katkıda bulundukları ve ona en güzel kullanma araçlarını sunmaya devam ettikleri kişinin ırkçı müdahalesini tumturaklı bir şekilde mahkûm ederek, kendilerine o güzelim insanlık ruhundan, erdemden bir kâr payı çıkarabilirler.

GİRME HAKKI VE ÇIKMA ÖDEVİ

Şimdi de içrekçilik [*ésotérisme*] ile seçkincilik [*élitisme*] arasındaki ilişkiler sorunu üzerinde birkaç şey söylemek isterdim. Bu, XIX. yüzyıldan başlayarak, bütün düşünürlerin, içinde debelenmiş ve bazen de saplanıp kalmış oldukları bir problemdir. Örneğin, sıradan insanlar için anlaşılmaz olan bir dille birkaç kişi için yazan, arınmış, içrek yazarlığın bizatihi simgesi olan Mallarmé, bütün hayatı boyunca, şair çabasıyla elde etmiş ol-

duğu şeyi herkese ulaştırmak için uğraşmıştır. Eğer medya o zaman olmuş olsaydı, kendi kendine şöyle soracak olan bir kişidir: "Televizyona çıksam mı? Her türlü bilimsel ya da entelektüel çalışmaya içsel olan ve içrekçiliğe ulaştıran bu 'arınmışlık' gereğini, bu kazanımları en çok sayıdaki insan için erişebilir kılmanın demokratik endişesiyle nasıl bağdaştırmalı?" Televizyonun iki etki yarattığını gösterdim. Bir yandan, felsefeye, yargıya, vb. ait birtakım alanlara girme hakkını ucuzlatmaktadır: mesleğin iç tanımı açısından, giriş hakkını ödememiş olan insanları, sosyolog, yazar, ya da filozof, vb. olarak kutsayabilmektedir. Öte yandan da, en çok sayıda insana ulaşabilecek durumdadır. Doğrulanması bana zor gibi gelen şey, alana giriş hakkını ucuzlatmak için izlenirliğin yaygınlığından güç alınmasıdır. İtiraz babında, seçkinci konuşmalar yapmakta olduğum, yüce bilimin ve yüce kültürün kuşatma altındaki kalesini savunduğum, ya da hattâ o kaleyi halka yasakladığım söylenecektir (kendilerini halka dinletmesini, izlenme-oranı marifetiyle kendilerini seçtirmesini bildikleri bahanesiyle, mühürleri ve göz kamaştırıcı hayat tarzlarıyla, kimi zaman halkın sözcüleri olduklarını söyleyenlere televizyonu yasaklamaya çalışmak suretiyle). Aslında, ben insanlığın en yüce yaratılarının üretilmesi ve yayılması için gereken koşulları savunuyorum. Seçkincilik ve demagoji arasındaki seçenekten kurtulmak için, hem üretim alanlarına *giriş hakkı*'nın korunmasını ve hattâ yükseltilmesini savunmak –biraz önce, talihsizliklerinin, büyük ölçüde giriş hakkının fazlasıyla aşağıda olmasından kaynaklandığı sosyoloji için, bunun böyle olmasını temenni edeceğimi söylüyordum–, hem de *çıkış ödevi*'nin, çıkış koşul ve olanaklarındaki bir iyileştirme eşliğinde, güçlendirilmesi gerekmektedir.

Aynı düzeye getirme tehdidi savrulmaktadır (bu, özellikle Heidegger'de rastlanan tepkici düşüncenin durmadan gidip gelen bir temasıdır). Aslında, bu tehdit medyatik taleplerin kültürel üretim alanları içine sızmasından gelebilir. Hem her türlü avangard araştırmaya içsel olan (tanım gereği) içrekçiliği ve içrek olanı dışrak [*exotérique*] hale getirme zorunluluğunu savunmak, hem de bunu iyi koşullar altında yapmanın olanaklarını elde etmek için mücadele vermek gerekmektedir. Başka türlü

dendikte, evrenseli geliştirmek için zorunlu olan üretim koşullarını savunmak ve aynı zamanda da, evrenseli sahiplenmek için zorunlu koşulları daha çok sayıdaki insanın yerine getirebilmesini sağlayacak bir şekilde, evrensele ulaşmanın koşullarını genelleştirmeye çalışmak gerekmektedir. Bir fikir, özerk bir evrenin icinde üretilmiş olduğu için ne kadar karmaşıksa, aktarılması da o kadar zordur. Zorluğun üstesinden gelebilmek, kendi küçük kaleleri içindeki üreticilerin oradan çıkmalarını ve uygun yayın koşullarına sahip olmak için, kendi yayın araçlarının mülkiyetine sahip olmak için, kolektif bir şekilde mücadele etmeyi bilmelerini gerektirmektedir; aynı zamanda da eğitmenlerle, sendikalarla, birliklerle, vb. bağlantı içinde mücadele etmek gerekir ki, alıcılar, alma yetilerinin düzeyini yükseltmeyi hedefleyen bir eğitimi alabilsinler. Unutuluyor ama, XIX. yüzyılda, Cumhuriyet'in kurucuları, eğitimin amacının, yalnızca iyi bir emekçi olabilmek için okuyup yazmayı, hesap yapmayı öğretmek değil, ama iyi bir yurttaş olmak için, yasaları anlayacak, kendi haklarını anlayacak ve savunacak, sendika birlikleri kuracak düzeye gelmek için mutlaka gerekli olan araçları edinmek olduğunu söylüyorlardı... Evrensele erişme koşullarının evrenselleştirilmesine çalışmak gerekiyor.

İzlenme-oranına karşı demokrasi adına mücadele etmek gerekir ve demokrasi adına mücadele edilebilir. Bu çok aykırı görünecektir, çünkü izlenme-oranının saltanatını savunan kişiler, bundan daha demokratik bir şey olmadığını (bu, en sinik ilancıların ve reklamcıların gözde gerekçesidir ve sığ fikirli denemecilerin sözünü bile etmeksizin, kamuoyu yoklamalardan –ve izlenme-oranından– yansıyan eleştiriyi genel oyun ortaya koyduğu eleştiriyle bir tutan bazı sosyologlarca da devralındığı söylenmelidir), yargıya varma, seçme özgürlüğünün insanlara bırakılması gerektiğini öne sürmektedirler ("bütün bunları küçümsenecek şeylermiş gibi düşünmenizin nedeni, sizin seçkinci entelektüel önyargılarınızdır"). İzlenme-oranı, pazarın, ekonominin, yani tümüyle tecimsel ve dışarıdaki bir yasallığın koyduğu yaptırımdır, ve bu pazarlama aracının taleplerine boyun eğiş de, siyasal alanda kamuoyu yoklamalarıyla yönlendirilen demagoji neyse onun kültür alanındaki birebir eşdeğeridir. İz-

lenme-oranı tarafından yönetilen televizyon, sinik demagogların inandırmaya çalıştıklarının tersine, pazarın, aydınlanmış, akılcı bir kolektif kanaatin, bir kamusal aklın demokratik ifadesiyle bağdaşmayan baskılarını, olanca ağırlığıyla özgür ve aydınlanmış olduğu varsayılan tüketici üzerine yüklemektedir. Eleştirel düşünürler ve ezilmişlerin çıkarlarını dile getirmekle yükümlü örgütler, bu probleme berrak bir şekilde kafa yormanın çok uzağındadırlar. Bu durum, betimlemeye çalıştığım bütün o mekanizmaların güçlendirilmesine az buz katkıda bulunmamaktadır.

Notlar:

1 Serge July: *Libération* gazetesinin genel yayın yönetmeni; Guignols: Fransız televizyonunda, özellikle devlet adamlarının "kukla"larıyla gerçekleştirilen bir kara alay programı [Ç.N.].
2 Michel Foucault kastediliyor [Ç.N.].
3 "Yağmurdan ve iyi havadan söz etmek" deyiminin Türkçe karşılığı "havadan sudan söz etmek"tir ve *sıradan şeylerden* söz etmeyi anlatmaktadır. Cümlenin daha sonraki ifadeleri nedeniyle, "havadan sudan" şeklinde olması gereken [doğru] çeviri yerine, "yağmurdan ve iyi havadan" demeyi yeğledik [Ç.N.].
4 Pierre Bourdieu'nün yönettiği bilimsel dergi [Ç.N.].
5 CNRS: Centre National de la Recherche Scientifique/Bilimsel Araştırma Ulusal merkezi [Ç.N.]
6 Bernard Pivot: Fransız televizyonunun en çok izlenen kültür programının yapımcısı [Ç.N.].
7 Front National: Milli Cephe, Jean-Marie Le Pen'in liderliğindeki aşırı milliyetçi parti [Ç.N.].

EKLER

GAZETECİLİĞİN BASKI GÜCÜ*

Burada konu, "gazetecilerin sahip oldukları erk" değil –"dördüncü erk" olarak gazetecilik de değil– ama pazarın (okurlar ve ilan verenler) taleplerine giderek daha fazla boyun eğen bir gazetecilik alanındaki *mekanizmaların, önce gazeteciler* (ve gazeteci-entelektüeller) *üzerinde*, sonra da ve kısmen onlar aracılığıyla, kültürel üretimin farklı alanları, edebiyat alanı, sanat alanı, bilim alanı üzerinde uyguladıkları baskı gücüdür. Dolayısıyla, kendisi de pazarın baskıları altında ezilmiş olan bu alanın yüklediği yapısal baskının, farklı alanların içindeki güç dengelerini, orada yapılan ve orada üretilen şeyi etkileyerek, fenomen olarak çok farklı bu evrenler içinde çok benzer etkiler yaparak, az ya da çok derinlemesine bir şekilde nasıl değiştirdiğinin incelenmesi söz konusudur. Bu inceleme, birbirine karşıt iki hatadan, hiç görülmemiş şey yanılsaması ile hep böyle olur yanılsamasından birine ya da ötekine düşmeden yapılmaya çalışılacaktır.

Gazetecilik alanının ve onun aracılığıyla da pazarın mantığının, en özerk olanları da dahil olmak üzere kültürel üretim alanları üzerinde uyguladığı baskı gücü, hiç de radikal bir yenilik değildir: geçen yüzyılın yazarlarından alıntılanacak metinlerle, o gücün, bu korunmuş evrenlerin içinde yarattığı en genel etkiler, tümüyle gerçekçi bir tablo halinde ve hiç güçlük çekmeden ortaya konabilirdi.[1] Ama, türdeşliklerin etkisiyle ortaya çıkan buluşmaların ötesinde, görece hiç rastlanmadık özellikler sunan halihazırdaki konumlanışın özgüllüğünü yok saymaktan kaçınmak gerekir: televizyonun gelişmesinin gazeteci-

* Daha önce *Actes de la recherche en sciences sociales*'de yayımlanmış olan bu metni burada yeniden vermenin yararlı olacağını düşündüm; bu metinde, yukarıda daha kolay anlaşılabilir bir çevrimini sunduğum temalardan birçoğunu daha katı ve daha denetlenmiş bir biçimde serimlemiştim.

lik alanı içinde ve onun aracılığıyla, kültürel üretimin bütün öteki alanları içinde yarattığı etkiler, yoğunluk ve genişlikleri bakımından, sanayi edebiyatının, büyük basın ve tefrika yöntemiyle ortaya çıkışının yazarlarda, Raymond Williams'a göre "kültür"ün modern tanımlarını getiren öfkeli tepkiler ya da isyanlar doğurarak yol açmış oldukları etkilerden, kıyaslanamayacak kadar daha önemlidirler.

Gazetecilik alanı, biçim ve etkinlikleriyle onun kendi yapısına, yani farklı gazete ve gazetecilerin, dış kuvvetlere, okur pazarının kuvvetleri ile ilan veren pazarının kuvvetlerine kıyasla sahip oldukları özerkliklerine göre dağılımına bağlı olan bir etkiler bütününün ağırlığını, kültürel üretimin farklı alanları üzerinde duyurur. Bir yayın organın özerklik derecesi hiç şüphesiz ilanlardan ve devlet yardımından (ilan ya da sübvansiyon şeklindeki) kaynaklanan gelirlerinin payına ve aynı zamanda da ilan verenlerin yoğunluk derecesine göre ölçülür. Herhangi bir gazetecinin özerklik derecesine gelince, bu önce basındaki yoğunlaşma derecesine bağlıdır (basın, potansiyel işverenlerin sayısını azaltmak suretiyle iş güvensizliğini artırır); sonra da gazetecinin çalıştığı gazetenin gazeteler uzamı içindeki konumuna, yani az çok "entelektüel" ya da "tecimsel" kutuplardan birine yakın oluşuna bağlıdır; daha sonra, gazete ya da basın organı içinde, sahip olduğu farklı statü güvencelerini (özellikle ünlenmeye bağlı olan) ve aynı zamanda da ücretini (halkla ilişkilerin yumuşak biçimlerinde asgari zafiyet ve sermayedarların baskı gücünün uygulanma alanı bulduğu iaşe ya da ücret sağlayan işler karşısında da asgari bağımlılık etmeni) belirleyen konumuna (kadrolu, parça başı çalışan, vb.) bağlıdır; ve nihayet enformasyon üretimindeki özerk yeğinliğine bağlıdır (bilimsel konuları basitleştirerek işleyenler ya da ekonomi muhabirleri gibi bazı gazeteciler, özellikle bağımlı durumdadırlar). Nitekim şu çok açıktır ki, farklı erkler ve özellikle de hükümet mercileri, yalnızca uygulayabilecek güçte oldukları ekonomik zorlamalar aracılığıyla değil, ama aynı zamanda da meşru enformasyonun tekeli –bilhassa *resmi kaynaklar*– olmanın verdiği yetkiyle, her türlü baskıyı uygulayarak hareket ederler; bu tekel, hükümet yetkililerine ve idareye, örneğin polise, ama aynı

zamanda yargısal, bilimsel, vb. yetkililere, önce, onları gazetecilerle karşı karşıya getiren mücadelelerindeki silahları sağlar ve onlar, bu mücadele içinde, enformasyonları ya da bunları aktarmakla yükümlü edimcileri kullanmaya çalışırlarken, basın da kendi yönünden, elde etmeye çalışmak ve özel haber niteliğinden emin olmak için, enformasyonu elinde tutanları kullanmaya çalışır. Devletin en yüksek yetkililerine, eylemleriyle, kararlarıyla ve gazetecilik alanı içindeki müdahaleleriyle (mülakatlar, basın toplantıları, vb.) *gündemi* ve kendilerini gazetelere dayatan olayların aşamalı-düzenini belirleme yeğinliğini veren olağanüstü simgesel erk de unutulmamalıdır.

GAZETECİLİK ALANININ BAZI ÖZELLİKLERİ

Gazetecilik alanının, bütün öteki alanlarda, "arınmış"ın zararına olarak "tecimsel"in, "meslek" ilke ve değerlerinin korunmasına en bağlı üreticilerin harcanması uğruna ekonomik ve siyasal erklerin baştançıkarıcılığına en duyarlı üreticilerin güçlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için, bir yandan, onun kendini öteki alanlarınkiyle türdeş bir yapılanma uyarınca örgütlediğini, bir yandan da "tecimsel"in ağırlığının onda çok daha büyük olduğunu görmek gerekir.

Gazetecilik alanı bu şekliyle, XIX. yüzyılda, her şeyden önce *"haberler"*, tercihan da "sansasyonel", ya da, daha iyisi, "sansasyon taşıyıcı" haberler sunan gazeteler ile çözümlemeler ve "yorumlar" öneren ve "nesnelliğin[2]" değerlerini yüksek sesle olumlayarak birinci türdekilerden farklılığını göstermeye önem veren gazeteler arasındaki karşıtlık çevresinde oluşmuştur; iki mantık ile iki meşrulaştırma ilkesi arasındaki bir karşıtlığın alanıdır: içsel "değerleri" ya da ilkeleri en eksiksiz biçimde kabul edenlerin meslektaşlarca kabul görmesi ve girdilerin, okurların, izleyicilerin ya da seyircilerin sayısında, dolayısıyla satış rakamında (*best-sellers*) ve parasal kârda somutlaşan, en büyük çoğunluk tarafından kabul edilmesi; bu ikinci durumda halkoyunun yaptırımı kaçınılmaz bir şekilde pazarın tefhim ettiği bir karar olmaktadır.

Şu halde, edebi ya da sanatsal alan gibi, gazetecilik alanı da özgül, tümüyle kültürel bir mantığın varolduğu yerdir ve bu mantık, basın mensuplarının birbirleri üzerinde ağırlığını duyurdukları ve saygı gösterilmesinin (bu bazen deontoloji olarak adlandırılır) mesleki saygınlıkla ün kazanmanın temelini oluşturduğu zorlamalar ve karşılıklı kontrollerle, kendini gazetecilere dayatmaktadır. Aslında, belki de, bizatihi değer ve anlamlılığı onları yapan ve bundan yararlananların alan içindeki konumuna bağlı bulunduğu "tekrarlar" dışında, görece tartışmasız olan pek az olumlu yaptırım vardır; olumsuz yaptırımlara, örneğin alıntısının kaynağını bildirmeyen kişiye yönelik yaptırımlara gelince, bunlar neredeyse hiç yoktur – öyle ki, bir gazetenin kaynak gösterilmesine, özellikle de küçük bir basın organı söz konusuysa, ancak kendini temize çıkarmak amacıyla başvurulmaktadır.

Ama, tıpkı siyasal ve ekonomik alanlar gibi ve bilimin, sanatın ya da edebiyatın alanlarından, ya da hattâ yargının alanından da daha fazla olarak, gazetecilik alanı, müşterinin doğrudan, ya da izlenme-oranının dolaylı yaptırımı aracılığıyla, sürekli bir şekilde pazarın kararlarının sınamasına tâbidir (devletin yaptığı yardım, pazarın dolaysız baskıları karşısında belli bir bağımsızlık sağlayabilse bile). Ve gazeteciler, pazara daha doğrudan bir şekilde bağımlı bir organda (bir kültür kanalına karşı tecimsel bir televizyon kanalı, vb.) daha yüksek bir makamı (kanal yönetmeni, yazıişleri müdürü, vb.) işgal ettikleri ölçüde, üretimde ("basitçe vermek", "kısaca vermek", vb.) ya da ürünlerin ve hattâ yapımcıların değerlendirilmesinde de ("televizyonda iyi gidiyor", "kendini iyi satıyor", vb.) "izlenme-oranı kıstası"nı benimsemeye hiç şüphesiz daha yatkın olmaktadırlar; buna karşın en genç ve en yeni gazetecilerse, kendilerinden "kıdemli"[3] olanların daha gerçekçi ya da daha sinik taleplerine karşı "meslek"in ilke ve değerlerini savunmaya daha yatkındırlar.

Haber denen ve fazlasıyla dayanıksız olan bu malın üretimine yönelik bir alanın özgül mantığı içinde, müşteri uğruna girişelen rekabet, öncelik için, yani en yeni haberler (atlatma) için girişilen bir rekabet biçimini almaya yönelir – ve bu, elbette, te-

cimsel kutba daha yakın olunduğu ölçüde daha fazladır. Pazarın baskısı ancak alan etkisi aracılığıyla kendini gösterir: nitekim, müşterinin kazanılmasında birer koz olarak aranmış ve değerlendirilmiş olan bu atlatmalardan birçoğu, okurlar ve seyirciler tarafından bilinmeden kalmaya ve yalnızca rakipler tarafından farkedilmiş olmaya mahkûmdurlar (yalnızca gazeteciler bütün gazeteleri okudukları için...). Öncelik uğruna girişilen rekabet, alanın yapısına ve mekanizmalarına kazınmış olarak, bütün gazetecilik pratiğini hızın (ya da ivediliğin) ve sürekli yenilenmenin belirleyiciliğine bağlamaya yönelten mesleki niteliklerle donanmış edimcileri talep eder ve kayırır.[4] Bu nitelikler, günü gününe yaşayıp düşünmeye ve bir enformasyonu güncelliği işlevinde (televizyon haberlerinde "güncele yapış" denen şey) değerlendirmeye zorlayarak, yeniliği yüceltmenin olumsuz yüzü olan bir tür sürekli hafıza kaybını ve aynı zamanda da, üreticileri ve ürünleri "yeni"nin ve "eski"nin[5] karşıtlığına göre yargılamaya dönük bir eğilimi kolaylaştıran gazetecilik pratiğinin bizatihi zamana bağlı oluşuyla, durmadan pekişirler.

Tümüyle aykırı nitelikte olan ve özerkliğin, kolektif ya da bireysel olumlanmasına pek de elverişli olmayan başka bir alan etkisi: rekabet, rakiplerin hatalarından kaçınarak başarısızlıklarından yararlanmak ve başarılarının araçları olduğu *varsayılan* şeyleri, özel sayıların yeniden ele alınmak zorunda olan temalarını, başkaları tarafından sözü edilmiş olan ve "söz etmemenin mümkün olmadığı" kitapları, ötekiler keşfettiği için çağrılması gereken konukları, "işlenmek" zorunda olan konuları ve hattâ, gerçekten istenmedikleri halde rakiplere kaptırmamak uğruna paylaşılamayan gazetecileri elde etmeye çalışarak başarılarını engellemek amacıyla, o rakiplerin faaliyetleri konusunda sürekli (ve karşılıklı casusluğa kadar gidebilen) bir denetim uygulamaya zorlar. Bu yüzdendir ki, başkalarında olduğu gibi bu alanda da, rekabet, özgünlüğü ve çeşitliliği kendiliğinden doğuran bir şey olmanın ötesinde, büyük haftalık dergilerin, ya da geniş izleyici kitlesine sahip radyo ya da televizyon kanallarının içeriklerinin kıyaslanmasıyla kolayca anlaşılabileceği gibi, çoğu kez arzın *tekdüzeliğini* kolaylaştırma eğilimindedir. Ama

son derece güçlü olan bu mekanizma, televizyon gibi, pazarın kararlarına en doğrudan ve eksiksiz bir biçimde boyun eğen yayın araçlarının "tercihlerini" alanın bütününe kurnazca dayatma şeklinde bir etkiye de sahiptir; bu da, örneğin gazeteci-entelektüellerin alana ilişkin bakış açılarını (ve, "asansör gönderme" yoluyla, kendi benzerlerinin kabul edilmesini...) dayatmaya uğraştıkları dönemsel *palmares*'lerin, hiçbir şekilde kalıcı olmayan ve o gazeteci-entelektüellerin desteğiyle birkaç hafta boyunca *best-sellers* listelerinde boy göstermeye aday kültürel ürünlerin sahiplerini, hemen hemen her zaman, hem kendilerini kutsayanların üstün beğenilerini kutsamaya yarayan "sağlam değerler", hem de birer klasik olarak uzun zaman içinde *best-sellers* olan yazarlarla yanyana koymalarının da tanıklık ettiği üzere, bütün üretimin yerleşik değerlerin korunması bağlamında yönlendirilmesine katkıda bulunur. Bu demektir ki, etkinlikleri hemen hemen her zaman özel kişilerin eylemleri aracılığıyla gerçekleşse bile, gazetecilik alanının mekân oluşturduğu mekanizmalar ve bunların öteki alanlar üzerinde uyguladıkları etkiler, yoğunlukları ve yönelimleri itibariyle, gazetecilik alanını belirleyen *yapı* tarafından belirlenmişlerdir.

MÜDAHALENİN ETKİLERİ

Gazetecilik alanının baskı gücü, bütün alanlarda, sayı çokluğunun ve pazarın etkisine en fazla boyun eğen kutbun yakınında konumlanmış bulunan edimcileri ve kurumları güçlendirmeye yöneliktir; bu etki, ona maruz kalan alanların kendileri de, yapısal yönden, bu mantığa daha sıkı bir şekilde boyun eğdikleri ve onu uygulamakta olan gazetecilik alanının kendisi de, konjonktür bağlamında, kültürel üretimin öteki alanlarına kıyasla yapısal olarak daha fazla etkilendiği dış zorlamalara daha çok boyun eğdiği ölçüde, kendini daha fazla göstermektedir. Oysa bugün, örneğin, iç yaptırımların simgesel güçlerini yitirme eğilimine girdikleri; "ciddi" gazetelerin ve gazetecilerin halelerini yitirdikleri; tecimsel televizyon tarafından mesleğe sokulmuş bulunan pazarın ve *pazarlamanın* mantığına ve de ki-

mi ürün (kültürel ya da hattâ siyasal) ya da "üreticilere", uzmanlaşmış alanların dayattığı özgül yaptırımları görünürde demokratik yoldan ikame etmeye muktedir olan ve sayı çokluğu ile "medyatik görünürlük" tarafından kutsanmaktan ibaret o yeni meşruiyet ilkesine, bizzat ödünler vermek zorunda kaldıkları gözlenmektedir. Televizyona ilişkin bazı "çözümlemeler", özellikle izlenme-oranı konusunda en fazla duyarlılık taşıyan gazeteciler indindeki başarılarını, bir *kültürel* üretim ve yayın problemini *siyasal*, dolayısıyla da plebisitçi terimlerle ortaya koymakla yetinmek suretiyle, tecimsel mantığa bir *demokratik meşruiyet* kazandırmalarına borçludurlar.[6]

Böylece, kendisi de giderek daha büyük ölçüde tecimsel mantığın doğrudan ya da dolaylı egemenliğine giren bir gazetecilik alanının baskı gücündeki pekişme, kültürel üretimin farklı alanlarının özerkliğini tehdit etmeye yönelirken, bunların her birinin içinde de, özgül sermaye (bilimsel, edebi, vb.) bakımından daha yoksun oldukları ve alanın hemen ya da az çok uzun bir vade içinde garanti ettiği özgül kârlardan pek de emin olamadıkları için "dış" kârların baştançıkarıcılığına kapılmaya en çok yatkın olan edimcileri ya da girişimleri güçlendirmektedir.

Gazetecilik alanının kültürel üretim alanları üzerindeki baskı gücü (özellikle felsefe ve toplum bilimleri konusunda), öncelikle, gazetecilik alanı ile uzmanlaşmış alanlar (edebiyat ya da felsefe, vb.) arasındaki belirsiz bir yerde konumlanmış kültürel üreticilerin müdahalesiyle etkisini göstermektedir. İki evrenin özgül taleplerinden kurtulmak ve bunlardan her birine, bir ötekinde az çok iyi bir şekilde kazanmış oldukları erkleri ithal etmek için çifte-aidiyetlerini kullanan bu "gazeteci-entelektüeller"[7] iki büyük etki uygulayabilecek durumdadırlar: bir yandan, üniversiteye özgü içrekçilik ile gazeteciliğin dışrakçılığı [*exotérisme*] arasında iyi tanımlanmamış bir ara-yerde konumlanmış yeni kültürel üretim biçimlerini buyur etmek; öte yandan, özellikle kendi eleştirel yargıları aracılığıyla, kültürel üretimlerin değerlendirilmesinde pazarın yaptırımlarına bir entelektüel otorite görüntüsünün onayını vermek ve bazı tüketici kategorilerinin *allodoxia*'ya [*öteki-görüş, öteki-kanaat* – Ç.N.] yönelik doğal eğilimlerini güçlendirmek suretiyle, izlenme-oranı

ya da *best-seller list*'in, hem kültürel ürünlerin kabul görmesindeki etkisini, hem de, tercihleri (yayıncıların tercihlerini, örneğin) daha az talepkâr ve daha çok satan ürünlere yönelterek, dolaylı yoldan ve belli bir vadede üretim üzerindeki etkisini artırmaya yönelik ilkeler dayatmak.

Ve bunlar, "nesnellik"i, ilgili bütün taraflar karşısında seçmeci [*eklektik*] tarafsızlık ve onlarla bir tür iyi ilişkiler içinde yaşama-bilgisiyle aynılaştırarak vasat kültür ürünlerini avangard yapıtlar sanan, ya da sağduyu değerleri adına avangard araştırmaları (ve yalnız sanat konusundakileri de değil) karalayanların desteğine de güvenebilirler;[8] ama bu sonuncular da bu kez, "kültürel değerler odağına" olan mesafeleri ve sahiplenme yeteneklerinin sınırlarını kendilerinden saklamaya dönük doğal eğilimleriyle –basitleştirici dergilerin okurlarının sıkça kullandıkları, "bu, düzeyi çok yüksek ve herkesçe anlaşılabilen bir bilimsel dergidir" formülünün çok iyi bir şekilde anıştırdığı *self deception* mantığı uyarınca–, tıpkı kendileri gibi, *allodoxia*'ya eğilimli bütün tüketicilerin onayına ya da hattâ suç ortaklığına güvenebilirler.

Alanın özerkliği ve geçici taleplere, bugün izlenme-oranının simgelediği ve geçen yüzyılın yazarlarının, sanatın (bilim için de aynı şey söylenebilirdi) genel oyun kararına tâbi olabileceği fikrine karşı ayaklandıklarında özellikle hedef aldıkları taleplere direnme yeteneğiyle mümkün kılınmış olan kazanımlar, kendilerini böylece tehdit altında kalmış bulabilmektedirler. Bu tehdit karşısında, alanlara ve onların özerklik derecesine göre az ya da çok rastlanır türden iki strateji izlemek mümkündür: alanın en uç noktalarını sıkı bir şekilde saptamak ve gazeteciliğin düşünce ve eyleme tarzının müdahalesiyle tehdit edilen sınırları yeniden çizmeye çalışmak; ya da fildişi kuleye çekilmiş olmaktan kaynaklanan değerleri dayatmak için fildişi kuleden çıkmak (Zola'nın başlattığı model uyarınca) ve uzmanlaşmış alanlarda ya da dışarıda ve bizatihi gazetecilik alanının içinde, özerklik sayesinde mümkün kılınmış olan kazanımları ve fetihleri dış âleme dayatmaya çalışmak üzere, her türlü uygun araçlardan yararlanmak.

Bilim konusunda aydınlık bir yargıya ulaşmanın ekonomik

ve kültürel koşulları vardır ve aynı anda, bilimsel üretimin bizatihi koşullarını, yani bilim sitesini (ya da sanatınkini) dışarıdan gelen, dolayısıyla uygunsuz ve yersiz üretim ve değerlendirme ilkelerinin yıkıcı peydahlanışına karşı koruyan girişteki engeli yok etmeksizin, genel oydan (ya da kamuoyu yoklamasından) bilimin sorunlarını çözmesini (bazen, dolaylı yoldan ve bilmeden yapılsa da) talep etmek mümkün değildir. Ama, girişteki engelin *öteki yöne doğru* aşılabilemeyeceği ve özerklik sayesinde mümkün kılınmış kazanımların yeniden ve demokratik bir paylaşımı için çalışmanın özünde mümkün olmadığı sonucunu çıkarmamak gerekir. Bunun tek koşulu, en ileri gitmiş bilimsel ya da sanatsal araştırmanın en nadir kazanımlarını yaymayı hedefleyen her türlü eylemin, aslında gazetecilik alanının elinde tuttuğu, o enformasyonu (bilimsel ya da sanatsal) *yayma araçları tekelinin* sorgulanmasını, ve aynı zamanda da, kültürel üreticiler ile tüketicilerin büyük kitlesi arasına girebilecek olanaklara sahip olanların (bu durumda, siyaset adamları da bunlar arasında sayılabilir) tecimsel demagojisiyle çatılmış, en fazla sayıdaki kişinin beklentileri tasarımının eleştirisini varsaydığının açıkça görülmesidir.

Meslekten üreticiler (ya da ürünleri) ile sıradan tüketiciler (okurlar, dinleyiciler, seyirciler ve aynı zamanda da seçmenler) arasındaki, temelini uzmanlaşmış üretim alanlarının özerkliğinde bulan mesafe, alanlara göre az ya da çok fazla, aşılması az ya da çok zor ve demokratik ilkeler açısından az ya da çok kabul edilmez niteliktedir. Ve, görüntülerin tersine, ilan edilmiş ilkelerini yalanladığı politikanın düzeni içinde de gözlenir. Gazetecilik alanına ve siyasal alana atılmış olan edimciler her ne kadar sürekli bir rekabet ve mücadele ilişkisi içinde bulunsalar ve gazetecilik alanı, son derece güçlü etkiler yaptığı siyasal alan içinde, belli bir şekilde çevrilmiş olsa da, bu iki alanın ortak yanı, çok doğrudan ve çok sıkı bir şekilde pazarın ve halkoylamasının yaptırımın baskısı altında bulunmalarıdır. Bunun sonucu olarak, gazetecilik alanının baskı gücü, siyasal alana yönelmiş olan edimcilerin, en büyük çoğunluğun talep ve beklentilerinin baskısına boyun eğmeye yönelik, bazen tutkusal ve düşünülmemiş ve çoğu kez de basının kazandırdığı anlamla se-

ferber edici hak talepleri halinde oluşturulmuş eğilimlerini pekiştirir.

Kendisine özerkliğini sağlayan özgürlükleri ve eleştirel erkleri kullandığı durumlar dışında, basın, özellikle de görüntüsel (ve tecimsel) basın, bizzat hesaba katmak zorunda olduğu kamuoyu yoklamasıyla aynı doğrultuda hareket eder: siyasal alanın kendi içine kapanmasını güçlendirmeye yönelten akılcı demagoji aracı olarak da hizmet edebilmekle beraber, kamuoyu yoklaması, seçmenlerle doğrudan, *aracısız* bir ilişki kurar ve bu ilişki, oluşmuş kanaatleri oluşturmak ve önermek için toplumsal yönden vekâlet verilmiş bireysel ya da kolektif (siyasal partiler ya da sendikalar gibi) bütün edimcileri oyun dışı bırakır; bütün vekâlet sahiplerini ve bütün sözcüleri "kamuoyu"nun meşru ifadesinin tekeli üzerindeki iddialarından (geçmişin başyazarlarınca paylaşılan) ve aynı anda da, kendilerine vekâlet verenlerin gerçek ya da varsayılmış kanaatlerinin eleştirel bir oluşumuna (ve bazen de, yasama meclislerinde olduğu gibi kolektif oluşum) çalışma yeğinliklerinden yoksun bırakır.

Bütün bunlar yüzünden, tecimsel mantığın, her zaman için demagojinin baştan çıkarışı tarafından yoklanan (özellikle de kamuoyu yoklamasının demagojiyi akılcılaştırılmış tarzda uygulama olanağını sunduğu bir anda) bir siyasal alan üzerindeki artan baskı gücüne bizzat tâbi olan bir gazetecilik alanının durmadan büyüyen baskı gücü, siyasal alanının özerkliğini ve aynı anda da, temsilcilerin (siyasiler ya da başkaları), kendilerine tanınmış olan *uzmanlık* yetkilerine ya da *kolektif değerlerin muhafızları* olma otoritelerine başvurma yeğinliklerini azaltmaya yardımcı olur.

Bitirirken, bir "sofuca ikiyüzlülük" pahasına, tefhim ettikleri kararların ilkelerini dış baskılarda ve özellikle de ekonomik baskılarda değil de, muhafızları oldukları aşkın normlarda bulduğu inancını sürdürebilecek güçte olan yargıçların durumuna değinmemek olur mu? Yargısal alan, olduğunu sandığı şey, yani siyasalın ya da ekonominin zorunluluklarıyla her türden uzlaşmadan arınmış bir evren değildir. Ama kendini öyleymiş gibi kabul ettirmeyi başarmakta oluşu, tümüyle gerçek olan toplumsal etkiler yaratmasına ve öncelikle de bu etkileri, mesleği

hukuku uygulamak olanlar üzerinde yaratmasına yardımcı olmaktadır. Ama eğer, aşkın ve evrensel doğrulara ve değerlere itaat etmek şöyle dursun, bütün toplumsal edimciler gibi, onların da, süreçleri ya da aşamalı-düzenleri altüst ederek ağırlıklarını duyuran ekonomik zorunlulukların ya da gazetelere geçen başarıların baştançıkarıcılığının baskısı gibi zorlamalara maruz bulundukları aleni bir bilinirlik kazanırsa, kolektif ikiyüzlülüğün az çok samimi cisimleşmeleri olan yargıçlar ne hale geleceklerdir?

KURAL KOYUCU KÜÇÜK POST-SCRIPTUM

Gazetecilerin üstüne abanan ve bu kez de onların bütün kültür üreticilerinin üstüne yükledikleri gizli baskıları açığa çıkarmak –söylemek gerekir mi?–, sorumlular sergilemek, suçlular göstermek değildir.[9] *Birincilere de ötekilere de, durumun bilincine vararak, bu mekanizmaların baskı gücünden kurtulmaları için bir olabilirlik sunmaya çalışmak ve belki de, yayın araçları tekelini (hemen hemen tümüyle) elinde tutan, sanatçılar, yazarlar, bilim adamları ve gazeteciler arasında, karşılıklı danışmaya dayanan bir eylemin programını önermektir. Yalnızca böyle bir işbirliği, araştırmanın en evrensel kazanımlarının yaygınlaştırılmasında ve aynı zamanda da, bir bakıma, evrensele erişme koşullarının pratik evrenselleşmesinde, etkili bir şekilde çalışmaya imkân verecektir.*

Notlar:

1 Örneğin, Jean-Marie Goulemot ve Daniel Oster'in, *Edebiyat Adamları, Yazarlar ve Bohemler* adlı kitabı okundukta bu durum görülür; kitapta, yazarların, özellikle hasımlarını ya da edebi âlem içinde hoşlarına gitmeyen şeylerin bütününü yansıtmak için giriştikleri çabalarda, ilkesine sahip çıkmaksızın yarattıkları edebi ortamın kendilikli sosyolojisinin kurucu simgelerine ve gözlemlerine ilişkin çok sayıda örnek bulunacaktır (bkz. J.-M. Goulemot ve D. Oster, *Gens de lettre, Écrivains et Bohèmes*, Paris, Minerve, 1992). Ama türdeşliklerin sezgisini, geçen yüzyıldaki edebi alanın işleyişine ilişkin bir çözümleme ile bugünkü edebi alanın gizli işleyişine ilişkin bir betimlemenin satırları arasından okumak da mümkündür (Philippe Murray'nin yaptığı gibi, "Des règles de l'art aux coulisses de sa misère" ["Sanatın Kurallarından Sefaletinin Kulislerine"], *Art Press*, 186, Haziran 1993, s. 55-67).

2 "Nesnellik" fikrinin, saygınlık kaygısındaki gazetelerin, enformasyonu, popüler basının sıradan anlatısından farklı kılmak için gösterdikleri çabanın ürünü olarak Amerikan gazeteciliğinde yüze çıkması konusunda, bkz. M. Schudson, *Discovering the News* [Haberlerin Keşfedilmesi], New York, Basic Books, 1978. Fransa'nın durumunda, edebi alana dönük ve yazıya önem veren gazeteciler ile siyasal alana yakın gazeteciler arasındaki karşıtlığın, özgün bir "meslek"in icadı ve farklılaşmasına (özellikle, röportaj yazarının ortaya çıkışıyla) ilişkin bu sürece getirebildiği katkı hakkında T. Ferenczi'nin kitabına başvurulabilir, *L'invention du journalisme en France: naissance de la presse moderne à la fin du XIXᵉ siècle* [Fransa'da Gazeteciliğin İcadı: XIX. Yüzyılın Sonunda Modern Basının Doğuşu], Plon, 1993. Bu karşıtlığın Fransız gazete ve dergilerinin alanı içinde aldığı biçim ve bunun kadın ve erkek okurların farklı kategorileriyle ilişkisi konusunda, bkz. P. Bourdieu, *La Distinction, Critique sociale du jugement de gout* [Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi], Paris, Minuit Yay., 1979, s. 517-526.

3 Tıpkı edebi alanda olduğu gibi, dışsal kıstasa, satış başarısına uygun aşamalı-düzen, içsel kıstasa, gazetecilik "ciddiyeti" kıstasına göre belirlenen aşamalı-düzenin hemen hemen tersidir. Ve bir çaprazlama yapı (aynı zamanda edebi, sanatsal ya da yargısal alanların da yapısı olan) uyarınca oluşan dağılımın karmaşıklığı, kendisi de bir alt-alan olarak işleyen, yazılı, sesli ya da görüntülü her basın organının içinde, bir "kültürel" kutup ile bir "ticimsel" kutup arasında beliren ve alanın bütününü düzenleyen karşıtlığın bulunmakta oluşuyla artmış olmaktadır, öyle ki, içiçe girmiş bir dizi yapıyla (a:b::b1:b2 tipinde) uğraşmak gerekir.

4 Televizyona çağrılanların konuşmaları üzerinde ağırlığını duyuran ve hemen hemen hiç farkedilmeyen *yapısal sansür*, çoğu kez tümüyle keyfî bir şekilde dayatılan zaman kısıtlamaları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

5 Eğer bugün "bu eskidi" olumlaması, her türlü kanıtlamada ve de gazetecilik alanının da çok ötesinde, bunca sıklıkla karşımıza çıkabiliyorsa, bunun bir nedeni de, sözümona acelesi olanların, son gelene, yani en genç olana tartışılmaz bir üstünlük sağlayan ve önce ile sonra arasındaki hemen hemen bomboş karşıtlık türünden bir şeye indirgenebilir olduğu için, onları kendilerini kanıtlamaktan kurtaran bu değerlendirme ilkesini kullanmakta besbelli bir çıkarlarının olmasıdır.

6 Bunun için, gazeteci sorunlarını (tıpkı TF1 ve Arte arasında yapılan tercih gibi) gazeteciliğin dili olabilecek bir dille sözcelendirmek yeter: "Culture et télévision: entre la cohabitation et l'apartheid" ["Kültür ve Televizyon: Birlikte Yaşama ve

Apartheid Arasında"] (D. Wolton, *Éloge du grand public* [İzleyici Kitlesinin Övgüsü], Paris, Flammarion, 1990, s. 163). Bilimsel çözümlemenin ne kadar engebeli bir yolda, ne kadar zorlu bir çalışma gerektirdiğini doğrulamak üzere, sıradan dilin ön-kurmaca ve önvarsayımlarından kopmanın, nesnenin uygun bir kuruluşunun koşulu olarak ne ölçüde kendini dayattığını da bu arada söylememize izin verilsin.

7 Sınırları belirsiz bu kategorinin içinde, kültür konusunda "sınai" bir üretimin ortaya çıktığı andan itibaren yerleşmiş bulunan bir gelenek uyarınca, gazetecilik mesleğinden, özgül alanlar üzerinde etkili olabilecek (Jdanov etkisi) erkler (denetim ya da özellikle kutsama) değil de *varolma olanakları* talep eden kültürel üreticileri ayrı bir yere koymak gerekir.

8 Modern sanata yönelik yakın tarihli itirazların bir çoğu, avangard sanat halkoylaması ya da, aynı şeye geleceği üzere, kamuoyu araştırmasına tâbi kılınmış olsaydı elde edilecek olan kararlardan –eğer bu kararları bekleyenlerin iddiaları yüzünden değilse– hiçbir şekilde ayrılmamaktadır.

9 Kayda alınmış konuşmaların ya da basılmış metinlerin *nasılsa öyle yayımlandıkları* anda yaratabilecekleri "eğretilik" ve karikatür etkisine düşmemek için, kanıtlamalarımıza olanca gücünü verebilecek ve ayrıca da, tanıdık içerikten koparmak suretiyle sıradanlıktan çıkaran kayıt düşürücü etkiyle, okura, sıradan bakışın rutini içinde ıskaladığı bütün eşdeğer örnekleri hatırlatabilecek olan belgeleri göstermekten birçok kez vazgeçmişizdir.

OLİMPİYAT OYUNLARI*
BİR ÇÖZÜMLEME PROGRAMI

Olimpiyat oyunlarından söz ettiğimiz zaman tam olarak neyi anlıyoruz? Görünürdeki gönderge, "gerçek"teki tezahürdür, yani tastamam sportif bir gösteri, dünyanın dört bir köşesinden gelmiş atletlerin, evrenselci ülkülerin bayrağı altında gerçekleşen karşılaşması ve milliyetçi olmasa da, fazlasıyla ulusal renkler taşıyan bir ritüel, ulusal takımların resmigeçidi, ulusal bayrakların göndere çekildiği, ulusal marşlar eşliğindeki madalya törenleri. Gizlenmiş olan gönderge, bu gösterinin, televizyon kanalları tarafından filme alınıp yayınlanan tasvirlerinin bütünü, stadyumda sunulan ve görünüşte ulusal açıdan farklılaştırılmamış olan (zira yarışma uluslararası niteliktedir) malzeme içinden yapılan ulusal seçimlerdir. İki yönden de gizlenmiş bir nesne; zira hiç kimse onu görmemekte, her televizyon izleyicisi olimpik gösteriyi doğruluğu içinde gördüğü yanılsamasına sahip olabilmekte.

Her ulusal televizyon, ulusal ya da milliyetçi gururu okşamak için daha elverişli durumda olan bir atlete ya da belli bir spor dalına daha büyük bir yer verdiğinden ötürü, televizyondaki gösterim, her ne kadar basit bir kayıt gibi görünse de, kökenleri bütün bir evren olan atletler arasındaki sportif rekabeti farklı ulusların şampiyonları (gerektiği şekilde görevlendirilmiş savaşçılar anlamında) arasındaki bir çatışmaya dönüştürmektedir.

Bu simgesel başkalaştırma sürecini anlayabilmek için, öncelikle olimpik gösterinin, yani yarışmaların kendilerinin, ama aynı zamanda da açılış ve kapanış törenleri gibi, bunları çevre-

* Bu metin, Berlin'de düzenlenen, *Annual Meeting 1992 of the Philosophical Society for the Study of Sport*'a sunulmuş olan bildirgenin kısaltılmış halidir.

leyen her türlü *nümayişlerin* toplumsal inşasını çözümlemek gerekmektedir. Daha sonra da, bu gösterinin televizyondan yayınlanan ve reklam spotlarının taşıyıcısı olarak pazar mantığına tabi bir tecimsel ürün haline gelmesi ve dolayısıyla, olabilecek en geniş kitleyi olabildiği kadar sürekli bir şekilde yakalayacak ve ekran başında tutacak tarzda tasarlanmış olması gereken görüntüsünün üretiliş biçimini çözümlemek gerekmektedir: bu ürün, ekonomik yönden egemen ülkelerde en çok izleyici toplayan saatlerde sunulmak zorunda olmak dışında, farklı ulusal kitlelerin şu ya da bu spora yönelik tercihlerine, hattâ, kendi ulusları için başarılar, milliyetçi duygularına ise doyumlar getirmeye elverişli spor ve karşılaşmaların uygun bir seçimiyle, ulusal ya da milliyetçi beklentilerine bile boyun eğerek, izleyicinin talebine de uymak zorundadır. Bunun sonucu olarak, örneğin, uluslararası spor karşılaşmalarındaki farklı spor dallarının göreli ağırlığı, giderek, bunların televizyondaki başarılarına ve buna bağlı ekonomik kârlara bağımlı olma eğilimindedir. Televizyon yayınının getirdiği baskılar, olimpik sporların seçimini, yarışmaların yapılacağı yerleri ve zamanları, hattâ karşılaşmaların ve ödül törenlerinin nasıl cereyan edeceğini dahi, giderek daha fazla etkilemektedir. Nitekim Seul Olimpiyatları'nda, atletizm karşılaşmalarının anahtar konumdaki finallerinin yapılacağı saatler, bu yarışmaların Amerika Birleşik Devletleri'nde akşamın ilk saatlerine rastlayan en fazla izlenme dilimine denk düşecek şekilde tesbit edilmesiyle sonuçlanmıştır (devasa mâli imkânlarla karşılanan pazarlıklar sonunda).

Dolayısıyla Olimpiyat Oyunları'nın *televizyon gösterisi* ya da daha iyisi, pazarlama dilinde söylendiği şekliyle "iletişim aracı" olarak üretilme alanının bütününü, yani, oyunlara ilişkin görüntülerin ve söylemlerin üretim ve tecimselleştirilmesi için rekabete girişmiş edimciler ve kurumlar arasındaki nesnel ilişkilerin bütününü çözümleme nesnesi yapmak gerekmektedir: spor yöneticilerinden ve büyük sanayi markalarının (Adidas, Coca-Cola vb.) temsilcilerinden oluşan küçük bir *kamarilla*'nın egemenliğinde, 20 milyon dolarlık bütçesiyle aşama aşama büyük bir tecimsel girişme dönüştürülmüş olan, yayın (Barselona

Olimpiyatları için 633 milyar dolar) ve sponsorluk haklarının satışını kontrol ederken olimpiyatların yapılacağı kentlerin seçimini de belirleyen Uluslararası Olimpiyat Komitesi; naklen yayın hakları (ulusal ya da dilsel coğrafya ölçeğinde) için rekabet halindeki büyük televizyon şirketleri (özellikle Amerikan şirketleri); ürünlerini Olimpiyat Oyunları ile özdeşleştirmenin ("resmî sponsor" olarak) dünya haklarını öncelikle elde edebilmek uğruna rekabete giren çokuluslu büyük şirketler (Coca-Cola, Kodak, Ricoh, Philips, vb.);[1] ve nihayet, Oyunların gösteriminin inşasındaki, görüntülerin kadraj ve montajındaki, yorumun hazırlanmasındaki bireysel ve kolektif çalışmalarını yönlendirmeye yarayan rekabet ilişkileri içine gömülmüş bir halde, televizyona, radyoya ya da gazetelere görüntü ve yorum üretenler (Barselona'da 10.000 kişi)... en sonunda da, televizyonun, olimpik gösterinin gezegen boyutlarına taşınmasıyla ürettiği, ulusların arasındaki rekabet yoğunlaşmasının çeşitli etkilerini; devletlerin uluslararası başarılara doğru yöneltilmiş bir spor politikasının belirmesi gibi, utkuların simgesel ve ekonomik sömürülmesi gibi, sportif üretimin dopinge ve katı antrenman biçimlerine başvurmayı içerecek şekilde sanayileştirilmesi gibi etkilerini çözümlemek gerekmektedir.[2]

Sanatsal üretimde, sanatçının doğrudan görünür olan faaliyeti nasıl bütün edimcilerin, kendi rekabetleri içinde ve bu rekabet aracılığıyla sanat eserinin anlamını ve değerini, daha derinlerde ise, bütün sanatsal oyunun temelinde yatan, sanatın ve sanatçının değerine duyulan inancı üretmekte işbirliği yapan eleştirmenlerin, galeri yöneticilerinin, müze yetkilerinin, vb etkisini gizliyorsa,[3] aynı şekilde, sportif oyunda da, şampiyon, yüz metre koşucusu ya da dekatloncu, bir bakıma iki kez üretilmiş olan bir gösterinin görünürdeki öznesinden başka bir şey değildir:[4] bir ilk kezinde, stadyumdaki sportif yarışmanın iyi bir şekilde geçmesine katkıda bulunan edimcilerin tümü tarafından, atletler, antrenörler, hekimler, organizatörler, hakemler, kronometre tutanlar, yani törenselliği tümüyle sahneye koyanlar tarafından; bir ikinci kezinde de, çoğu zaman içine sıkışmış oldukları nesnel ilişkiler şebekesinin üzerlerinde ağırlığını hissettirdiği rekabetin ve bütün bir zorlamalar sisteminin baskı

altında, bu gösterinin, görüntüler ve söylemler halinde yeniden üretimini gerçekleştirenler tarafından.

Bu *iki dereceli toplumsal inşaat* içinde angaje olmuş edimcilerin davranışlarını yöneten mekanizmaları bilince taşımaya yönelik bir araştırma ve bir düşünümlemeyi sürdürmek koşuluyladır ki, "Olimpiyat Oyunları"ndan söz ettiğimiz zaman işaret ettiğimiz küresel olaya katılan kişiler, her birimizin bütün ötekiler üzerinde uyguladıkları etkiye katkıda bulunurken etkilerine maruz kaldığımız bu mekanizmaların kolektif bir şekilde üstesinden gelindiğine emin olabilecekler ve böylece, Olimpiyat Oyunları'nın içerdikleri ve bugün yok olma tehdidi altında bulunan evrenselci gizilgüçlerin gelişmesini kolaylaştırabileceklerdir.[5]

Notlar:

1 Sponsorlara, "dört yıllık bir dönem boyunca, ürün türlerinin önceliğine ve iletinin sürekliliğine dayanan tam bir iletişim programı" önerilmektedir. Bu "program, yetmiş beş karşılaşmanın her biri için, stadyumda, resmî destekleyicinin tecimsel unvanının ilanını, maskot ve amblemlerinin kullanılmasını ve yapacağı faaliyetlere ilişkin birtakım serbestlikleri kapsamaktadır." 1986'da, her sponsor, 70 milyon FF; karşılığında (yaklaşık olarak 1 trilyon 750 milyar TL.), "bütün öteki spor karşılaşmalarında olduğundan çok daha önemli, benzersiz bir sergileme" sayesinde, "televizyondan yayınlanan dünyanın en büyük olayında" kendine düşecek payı sahiplenebiliyordu. (V. Simson ve A. Jennings, *Main basse sur les JO* [Olimpiyat Oyunlarına El Koymak], Paris, Flammarion, 1992, s. 137).

2 Yüksek rekabet isteyen spor, biyoloji ve psikolojiye ilişkin bilim dallarını seferber ederek, insan bedenini etkin ve yorulmaz bir makineye dönüştürmeye yönelik bir sınai teknolojiyi, giderek daha çok devreye sokmaktadır. Ulusal takımlar ve devletler arasındaki rekabetin mantığı, yasaklanmış uyarıcılara ve acı veren antrenmanlara başvurmayı durmadan daha fazla dayatmaktadır (bkz. *J. Hoberman, Moral Engines. The Science of Performance and the Deshumanization of Sport* [Tinsel Makineler. Performans Bilimi ve Sporun İnsansızlaştırılması], New York, The Free Press, 1992).

3 Bkz. Pierre Bourdieu, *Les Règles de l'art* [Sanatın Kuralları], Paris, Editions du Seuil, 1992.

4 Koreli yetkililer tarafından çeşitli olimpik şahsiyetlere dağıtılan armağanların, Uluslararası Olimpiyat Komitesi üyeleri için 1.100 dolar, atletler içinse 110 dolar değerinde olması, olimpik "show-business"in farklı oyuncularının gerçek değerleri konusunda kaba bir gösterge oluşturmaktadır (bkz. V. Simson ve A. Jennings, *Main basse sur les JO*, s. 201).

5 Gösterinin üretimine ve bu gösterinin gösterilmesinin üretimine katılan edimcilerin uymak zorunda olacakları (elbette, öncelikle, uyulmasını sağlamakla yükümlü oldukları çıkar gütmeme ilkesinin çiğnenmesinden öncelikle yararlanmakta olan Olimpiyat Komitesi yöneticilerinden başlamak üzere) ilkeleri belirleyen bir *Olimpiyat Şartı*, ya da yalnız atletleri değil, ama onların başarılarını gösteren ve yorumlayan kişileride bağlayacak bir olimpiyat yemini düşünülebilir (böylece, atletlerin, örneğn ulusal bayraklarına bürünerek şeref turu atmaları türünden milliyetçi nümayişlere girişmeleri yasaklanabilir).

SONSÖZ: GAZETECİLİK VE SİYASET

Biraz önce okuduğunuz çözümlemenin en gözde Fransız gazetecilerinde yaratmış olduğu tepkilerin aşırı sertliğini nasıl açıklamak gerekir?[1] Bunu nedeni, benim önceden yaptığım bütün uyarılara ve ön-yalanlamalara karşın, kendilerini hedef alınmış gibi hissetmeleri olabilemez (en azından –yakınları ve benzerleri üzerinden– doğrudan ya da dolaylı olarak adlı adınca anılmış olanları dışında). Gösterdikleri erdemli öfke hiç şüphesiz, bir yönüyle, *metinleştirmenin etkisine* bağlanabilir: bu işlem, kaçınılmaz bir şekilde, söze eşlik eden yazılı olmayan kısmı, ses tonunu, jestleri, mimiği, yani iyi niyetli bir izleyici açısından, anlatmak ve ikna etmek kaygısının canlandırdığı bir söylem ile, aralarından birçoğunun görmüş olduğu polemikçi risale arasındaki farkı kendiliğinden ortaya koyan bütün şeyleri yok etmektedir. Ama bu öfke asıl, gazetecilik anlayışının (başka bir zamanda, bu anlayış, onları *La Misère du monde* [Dünyanın Sefaleti] gibi bir kitap yüzünden celâllenmeye götürebilirdi) en tipik özelliklerinden bazılarıyla açıklanabilir: yeni olanı "vahiy" diye adlandırılan şeyle niteleme yatkınlığı gibi, ya da eylemleri ve düşünceleri yönlendiren ve de bilinmesi öfke dolu mahkûmiyet kararlarından çok, anlayışlı hoşgörüyü kolaylaştıran görünmez yapı ve mekanizmalara (burada, gazetecilik alanına ait olanlar) zarar vermek pahasına, toplumsal evrenin en doğrudan izlenen görüntüsünü, yani bireyleri, yaptıkları şeyleri ve özellikle de kötü şeyleri, çoğu kez ihbar etme ve yargılamanınki olan bir perspektiften öne çıkarmaya yönelik doğal eğilim gibi; ya da yine, sonuçlara ulaşmaya yarayan girişimin kendisinden çok "sonuçlar"la "varsayılmış sonuçlarla) ilgilenme yatkınlığı gibi. Nitekim bir anım aklıma geliyor ve on yıllık bir araştırmanın sonucu olan *La Noblesse d'Etat* [Devlet

Soyluluğu] adlı kitabım çıktığında, Ünlü Okulları[2] konu alacak ve Eski Mezunlar Derneği Başkanının bu okullar "lehinde", benimse "aleyhinde" konuşacağım bir tartışmaya katılmamı öneren ve de böyle bir öneriyi reddebilmemi bir türlü anlayamayan o gazeteciyi anımsıyorum. Aynı şekilde, kitabıma tepki duyan "büyük kalemler" de orada devreye soktuğum yöntemi (ve özellikle de gazetecilik evreninin bir alan olarak çözümlenmesini) düpedüz ve sadece ayraç içine alarak, ne yaptıklarını bile bilmeden, onu böylece, birkaç polemik çıkışla çeşnilendirilmiş sıradan bir tavır alışa indirgediler.

Yine de, yeni yanlış anlamalara yol açmak pahasına, gazetecilik alanının, ilkesini gazetecilik alanının yapısında ve gazetecilerin o alanda peydahlanan özgül çıkarlarında bulan siyasal alana ilişkin tümüyle tikel bir görüyü, nasıl üretip dayattığını göstermeye çalışarak, bu yöntemi yeniden betimlemek isterim.

Sıkıcı olma kaygısının ve ne pahasına olursa olsun oyalama endişesinin egemenliğindeki bir evrende, siyaset, yoğun izleme/dinleme saatlerinden olabildiğince dışlanan nankör bir konu, fazla heyecan vermeyen, hattâ yorucu, ve de işlenmesi zor, ilginç kılınması gereken bir gösteri gibi görünmeye koşuludur. Hemen her yerde, Avrupa'da olduğu kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde de gözlemlenen ve giderek, yorumcuyu ve araştırmacı muhabiri eğlendiren sunucuyla, enformasyonu, çözümlemeyi, derinlemesine söyleşiyi, uzmanların tartışmasını ya da röportajı düpedüz oyalamaya ve özellikle de unvanlı ve kendi aralarında değişebilen konuşmacılar (ki, bağışlanmaz suç: örnek olarak bazılarını anmıştım) arasındaki *talk show*'ların anlamsız gevezeliklerine kurban eden eğilim buradan kaynaklanmaktadır. Bu kurgusal alışverişler içindeki söylenen şeyi ve de asıl söylenmesi mümkün olmayan şeyi gerçekten anlayabilmek için, Amerika Birleşik Devletleri'nde *panelistler* diye adlandırılan bu kişilerin seçilme koşullarını ayrıntılı bir şekilde çözümlemek gerekmektedir: her zaman serbest olmak, yani her zaman gelip katılmaya, ama bir yandan da, bütün sorulara, gazetecilerin kendi kendilerine sorup durdukları en acayip ya da en şaşırtıcılarına bile yanıt vermek suretiyle, oyunu kurallarına göre oynamaya hazır olmak (bu bizatihi *tuttologo*'nun tanımı-

dır); orada olabilmek ve böylece "medyatik" ünün sağladığı, basın organları indindeki saygınlık, kazanç getirici konferanslar için çağrılar almak, vb. türünden, doğrudan ya da dolaylı çıkarlarını güvenceye alabilmek için her şeye hazır olmak, yani her türlü ödüne (konuya, öteki katılımcılara, vb. ilişkin ödünler), hertürlü uzlaşmaya ve her türlü gizli anlaşmaya hazır olmak; Amerika Birleşik Devletleri'nde ve giderek de Avrupa'da, bazı programcıların *panelistleri* seçmek için yaptıkları ön-mülakatlarda, özellikle, açık ve parlak ifadelerle basit tavır alışlar sergilemeye ve kendini karmaşık malûmatların sıkıntısına sokmamaya ("The less you know, the better off you are"/"Nerede güçlü isen, bırak o yanın görünsün" özdeyişi uyarınca) dikkat etmek.

Ama bu demagojik sadeleştirme politikasını (bilgilendirmenin demokratik niyetinin, ya da eğlendirirken eğitmenin, tümüyle zıt kutbunda yer alan) doğrulamak için kamunun beklentilerini ileri süren gazeteciler, kendi yatkınlıklarını, kendi bakış açılarını kamuya yansıtmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar; özellikle de, izleyiciyi sıkma korkusu, onları, tartışmaya karşı kavgaya, diyaletiğe karşı polemiğe öncelik vermeye ve insanların kendi gerekçelerini, yani bütçe açığı, vergi oranlarının düşürülmesi ya da dış borçlar gibi, bizatihi tartışmanın hedefi olan şeyi tartıştıracak yerde, o insanlar (en başta da siyasetçiler) arasındaki sürtüşmeyi basat kılmak üzere ellerinden geleni yapmaya yönelttiği zaman. Siyaset dünyasıyla ilgili uzmanlıklarının özü, bir gözlemin ve bir soruşturmanın nesnelliğinden çok, ilişkilerin ve sırların (hattâ söylentilerin ve dedikoduların) mahremiyetine dayanan bir bilgiden ibaret olduğu için, hedeflerden çok oyun ve oyuncularla, tartışmaların özünden çok salt siyasal taktik sorunlarıyla, söylemlerin içeriğinden çok bu söylemlerin siyaset alanının mantığı (koalisyonların, ittifakların ya da kişiler arasındaki çatışmaların mantığı) içindeki siyasal etkisiyle ilgilenerek, gerçekten de her şeyi uzmanı oldukları bir alana çekmek eğilimindedirler (Fransa'daki son seçimler sırasında görüldüğü üzere, sağ ve sol arasındaki tartışmanın ikili mi –muhalefetin lideri olan Jospin ile sağın başkanı Juppé arasında– yoksa dörtlü mü –bir yanda, Jospin ve komünist müttefiki

Hue ile öte yanda Juppé ve merkezci müttefiki Léotard arasında– sürdürülmek zorunda olduğu türünden, düpedüz yapay-olgular [*artefact*] icat ederek bunu siyasal tartışmaya dayattıkları bile olmaktadır; böyle bir müdahale, tarafsızlık görüntüleri-nin altında, sol partiler arasındaki olası görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmak suretiyle, muhafazakâr partilerin işini kolaylaştırmaya yarayan bir siyasal dayatmaydı). Asil üye statüsü taşımamakla beraber son derece etkili oyuncular konumunda bulundukları ve siyasetçilere, kendi başlarına elde edemeyecekleri (bugün, topluca ve "çıkma yapma" oyununu sonuna kadar kullandıkları, yazınsal alan dışında) ama mutlaka gereksindikleri simgesel hizmetleri sunabilecek durumda oldukları siyaset dünyası içindeki ikircikli konumları yüzünden Thersites'in[3] bakış açısını benimsemeye ve onları, en çıkar gütmez tavır alışları ve en samimi inançların nedenlerini siyaset alanı içindeki konumlara (bir partinin ya da bir "akımın" içindeki rekabetler gibi) bağlı çıkarlarda aramaya iten, doğaçlama tarzındaki bir kuşku felsefesine yatkındırlar.

Bütün bunlar, gerek yorumlarında sergiledikleri beklentilerde, gerek mülâkatlarında yöneltikleri sorularda, onları, siyaset dünyasına ilişkin sinik bir görü, birbirlerine karşı çıkmaya zorlayan rekabete bağlı çıkarlar tarafından güdülen inançsız muhterislerin manevralarına terkedilmiş bir tür arena tasarlamaya ve bunu önermeye yöneltmektedir. (Şu gerçeği de sırası gelmişken belirtelim ki, onları bu yolda cesaretlendiren şey, siyasetçileri ortaya çıkarmaya ve onlara ün kazandırmaya giderek daha büyük ölçüde katkıda bulunan gerçek "caucus" (klik, odak) haline gelen gazetecilik alanının gereklerine uyarlanmak suretiyle, siyasette başarıya ulaşmak için giderek daha zorunlu olan ve de zorunlu olarak sinik olması gerekmeksizin özellikle hesaplanmış bulunan bu tür bir siyasal pazarlama içinde, siyasetçilere yardımcı olmakla görevli araclar konumundaki siyasal danışman ve müşavirlerin tutumudur.) Salt siyasal "mikrokozmos"a ve ona bağlanabilecek olan olgulara ve etkilere yönelik bu dikkat, kamunun, ya da en azından siyasal tavır alışların varoluşları üzerinde ve toplumsal evrende ortaya çıkarabilecekleri gerçek sonuçlar konusunda daha duyarlı olan kesim-

lerinin bakış açısıyla bir kopukluk yaratma eğilimindedir. Bu, özellikle televizyonun yıldızlarında, toplumla aralarındaki ekonomik ve toplumsal ayrıcalıklarla bütünleşen mesafeler yüzünden, alabildiğine güçlenmiş ve büyümüş olan bir kopukluktur. Nitekim, medya yıldızlarının, altmışlı yıllardan beri Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa ülkelerinin çoğunda son derece yüksek olan –Avrupa'da 100.000 dolar ve üzerinde, Amerika cephesindeyse milyonlarca dolar düzeyinde seyreden–[4] ücretlerine, *talk show*'lara katılma, konferans turnelerine çıkma, gazetelerde düzenli olarak yazılar yazma, özellikle profesyonel gruplar için düzenlenen toplantılarda "yöneticilikler" üstlenme gibi faaliyetlerden sağladıkları ve çoğu kez ölçüsüz miktarlara ulaşan meblağları da ekledikleri bilinmektedir (gazeteciliğin alanı içinde erk ve ayrıcalıkların paylaşımına ilişkin yapıdaki dağınıklık, işte bu yoldan durmadan büyümekte, her zaman ekranda olma politikasıyla (bu, konferans ve "yöneticilik" pazarındaki kotalarının düşmemesi için gereklidir) simgesel sermayelerini muhafaza etmek zorunda olan küçük kapitalist girişimcilerin yanı sıra, geçicilik yüzünden bir tür otosansüre mahkûm edilmiş çok geniş bir alt-proletarya gelişmektedir).[5]

Bu etkilere, gazeteciliğin alanı içindeki rekabetin, daha önce de işaret ettiğim etkileri eklenmektedir; tıpkı, *atlatma haber [scoop]* saplantısı ve en yeni, erişilmesi en zor olan enformasyona tartışmasız bir şekilde ayrıcalık tanıma eğilimi gibi, ya da en incelikli ve en aykırı, yani çoğu kez en sinik yorumu getirmek için sürdürülen rekabetin kızıştırdığı yarış gibi, ya da yine, olayların akışı konusunda nisyanla malul kehanet oyunları, yani bir yandan fazla maliyeti olmayan (sportif bahislere yakın bir tarzda) bir yandan da günlük gazete yazısının hemen hemen eksiksiz kopukluğu ile ardışık uydumculukların hızlı çevriminin yol açtığı unutkanlık tarafından korundukları için tastamam bir yaptırımsızlıktan yararlanan tanılar ve tahminler (örneğin, bütün ülkelerin gazetecilerini, 1989'da, birkaç ay içinde, yeni demokrasilerin görkemli yükselişini ululamaktan iğrenç etnik savaşları mahkûm etmeye götürmüş olanlar) gibi.

Bütün bu mekanizmalar topyekûn bir siyasetdışılaştırma

etkisi (depolitizasyon) ya da, daha kesin bir ifadeyle, siyaset karşısında hayal kırıklığı etkisi yaratmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Oyalama arayışı, özel bir gayret içine bile girmeksizin, siyasal yaşam ne zaman önemli, ama görünüşte sıkıcı bir sorunu gündeme getirse, dikkatleri bir gösteriye (ya da bir skandala) doğru çevirmeye, ya da daha incelikli bir tarzda, "aktüalite" denen şeyi, tıpkı O.J. Simpson davasının oluşturduğu örnekte olduğu gibi, çoğu kez gelgeç olay ile *show* arasında bir yerde konumlanmış oyalayıcı olaylardan oluşan bir rapsodiye, Türkiye'deki bir deprem ve bir bütçe kısıtlama tasarısının sunulması, bir sportif utku ve sansasyon yaratan bir dava gibi, zamandizinsel rastlaşmanın rastlantılarıyla birbirine eklenmiş, birbiriyle orantısız olayların başı kıçı belirsiz akışına dönüştürmeye iterken, bu olaylar da, anın ve aktüelin içinde görülecek şeyler olma durumuna indirgenerek ve bütün öncellerinden ya da sonuçlarından koparılmak suretiyle saçma olana indirgenmektedir. Hissedilmeyen değişiklikler, yani, kıtaların hareketlerinde olduğu gibi, anın içinde duyumsanmaz ve algılanmaz olarak kalan ve etkilerini ancak zaman içinde bütünüyle ortaya çıkaran her türlü süreç karşısındaki ilgisizlik, günü gününe düşünme mantığının ve gazetecileri, günlük olanın peşinde koşan o gazetecileri, dünyanın, anlıkçı ve kopuklukçu bir tasvirini üretmeye mahkûm etmek üzere, önemli ile yeninin [*scoop*] bir ve aynı şey olduğunu dayatan rekabetin kolaylaştırdığı yapısal nisyanın etkilerini pekiştirmektedir. Gazeteciler, zaman ve özellikle de ilgi ve bilgi yokluğundan (belge toplama çalışmaları çoğu kez aynı konuya ilişkin olarak basında çıkmış yazıları okumakla sınırlı kaldığından), olayları (örneğin bir okuldaki şiddet eylemini), içinde yer aldıkları ilişkiler sistemine (tipik aile yapısı, bu yapının emek pazarındaki arz ve taleple ilişkili olması, bu pazarın vergi konusunda izlenen politikayla ilişkili olması, vb. gibi) yerleştirmek suretiyle gerçekten anlaşılabilir kılmaya çalışmamaktadırlar, bu konuda, hiç şüphesiz, siyasetçilerin ve özellikle de hükümetteki sorumluların, aldıkları kararlarda ve bunların duyurulmasında, ilk anda görünür etkileri bulunmayan edimler yerine kısa vadeli girişimlerinin, "açıklamanın etkileri"ni de taşıyacak şekilde ön plana çıkarılması yönündeki

eğiliminden cesaret almakta ve onlar da, karşılık olarak, o siyasetçileri aynı eğilimi sürdürmeleri için cesaretlendirmektedirler.

Tarihselcilik dışına itilmiş ve tarihselcilik dışına iten, atomize edilmiş ve atomize eden bu bakış açısı, paradigmasal gerçekleşmesini televizyonun güncel haberlerinden yansıyan dünya imgesinde bulmaktadır: sonuçta hepsi birbirine benzer hale gelen görünüşte saçma öykülerin birbirini izlemesi, sefil halkların sonu gelmez resmigeçitleri, tek açıklama yapılmaksızın peydahlanan ve çözüm bulunmaksızın kaybolacak olan, böylece hert ürlü siyasal zorunluluktan arındırılmış bir halde, en iyi koşulda bir insanı acıma dalgasından başkac a bir şey yaratmaları mümkün olmayan olaylar zinciri, bugün Zaire, dün Biafra, yarın Kongo. Aralarında bir bağ kurulmayan ve tarihsel bir perspektife oturulmaksızın birbirini izleyen bu trajediler, kasırgalar, orman yangınları, seller gibi doğal afetlerden tam olarak ayrışmamaktadırlar ve o doğal afetler de "aktüalite"nin içinde fazlasıyla mevcutturlar, çünkü gazetecilik mesleği açısından, ayinsel demesek bile gelenekseldirler ve özellikle de haberleştirilmeleri hem kolay hem de ucuzdur. Geride bıraktıkları kurbanlara gelince, gerçek anlamıyla siyasal bir dayanışma ya da isyan duygusu uyandırabilme şansları, trenlerin raydan çıkması ve de daha başka kazalarda olduğundan daha fazla değildir. Böylece, niye oldukları hiçbir şekilde anlaşılmayan ve engellenmeleri de mümkün olmayan felaketlerin saçma sapan ardışıklığı şeklinde bir tarih felsefesinin ilâmından ibaret bir dünya tasvirini üreten şey, özellikle rekabete kazandırdığı özel biçim ve tartışmasız dayattığı rutinler ve düşünce alışkanlıkları arasından, aslında gazetecilik alanının mantığıdır. Etnik savaşlar ve ırkçı kinlerle, şiddet ve suçla dolu bu dünya, her şeyden önce bir yana çekilip kendisinden korunmak gereken anlaşılmaz ve kaygı verici bir tehditler ortamından başka bir şey değildir. Ve gazeteciliğin dünyadan söz açma tarzı, hele de etnomerkezci ya da ırkçı deyimler eşiğinde geliştiğinde (özellikle Afrika ya da "varoşlar" konusunda sıklıkla görüldüğü gibi), seferber etmeye de siyasallaştırmaya da elverişli olmamaktadır; tersine, tıpkı suç ve şiddetin durmadan azgınlaştıkları yanılsamasının güvenlikçi bakış açısının endişe ve fobilerini beslemesi gibi, ya-

bancı düşmanlığına iten kaygıları yükselmekten başka bir katkısı olması mümkün değildir. Dünyanın, televizyonun sunduğu şekliyle, sıradan ölümlüler için hiç de cazip olmadığı duygusu, siyaset oyununun, bir bakıma sporcular ile seyirciler arasında benzer bir kopukluğa yol açan yüksek düzey sporlarındaki gibi, profesyonellerin işi olduğu şeklindeki izlenimle atbaşı gitmekte ve bu da, özellikle siyasete en az yakın duranlarda, elbette kurulu düzenin korunmasına yardım eden kaderci bir yükümsüzlük halinin güçlenmesine neden olmaktadır. "Postmodern" denen belli bir "kültürel eleştiri" ile, çalışma koşulları, hedefleri (azami izleyicinin, dolayısıyla "daha iyi satmaya" imkân veren "küçük artı"nın aranması) ve düşünce tarzları içinde, reklamcılara, giderek daha fazla yaklaşan televizyon programcılarının sinizminin, izleyicilerin etkin sinizminde (özellikle *zapping*'de somutlaşan sinizm) sınırını ya da panzehirini bulabileceğini varsaymak için, gerçekten de halkın "direnme" yeteneklerine (yadsınmaz, ama sınırlı yetenekler) olan imanı bedene çivilemiş olmak gerekmektedir: "bildiğimi bildiğini biliyorum" tipinden stratejik oyunların eleştirel ve düşünümsel yarışı içine girme yatkınlığını ve televizyon programcıları ile reklamcıların kullanıcı (manipüle edici) sinizmini doğuran "alaycı ve metinlerötesi" mesajların karşısına, üçüncü ya da dördüncü dereceden bir "okumayı" çıkarma yeteneğinin evrensel olduğunu sanmak, gerçekten de, skolastik yanılsamanın popülist biçimi altındaki en sapkın türlerinden birine yuvarlanmaktır.

Notlar:

1 *Televizyon Üzerine*, büyük tartışmaların konusu oldu ve aylar boyunca Fransa'nın bütün büyük gazetecilerini ve günlük gazetelerin, haftalık dergilerin ve televizyon kanallarının yazar ve yorumcularını ayağa kaldırdı. Bu süre boyunca kitap *best-sellers* listesinin başındaydı.

2 Fransa'nın, uzun geçmişleriyle, öğrencilerine verdikleri eğitimle, yetiştirdikleri kişiliklerle ünlenmiş okulları; Louis le Grand lisesi, Sorbonne, École Normale Supérieure, École Polytechniqe gibi eğitim kurumları kastediliyor (Ç.N.)

3 Thersites, *İlyada* destanının gülünç, çirkin ve korkak kahramanıdır.Orduda isyan çıkarmaya yeltendiği için Odysseus tarafından sopayla evire çevire dövülür. Akhileus'un istemeden öldürdüğü Amazon Panthesile'nin cesedi karşısındaki ızdırabını alaya alır ve kargısıyla ölünün gözlerini oyar. Akhileus da yumruğuyla kafasını ezerek onu öldürür (Ç.N.).

4 Bkz. James Fallows, *Breaking the News. How Media Undermine American Democracy* [Haberlerin Sunuluşu. Medya Amerikan Demokrasisini Nasıl Çökertiyor], New York, Vintage Books, 1997.

5 Bkz. Patrick Champagne, "Le journalisme entre précarité et concurrence" ["Geçicilik ve Rekabet Arasına Sıkışan Gazetecilik"], *Liber*, 29 Aralık 1996.